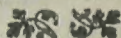

O
RZECZYPOSPOLITEY IEY ROZ-
MYSLACH KSZTALCIECH,
W ICH POSTANOWIENIACH, ZA-
chowania, y za trzymawaniu, zgu-
bie, a wniwecz obroceniu,
y wykorzenieniu.

CZESCI WTOREY:

PIERZEGO LEMKI ZBAR. PHIL.
y LL. *Praktica opisanie y wydanie.*

Marsil: Fici: Senten: Lib: Ep. 4.

*Beatissimas fore Respublicas (dicebat Plato) Si aut Philo-
phi dominantur, aut saltem qui gubernent diuina quadam sorte Phi-
losophentur. Nihil enim pestilentius esse potestate & audacia, quam
ignorantia commutatur. Tales quoq; subditos esse solere, quales Ma-
gistratus*

IDEM LIB. 5.

*Nihil periculosius est in Principe, quam si quam plurimi eum
contemnant, vel oderint, vel nimis inuideant, contemptus quidem
scientia, grauitate, integritate vitatur. Odiū vero innocētia & hu-
manitate lenitur. Inuidia deniq; munificentia, liberalitate, magni-
ficentiaq; sedatur.*

43.450

XVII - 942 - II

ZACNIE WRODZONEMU PANU.
IEGO MOSCI PANU ABRAAMOWI
Zbożskiemu, z Beśinà, Nà Kurowie, y Lysobykach
Pànu, &c. P A N V mnie wielce
Miłościwemu.

Zdrowia dobrego/ y hoynego Pàńskiego Błogo-
sławieństwa/ nà wiele lat pomyslonych życzy.

B Zato on wielki Philozoph/ zwykł był mowić.
Virtute fieri nobilem melius est, quàm nasci, co
oboie w tym Gniazdzie zacnym domu W.N. zà-
wsze stàrożytnie było/ była Bóiażń Pàńska/ y pobo-
żność prawdziwa/ iàko Cicero zwykł był mawiać/
zowiąc to początkiem mądrości. Initium omnium
virtutum est Pietas. Przypàtruiac się tedy skrypto-
rom nàszym Polskim/ (qui vlla nota suspicionis carent)
w ktorych nie iedno stàrożytność/ dzielność/ zacność
domu tego/ cnoty/ pobożność/ meśtwo/ y wierność
i Rzeczypospolitey càle zàchowàna opiewàia/ àle
y W.N. nie padł daleko przodków swych/ iàkoż ni-
gdy longe à suo stipite fructus cadūt, y choc sam ieden
iàko onà rozszczłà radicis Dauid, w tey zacney fàmis-
licy pozostałey iestes / àle iednàk nie iestes W.N.
sam/ gdyż Pan Bog z swey przytomności/ znaczne
dàry swe hoynie W.N. zostawić raczył/ świeciły
pobożnością znaczni przodkowie W.N. y W.N.
byli spàniàłymi/ możnością? dzielnością? ludzko-
ścią? y W.N. Byli budownicy chwały Pàńskiej/
y W.N. iestes/ nie mąś plàcu żadnego / gódz tebyś
Bózerze W.N. nie raczył oświadczać swey przeciz-

wóło PAnu BGu szczerości/ nie Wn. marna
chwała tego świata/ y ambicia/ nie żadna boiaźń/
nie zjednoczenie/ y spowinowaczenie domu Wn.
zacnymi / y możnymi Familiami / nigdy chwale
BŹey škodliwego nieświadła / zaczym pewna
rzecz iest/ że nagroda od Pána Boga odniesiesz &
immarcessibilem gloriae coronam quam iustus ille iu-
dex redditurus omnibus in aduentu suo glorioso. Nie
mowie tu tak dalece o cognatocy & affinitatis domow
Wn. zacnych / z ktorymi dom Wn. zacny strze-
wiony iest/ ale y Wn. nie porywcę/ nie mniey nád
przodki swoje z pamięci czynić raczysz. Aprzetoż od
wszystkich ludzi zacnych/ sobie rownych masz pośa-
nowanie/ masz miłość/ confidentia/ y życzliwość/
každyia oddawa chęliwie Wn. atak inszych dzieł-
ności Wn. ktorych ia ná krotkiem tym mym scryp-
cie wyliczyć bym nie mogł/ pominawszy/to powiem/
że inż czasu dawnego pragnałem wielce Wn. swe-
mu Miłościwemu PAnu moie chęć wyświadczyć/
posługi oddać/ y życzliwość swoje ofiarować/ wi-
dzac to dobrze/ żeś Wn. záwždy literarum amator
& benignissimus promotor był/ á nád to y Synem á
członkiem Rzeczypospolitey sławney / y Oczyszny
nášej nie mnieyszy/ ktorey tego co iest napocześniej-
szego życzysz/ ná ktorego dowcipie y życzliwości/ we-
dlug możności nie nie schodziło : ábowiem cnotami
przodków swych/ y pobożnością świecac/ szczerze y
życzliwie służył Oczysznie/niezbrawiaś sie/nie zdro-
win/nie wczasowi/ ani kosztowi folguiac. Tedy ten
scripsit iudicii mei tenui przyniony/sub tutelá Wn.
swego

swego Miłościwego Páná odnieść y oddać zdáło mi
sia/ prośac pokornie ábyś WM. exiguum munus, ále
da Pan Bog sercá szczerego pochodzacy benigno a-
nimo raczył przyiać/ iáko wtory snopek luku bralio-
num mearum, á to cobys WM. moy Mościwy Pan
raczył baczyć bydz potrzebnego/ do tego WM. racz
przydác/ inż tedy tu wniżone poslugi moie oddawşy
w Mościwa łáste WM. Winczuie WM. y zacne^o
domowi WM. in annos Nestoreos, dobre^o zdrowia/
błogosławieństwa Niebieskiego wiecznego/ y docze-
śnego Śiemskiego/ y wszelákich pomyślonych póciech
od Páná Boga nášego w Troycy iedynego. Dan
z Lublina 22. Máj Roku Pánskiego 1608.

WM. We wśem wniżony slugá.

Gerzy Lemká.

Do łaskawego y życzliwego Czytelniká.

Niekroć on pierwszy á doskonały człowieczy stan
y kształt/ w którym od Boga wszechmogącego/ człowiek
on pierwszy stworzon był/ Łaskawy Czytelniku/ sobie rozważam/
á ten terazniejszy wpátruie/ wpátruie w prawdzie záwsze często-
broć/ tylekroć nie moge człowieka wpádłego nedzy vtrapienia
wyjąłowác/ á prawie oplakiwác. Coż bowiem? izali człowiek ná
wyobrażenie Bóże stworzon nie był/ w którym świecił y okazywał
sie kształt/ to jest znáomość Bóża/ á iákoby nieiákoby podobień-
stwo/ myśli y dzielności Bóskiej/ rozność dobrego á złego/ cno-
tliwego wczciwego/ á sprosnego/ vmieietność wśytkich rzeczy y
spraw/ á nadoskonálsa mądrość: á z tymi znáomościámi sto-
sowały sie siły ludzkie/ wola była przysposobiona y obrocona k
Bogu/ światłościá á miłościá zdieci w práwey vmieietności/ á w
woley miłość Bóża/ y przyzwaláły serca bez żadney wątpliwości
práwym vmieietnościom/ y dawáły znác/ zesmy są stworzeniu
poznaniu y chwáleniu Boga/ y ku służbie temuż Pánu sámemu y
záwsze. Tákowác była oná pierwsza doskonała/ á prawie swiá-
tobliwa człowiecza y ludzka conditia tu wśytkich rzeczy wiádo-
mość/ tu doskonała mądrość/ y vmieietność bez żadney wątpli-
wości. Ale coż bede mówił o nedznym/ á oplákanym onym kształ-
cie y kondycyey po wpadku? Izali też cnoty w człowieku zostaly?
Izali też y podziśdzień w nas miejsce máia/ y znáyduia sie?
Stráciła chytróść wężowa człowieka swego miejsca przeszłego/ y
dawnego/ y onego ták osłárádziła y ohydziła/ iz miásto oney do-
skonáley vmieietności y mądrości/ która był obdárzon próżne
zmysła sobie domniemania/ trapi sie wątpliwościami/ náwól-
ności przypadáia/ myśli rozrywáiaące/ y błáiąące sie dáleko od
prawdy. Coż prawie po tákowym przyrodbzeniu zepsowánia ser-
ce ludzkie obnedzone jest/ y złupione z światłości/ á wielká w mys-
łách/ y w vmyslech náśyich nástąpiła ciemność/ wiele błędow/
wielka domcipu słabóść/ wiele żádz/ y chciwości/ nie zmierne cie-
mności/ á náosłátek wśytkich rzeczy zápámietanie/ y niewmies-
tność. Ale rzecześ/ izali Bog on miłóśierny/ Ciec tákowe swo-
ie stworzenie/ czyste y doskonałe/ ná wyobrażenie swoje stworzone/
w tákó-

w tákowych ciemnościach/ chmurze w tákowych bledziech/ y ták-
lowey niewmiętności zostawił y trwać dopuścił. Nie zostawił/
ale zmiłowawszy się nad nim według swej niewypowiedzianej
miłości/ y do brotliwosti/ temuż znouu ostrzodkach ktorymby
mógł utracić swoje wiadomości/ y mądrość po niektorey mi-
ry dostąpić/ y tńcy przysć/ znąc dał/ opatrzył y obdarzył. Mies-
dzy ktorymi/ chociaż wiele inšych jest/ sposobnieyszego iednak do
tákic^o porátowania nie wpátuje/ iáko zdrowy y swięty Philozo-
phia/ żywota swiętosc/ y w myslu lekárstwo/ ktora ludzioru ná-
pámiec przywodzi/ sámych się bie/ od/ y ku wśelkie^o Dobru stwo-
rzonymi y zrodzonymi bydy/ á ták suo vitæ curfui scopū sublimem
& illustrē przed oczymá klásć/ ná ktorey zacność patrząc/ iá beda
miłowac/ miłowac żadać/ żadać srzodki nalepsze ad illū ducentia
obierac/ á obierac szczęśliwie dostępowac: tákowym tedy spo-
sobem/ ma káždy sobie rozpámietywac/ iż jest rodziacim Bozym/ á
wsilnie się starac/ áby spániały rodzay byl rozsádzony/ y wpátro-
wany/ tá czlowieká násláchetnieysze stworzenie/ in vitę cursum cō-
stitutiū, ospátęgo/ y gnuśnego iáko nacuynieyszy stroż wzbudza/ os-
negoś do zacnych y wielkich spraw/ dźiwnie zaciągga/ y prowadzić
tá ná ostaték oscitante & inermē in medio inimicorū collocatū ar-
mat, y one^o sameg^o od wśelkiego bledu/ y pożądlivosti broni/ y os-
chronia. Ale chociaż to tá Philozophia frugifera & fructuosa, nec
vlla ei^o pars inculta ac deserta est, Iáko on nálagodnieyszy Braso-
mowcá Kzymstich dźiedźicow pięknie opiewa 3. offi: wśátże ied-
nak zgola niewiem/ iesli ktorey náuki inney obfisse comitetur bo-
norū seges iáko jest tá/ ktora ex agris polliticis pochodzi y rodzi się.
Iesli bowiem godności tych náuk wpátunieś/ iesli do wdzięcznos-
ści z rozmaitym pożytkiem złączoney/ mysl oculosq^{ue} tuos stloniś/
y obrociś/ nihil non sic ve abunde offerri, ita aperiri rotunde cōgno-
sces. Politycy bowiem nie tylko rozprossione/ y rozbiegle po pos-
lách/ y po lesiach ludzie ná kstalt bydlat błáiące/ náprzód zgros-
mádzila/ y wiedno złączyła/ ále y zgromádzonych ogránczyła/ y
okresila mēnibusq^{ue} sepsit, záczym φύδα πολιτικῶν ἀνθρώπων Philo-
zomowi. i. Ethic. cap. 7. Już możeli co náś te ludzka miłość/ á
spolecznosc/ y spoleczna ludzkość/ miśeg^o y wdzięcznieyszego wy-
myślic: Jáste wátpie: pożytecznieyszego w prawdzie mianalesć
ták latwie nie rozumiem: Zwiesz bowiem/ á niech nie będzie ná-
tym żywoćie Policya/ álic záras barbaries, ofruccia stao/ zdrády/
ofukania.

oświadczenia/ chciwość chwały/ ślad krwawego rozlania/ wojny nader-
 dzą familiję y domy starodawne wstąpią/ Rzeczypospolite giną y
 zwinieć się obracają/ nauki y ćwiczenia wczciwe słabiej y w kon-
 tempt wchodzą/ fałsz y zdrada/ oświadczenie ieden drugiego króćnie/
 a ku gorze idzie. Co iż tak jest/ ruszyło niepomąle to niegdyś kład-
 ę wieku ludzi dobrych/ wielkich a mądrych Philosophow onych/
 aby około takowych nauk/ pilne staranie mieli/ tantoż operę Po-
 litic nauarent, quanto minus sine hac vitā consistere posse minimē iu-
 dicarent. Oni bowiem widząc nierząd/ na którym wsiytet świat/
 y zepsowana natura ludzka była zawisła/ wzięli y podali ludzkom
 sposob/ według ktoregoby się rządzić y sprawować mogli/ a cno-
 tliwie/ sprawiedliwie/ bogoboynie na świecie żyć wcieli swoy pro-
 wadzili. Taki był on Seleukus y Lokrenczyk/ Solon y Athe-
 nieńczyk/ Epaminondas Liturg/ Sokrates y Greków/ Chry-
 sippus Plató/ a Platoną naśladowcą Cicero/ A naślątek/ on
 wielki Philosoph w myśle Arystoteles nasz/ który nie tylko ię-
 man opisał/ ale y przykłady dostatecznymi przyłożył y ozdobił/ wka-
 zując ludzkom/ co za żywot jest dobry/ sposobny/ a cnotliwy y po-
 żytki zńtym idące/ a sprawiedliwość nńd wsiytko zachowywającą.
 Których naśladować łaskawy Czytelniku/ podaćie Popolstwu wi-
 zerunk wsiytkich Rzeczypospolitych/ ktore ieden są krótko opisać
 wsiy/ prosiąc przytym cie/ abys zaródtiecznie przyjął/ innych zń-
 tym idących Cześci/ trzech oczekiwających/ abowiem wydałem
 był o znacności praw małutki/ mało co przetył Traktat: a co-
 jest/ pisać o prawach/ a nie byloby ich gdzie rozpiąć/ dlatego
 o Rzeczypospolitey/ wydać wtórą część/ którą prawą się rozpo-
 strzenią. Ale co ię mówię/ coby było po prawach.

2. Co po Rzeczypospolitey.
3. Co po cnotach do Rzeczypospolitey należących/ Kiedyby nie było
 męśa dobre/ Ktoreby tym wsiytkim rządzić umiał/ a tak będzie cwar-
 ta Cześć.
4. Jakowy ma być ten który się do rządzenia Rzeczypospo: bierze.
5. Pięta Cześć/ iż on sam nie może wsiytkiemu zdoląć/ ratunku mu
 potrzeba/ będzie mieć o Consiliarzu/ y porádniku, Ktore te trzy
 Cześci ostątnie/ gdy P. Bog zdrowia wyczy/ nie będzie od rego/ abyć
 cie nie miał iak naprzedz się sstoba wdzieliwsiy/ tobie ię wyczyć/ tyl-
 ko proś/ abyć ię moia praca była wdzieczna/ a miła/ a mnie też życli-
 wością nie przepominay swa. A zńtym bądź łaskaw na mnie sługe swe-
 go/ a may mie być z tobie zńwsię we wsiem życliwego.

PROEMIVM,

N Każda zwierzchność jest y własny
początek swoy ma od P. Boga/ mamy temu
bez wątpienia wierzyć. Jako o tym Apostoł
piśac do Rzymian świadczy / eum diuinæ ordina-
tioni resistere, qui potestati resistit. Abowiem stwor-
zyciel wszytkiego świata/ qui omnia numero, pon-
dere & mensura effecit, vniuersa rectè ac ordine dispo-
suit, iesliby sie co iakim sposobem miało do nie-
rzadu / cokolwiek iedno bedzie na szerokości tego
świata / totū hoc : omne corruet. Jest tedy porzą-
dek rerum dissimilium, accommodatis inter se locis
quædam compositio, ktora rzeczy iednostayne/ æqua
proportionie coniungens pulchritudinē creat diuinæ
sapientiæ maximè conuenientem. Przetoż w tych
sprawach/ quæ aliquò ex ordine collata sunt, summa,
ima, ad media cernuntur, atq; alia alijs innixa & tan-
quā annullis quibusdam inter se connexa & apta con-
sistunt. A nietylko to widzimy w tych rzeczach /
quæ sensu percipiuntur, ale też y w tych/ quæ intelli-
gentia & mente complectuntur. Abowiem y niebo
nawysze/ arcens & continens ceteros, omnia quæ
suo ambitu comprehendēs, wiecznym swy biegiem
wszytkie rzeczy zachowuje. A nietylko taki rząd
jest / na ziemi ale in Angelorū quoq; choris sua qui-
busq; munera distributa sunt, ktoremi superiores infe-
rioribus diuinæ prouidentie cōmisa enunciant, illosq;
splēdore cœlesti illustrant, quò ipsi à Deo illuminātur.

• Ani to iest rzecz waspliwa/ iż chociayby byl Adam
przeształ ná roztazaniu Pánstwu / przedsie iáko An-
gustyn S. mowi/ byláby nád ludzmi zwierzchność
tálowa / niektoraby iáko ciężka niewola za soba
wiodlá : sed quæ naturæ conueniens esset: začymby
ono złączenie ludzkiego towarzysztwa / & rerú ordo
ac vicissitudo conseruaretur. Gdyż tedy P. Bog
wszystkich rzeczy porządkiem iest / & virtutes rerum
è diuino illo fonte emanant, pewnie tenże / y każdą
zwierzchność roztazania inszym podawa / do kto-
rey/ ludzka wielkość iáko do glowy / y do pocztku
náwraca sie. Ale mowiac o zwierzchności Bo-
skiej/ skądże lepiej/ quam à diuinis libris fidem & au-
thoritatem petimus. Jáwne są słowa/ ktorami Pan
Chrystus ná pytanie Pilatowe odpowiedział. Nō
haberes potestatem aduersus me vllam, nisi tibi datum
esset de super. Czytamy też y to w przypowieściach
Sálononowych/ gđziemowi sam o sobie Bog wsze-
chmogacy. Meum est consilium & æquitas per me
Reges regnāt, & legū conditores iusta decernunt, per
me principes imperāt ac potestates decernūt iustitiā.
Co y Sámucl/ gdy nie byl sluchan od ludu/ zali nie-
miał tey odpowiedzi świętey/ iż Żydowie nie onego
sámego wzgardzali/ ále Boga naywyszszego/ ktore-
go on byl sluga. A przeto/ ktorzy są posłuszni krolom
ábo przełożonym / parēt diuinæ legi : á ktorzy sie im
sprzeciwiaia / diuinę ordinationi resistūt. A iesliby
byl kto tálowy/ coby to rozumiał/ áby P. B. o tych
rzeczach świeckich nie miał pieczy / ábo stárania/
niechay to wie za pewne/ że sie ná tym bázdomyli/
bowiem

bowiem on chowa w tych wszystkich rzeczach / które
dla człowieka sprawić raczył nie odmienny porzą-
dek. A iakożby też niemiał bronić tych / quos sibi
similes & sui gratia generavit? Abowiem P. Bog na-
tym świecie jest / iako Hetman nad wojskiem / który
ma inſze Kotmistrze / inſze poruczniki / inſze dzieſia-
tniki / ſam iednak wszystkim rozkazuje. Takżec też y
ten naywyżſzy Hetman Bog nasz oćiec / totum cor-
pusvniuerſitatis ipſe regit, & vniuerſali ac æterna mēte
gubernat. A iako ludzie ſa pod mocą Krolow / tak też
Krolowie ſa pod mocą ie^o / iako o rym Horatius piſze.

Regum timendorum in proprijs greges :

Reges in ipſos imperium eſt louis.

Tak też w nas wymuie niektery wſtyd przyro-
dzony / abyſmy zawiſze mieli w wieczności Krole /
abo przelożone ſwe / quos agnoſcimus tanquā è cælo
de miſſos aut aliqua diuina authoritate confirmatos.

Acz tedy na prozność zaſiſte ludziom przyrodzenie
nie dało : ani też temu wierzyć mamy / aby Bog
wiedzieć o ty niemiał / gdy któremu pańſtwu o kru-
tny Krol pānuie / y o wſzem to rozumieć mamy / że za-
złoſci ludzkie on mu ſam dopuſcił pānować / Iako
Job o ty wſpomina. Facit, inquit, hominē Hipocritā
propter peccata populi. y v Ozeas napisało. Dabo
tibi regē in furore meo takżec y v Izaias. Aſſur virga
furoris mei, & baculus ipſe eſt, ad gentem fallacem
mittā eum: Ależ okrucieństwo nietylko dla złoſci
Tyrannow / Pan Bog przepuſzcza / iako dla nieprā-
wości y wporu ludzkiego / przetoż ſam iako nayſprā-
wiedliwſzy Pan podobnego Krola podawa.

inaczey maia bydz rozumiani Tyrannowie/ (vtrum
recte dicatur) ieno / tanquam tortores, & tanquam
mali Demones, quorum potestate Sancti Doctores iu-
stam esse confirmant: sed iniquam voluntatem. Takt
iakeo Attylla on Węgierski Krol okrutny / zwal sie
bydz biczem Bozym. Takze Tarmellanes / kiedy
byl pytan / przeczby takiey okrutnosci zazywal / nad
tymi ktore zwyciezyl: odpowiedzial. An ignoratis
me homine non esse sed iram Dei? A wszakoz mamy
tez to wiedziec / iz ludzioru chryscianskim nie roszas-
zano tego / aby zlym Krolom poslusni byli / iesliby
im roszakali niepodlug woley Bozey / quae omni hu-
mana institutione potior esse debet, takiego Tyranna
brzemie nieznosne / iesliby nie mogloby dzepchnione
z ramienia ludzkiego / maia sie wiec ad vota summi
illius Reitoris, w ktorego reku iest serce Krolowskie /
a on ie sam kiedy chce odmieni. Ani w tym zadne
watpiec trzeba / iesliby on sam rozumial bydz to swes-
go / ludu z pozytkiem: iz on Tyranna z posrzodku
wyrzuci / abo iego one scrogosci zahamuje / ktory y
on lud Zydomski z reku Pharaonowych wyrwal /
Aswerusa onego okrutnosc vspokoil / y hardosc
Nabuchodonozorowe vstromil y roszrozyl.

ROZDZIAŁ PIERWSZY.

Bog wszechmogący wszełkiego przyrodzenia stworzył/ ani on/ ani samo na próżność nic nie czynił/ stworzył ich/ przyozdobił/ zjednoczył/ zachował/ ábowiem dobry tu wszełkiemu dobremu/ mądry tu porządkowi/ sprawiedliwy do czynienia sprawiedliwości/ áwiatobliwy do pobożności wykonywania/ szczęśliwy do odzierżenia y zatrzymania szczęścia.

Bszelkie bowiem towarzystwo y spółkowanie/ jest użyteczne tu dobremu a żadnego bowiem dobra/ bez towarzysza nie jest dobre mienie b Ábowiem omnis ratio & institutio vitae adiumenta hominum desiderat. c Spółkowanie bowiem jest/ dexteris sibi dare, d Aby też iedni drugich pobożności nauczali/ á pobożność rozszerzicie nam ábysmy z sobą przyległe á pograniczne/ & contiguas domos habeamus. e A tak spółkowanie dobre/ Bogá/ od którego pošlo/ ciesząc/ sławi/ wawesela y chwali.

a Aristot. Polit. 1.
b Senec. Episto. 6.
c Cic. lib. offic. d Augusti in Epist. ad Gal. 2. e Stigellius. t. Chrifost in Episto. ad Heb. Homil. 23.

ROZDZIAŁ WTORY.

Bog / przyrodzenie/ wrodzona żądza/ á chciwość/ poduszczenie wzięciwego y sprośnego przyiacielstwa/ y spółkowania wdzięczność/ zobopólny á iawny pożytek/ żądza panowania/ poddaństwa/ spokójność/ cichość y skromność/ doskonałe błogosławieństwo/ przyczynami są z których miastó: to jest ludzka przyjaźń y spółkowanie z porządkiem sposobny náмовiony h przystoyné przyiacielstwo i sposób życia / dostátki ludzkie k á iednym słowem Rzeczpospolita stanowiąca jest.

NJe dobrze bowiem jest samemu ciłowikowi. 1 Ale lepiej ówciemá pospolu/ mieć pożytek y statek towarzysztwa swego.

g Plato in Nem. h L. 1. p. 1. lib. 2. in Epist.

i Greg. lib.
12 Moral.
k Aug lib.
5. de Ciul.
Dei cap. 2.
1 Genes 3.
m Ecclef.
4. 9.
n in Psal.
o Arist li.
Pol. p
Cassiodor.
lib. 1. c. 2.
q Hieroni.
mus.

m **A** pieknie y wdzięcznie gdy bráćla z sobą miéstaia w zgodzie.
n **G**dyż czlowiek iest animal politicum & sociale. o **A**le pustela
nist albo Anyolem albo bestyia iest / tedy ktory sie chroni miá-
stá albo bestyia okrutnościa albo czlowieka świętobliwością
przychodzi / p **A** z tego kto niewidzi / żaden nie zgáni / á gdzie sie
nieobawiaia ná ganićciela bezpiecniey nádbchodzi zwodźciela /
y wolniey grzech sie popelnia. q **N**aybezpiecnieysza / tedy iest
kondicia poddanych / wniżonych / y pokornych / gdzie żyia pod
sprawiedliwością y Słusžnością rządźciela. Cassiodorus:

ROZDIAŁ TRZECI.

Rzeczpospolita tá iest porządek y społkowanie roz-
stázuiacych / y słuchaiacych pod iákiemkolwiek páń-
stwem iednemisz práwy ku pospolitemu dobru / z
przyrodzenia y zwyczajui zebrána / y zá ze zwole-
niem przyrodzonym wmiárkowanie pospolitowás-
nie y obcowanie.

Al **T**ák Apostoł mowi / nie tylko przelożeństwo / ale też y pod-
daństwo / posłuszeństwo / część / wzięciwość krolowsta / prá-
wá / karanie / pobory / podatki / ciá / boiaźń ić. ile wssytek ten stan
bydź Boskiem sporządzeniem tego posłuszeństwa / y poważność /
wssiem w obec ku dobremu dla gniemu sumnienia / obrony / blos-
gosławieństwa / y spolney miłości świętobliwie postanowiony /
iáko sie pokázuie do Rzymian iz Piotr święty Apostoł roztá-
zuie / aby bylo społkowanie dobre / poddaństwo / swym przelo-
żonym / bądź wyszym iáko krolom. Monárchom / bądź też
mnieyszym wżednikom iáko Pánom / y innym ná to wysádzo-
nym á to dla Bogá ku dobremu / dobrym y złym. **A**l ták z tegoż
społkowania y obcowania zezwoleniem przyrodzenia wmiár-
kować tego wyrzucamy odłączamy zboryce totreństwa / ábowiem
y ci áczkolwiek chciziel sanni z sobą máia / pod iedną mocą
ku dobremu życiu sobie / ále non prauia ratione, á ták iz do Rze-
czypospolitey nie należa żadnego práwa do práwego towarzys-
stwa y społkowania nie maia / stąd zá tym idzie / vt fides latro-
nibus data vel pactum pro capite praeium non reddendum esse.

Primá.

Primò. Quia nullum ius habent álbo Rempublie. sed quasi ban-
niti & excomūicati sunt. 2. Quia non iisdem legibus fungi sinun-
tur, quibus hostes captiui, aut liberi, nec vlla belle iura cum illis
communicatur. 3. à prædonibus & Piratis captum leges patie-
bant nec libertatem ammittere, & testamētum condere & omnes a-
ctus legitimos obire, id quod iurè gentiū illi amiserūt, qui in hosti-
um manus peruenerunt.

ROZDZIAL CZWARTI.

Bez tego porzadku własna iest ἀταξία nulla domus,
żadne miasto/ Rodzay ani ludzki narod zostac/ ani
wszelkie przyrodzenie ani nawet sam świat mo-
że bydz. u Jest b. wiem obowiazek y duch żywiacy
wszelkicy rzeczy/ y praw ludzkich. x Jest dobro na-
potrzebniejszy y napożyteczniejszy. y Jest βίος τὸς πό-
λιος duch y żywot miasta. z á náostatek w wszelá-
kich rzeczach porzadek iest napiętnieysza cnota/ á
wszelkie sporządzenie piętné. a

u Cie. 4.
de leg. x
Sene. 1. de
Clem. y
Aristot. 1.
Pol. ca. 3.
z lib 4. ca.
8. a Aug.
de vera re-
ligione.

ROZDZIAL PIĄTY.

Porzadek taki y towarzystwo przystoyné/ á dobrze
stawia sie/ á postanowiony y zachowany bywa: gdy
rozkázuacy y poslušni sa godni y przystoyni/ ábo z
przyrodzenia/ ábo z prawa Boskiego/ ludzkiego/
mieyskiego/ álbo z zwyczáiu/ álbo z rozmaitey powin-
ności/ ktory znaśáia y podeymuia álbo z mąietno-
ści/ y dobr.

Wszelkiego borień rządzenia fundament iest dobry/ á pocz-
ciwy rzgląd y sposób/ ná którym iestli Rzeczpospolita zás-
wiśla/ dobra iest á pożyteczna/ á ktora tego niema/ zła á niezbe-
dna iest b Abowiem trzeba temu/ ktory chce bydz przelożonym/ b
dostónalymi y swobodnymi cnotami, ktore z zwyczáiu pochodzą
przyzdoś

b Plato in
Dial Pol.

c *Arist.* 1. przyezdobionym y obdárzonym byđz. c Stąd bowiem prawdyśle
polit. ca. 8 wie sędzq / y karzq / zasłużyli godności y czci/ albo nie/ ten ktory
d *Pliz Jun.* ná nie iest wysádzony y obrány. d. y owšem godności dostoięnie
lib. 1. Epi. stwo tym ktorzy nie są dostoięnymi / pobudka stawa się do karas
e *Chrysost.* nia. e. A ráczey godności rákowych máia się zbronić ci qui im-
super Mat. pares se esse agnoscunt. Ktorzy temu niezdoláia. f. Pożytek tedy
f *Grego. in* dobrego spełkowania iest/ vt praeesse non audeat is, qui subesse nõ
regia. didicit nec obedientiam subiectis impert, qui praelatis non nouit
g *Greg. in* exhibere. g.
brato.

ROZDZIAŁ SZOSTY.

Nie łatwie bowiem máia byđz przypuszczone bias
ległowy/ ktore przyrodzony obyczay albo sposob/
plici młóść/ cnot niedostatek/ żadz y spraw niestátez
czność/ Boża y ludzka poważność/ zmyczáiu rzada
łość/ wrzedu różność/ przykładow nieprawość/
przypadáiaca potrzeba: áni w domu/ we wsi/ áni
ná krolestwie przetożyła.

h Gene. 3. **A**l BOWIEM páństwo moc iest meżowá/ tey zaśie wslugá. h. tey
16. i Petri poddánstwo. i. bonitē naczyńie słabe/ k we wšytkim posłus
1. vers. 15. sñe/ iáko Pánu/ iáko głowie. l. iest ciáło nie swoie/ ále meżowe. &
k ver. 7. 1 eius caro quā vir nutrit fouet. m. y nie odkryta/ ále nakryta/ y za
Eph. 5. stoniona ma mieć głowę. n. Mąż obráža y chwala Bożq/ oná
v. 22. 23. meżowq. o. Posłáz meżá y dla niego stworzona (Abowiem tyl
my. 28 29 ko pomoc meżowá) prátem przyrodzony podleyśa. q. A náđ
n 1. Cor. 11 to Apóstol/ Piotr s. tylko o krolách y podleyśych zwierzechności
vers. 6. 0 Xiężetách wzmianke czyni/ nie o krolách. Abowiem naprzod sá
v. 7 p ver. má od Pátána reśłóśami y żadzami wtiodlá/ z ktora wiersze nie
9. qv. 14. zgody/ y nienawisći/ á niżej z meżem mięwa. r. Máia miłzeć ná
11. ad Tim. schadzákch biesiadákch á coby mieli mówić y wiedzieć/ máia się
2. ver. 10. od meżow wczyc y bádać/ s. Gorsze są náđ Bázylisťá y wczá. A
vśq ad 13. náđ to przyrodzenie meżkiey plci/ bázkiey náđáto sposobnieyśym
3 1. Cor. 14 byđz do rzádzienia/ y do reśłázowania/ niź biálegleńskiey. t.
vers. 34. A iák rzádzić tey y reśłáz wáć przyrodzenie niedopuszcza. u. ábo
t. Arist lib.
u Pol. r. 8
1. Senec. 8.

wsem ná dobre są niecnotliwe / á zlego wśystkiego sprawce nayo-
 wietšie. x. Jest potrzebne á wstáwiczne zle / máis tedy byđz nie-
 w micyśkich spráwách / ále domowych robotách okolo kádziele
 y kuchniey rostopne y domcipne. Abowiem zá bialeglewy
 rzádzácy krolestwo / y páństwo zle jest. y. Abowiem niestá-
 czna y odmienna zársze niemiášá. z. Ktozey to tylko wiedzieć
 mamy że raz umrzeć má. a. Tá tedy áni náuczác áni ówiádazyć /
 áni sádzic / á tym wiecey / áni rzádzic y pánowác móże. b. Gdy
 tedy Dometytus y Anoninus byli pytáni / dczegoby mále
 żony poieli sobie / między wielá zlemi. To coby mnieyszego obrác
 bylo woleli. Odpowiedzieli. c. A ták Protágorás zwykl ma-
 wiác / że nieprzyaciétlowi swemu nie goršego nie mogli uczynic /
 y wyrzadzic / iedno gdy mu córke swoie dal. A ták ná ostatet ie-
 sliż Adámá / Sámsoná / Dawidá / Lotá / Salomoná / bialagto-
 wá zdrádzilá / y zwioblá. A któz teraz móże byđz bezpiecznym?

x. Eurip:
 in Med.
 y Aug: sup
 Ioan: tra.
 z Vir: En.
 lib. 4.
 a Anti: a-
 pud Stob.
 b Aug: in
 qst: ex vtro
 testa: Spe.
 Sax.
 c Plu: in 11.
 Ser.

ROZDZIAL SIODMY.

Ani teź dopuszczeni máia byđz śaleni / od rozumu
 odchodzacy / lunátycy / głupi / ślepi / głuszy / y niemi /

Głupi bowiem ścieśćia záżywác nie móże. a. A bogáctwo ná
 próżność mu sie przydába. b. zwad / y rostopkow są przy-
 czynámi. c. Żadnegó sposobu y miáry nie używáia w deśtáctách /
 raz tego drugi raz owego potrzebuia / zážadzámi idac. d. Jesli
 bogáty / jest niewolnikiem zlotá. e. Abowiem co móże byđz go-
 rzej á głupiej iáko iudicare peruersa de rebus, stultitia perperam
 deliberare; vti requirere praesentibus bonis: in falsam adduci opini-
 onem de his quae ad vitam sunt honesta. Násláduie bowiem nie-
 rostopności / nie wmiéteności / nieobyczayności / zápámietánie /
 nieowstrzemiśliwóść. f. A czym wietšia jest moc / y powážność /
 tym škodliwa śa / iesli ná zlego y ná głupšego przypádnie. g. Est
 ergo sapienti servire libertas, stulto imperare servitus. h.

a Pro: 26.
 bea: 17 v: 6
 c ca: 18. 6.
 d Plat: in
 conui. 7 Sa.
 e Soere. a-
 pud Stob.

f Arist: de
 virtut: et
 vicio diuis
 g Eras: in
 Epist.
 h Hier: in
 Epi: ad Sic

ROZDZIAL OSMY.

Ani z pokálanego łóžá zrodzeni.

B

Ktorem

a Plut. de
libero edu-
catione.

b Iudici 6.

c Deu. 23.

2.

d Polliti.

3. Cap. 3.

e Aristot.

f Casus li.

bro 4. 5. 6.

RTorym Polowiek dowiem z Gycy y z malki wrodzona jest iaka
zmaza z takowymi/ polci zywi niezmażana y nieznośna iakaś
nieślachetności siemota/ y wada spolkue/ quæ increpare volenti-
bus impromptu magnopere sunt. a. Niebezpieczne są takowych
succellia w których za rowne są wezstąpiłami niewęziwie zrodze-
ni Synowie/ Są bowiem pod czas smielży/ y do występu po-
pedliwży/ częstokroć pokolenie plod przyrodzony y własny ry-
gubic zamięśiają aby przodek otrzymali. Taki Ismael Izak
prześladował: Abimelech nie dla czego innego siedmdziesiąt
Bratney zámordował. b. Nie wnidzie tedy Syn nierządniczy
do swiagnice/ aż do dziesiątego pokolenia. c. Ani się godzi
w Rzeczypospolitey pánować tym/ których rodziáu wyście o-
pedza y spiera. d. Niesprawniedliwieby było y to/ niecnosli-
wie zaráżliwie/ á z tego przykładu odrodkow/ ábo wyrodkow wa-
żyć/ czcić/ pánować/ y wychowywać. e.

ROZDIAŁ DZIEWIĄTY.

Ani młodzi w leciech ábo w obyczaiách

a Ari. lib.

7. Pol. ca.

24.

b Ecclesia.

25. fo. 26.

7. 8.

c Eccl. 18.

d Ari. lib.

7. pol. ca. 6.

e Liu. li. 3.

f Eurip. a.

gud Pluti.

h Eurip. in

Ani.

i Sto. ser.

12.

i Cice. lib.

de Sena.

Nieprzykre się y nieznośne zda tego Pánstwo ábo przelożeń-
stwo/ któremu pánować lata dopuszczają/ ani się wietszym
y wyższym zna/ zwlaszcza gdyż/ tyur częśc y podczimosc dostawa/
gdy mu lata pozwalają. a. Ozdobny y wdzięczny jest rozs-
dek zgrybiłosci y wdzięczna á mila stárego mądrośc/ y swia-
domosc/ pochwały godny bywa rozmyśl/ y rada iego. b. Abos-
wiem biada temu Krolestwu/ któremu dziecięta przelożonym jest
y pánwie. c. Rady bowiem stárych/ są drzewcami/ y topij-
mi młodym ludziom. Plut. w nich doskonala mysl jest. d. Ca-
la słabosc wmyslu/ y domcipu/ zaisie krewośc y trzeswosc. e. A
tak pomoc młodych/ rada stárych/ mocy wladza maia. f. A tes-
mu miedzy wiela młodych ludzi/ stáry gdy smialy bedzie lepszy
jest. g. A tak Solon młodziencá choeby namerzym się zdał
od zwierchnosci/ y pánowania odlaczyl. h. A Gorgias v-
chodząc y mijając pestny y siodmy Rok życia swego/ gdy byl
pytan dla czegoby tak dlugo żył/ pomemaj nie mam o cobych
się miał ná starosc wstárzając? odpowiedział. i.

Rozdział

ROZDZIAŁ DZIESIĄTY.

¶ Ani Duchowni y rzeczami sie Kościelnymi bawiący.

¶ Bawiem 1. Miałobyć pod mecz y posłuszeństwem Krolow nie tedy krolmi. 2. Diuina enim ordinationi omnia an- a Ro. 13.
ma subiecta esse debet. Illi autē Reges diuinitus non sunt ordinati.
3. Abowiem Krolowie Ziemszy tylko pánować mają y zwáni b Luc. 21.
Wielmożnemi oni zaś nie ták. b. 3. Bogu tylko ie postá- 15. Mat 20
nowil Prorokámi/ Apostolámi/ Ewángelistámi/ Doktor/ Pá- 25. Mar.
sterzmi/ nie krolmi/ Pány/ Kóściolá y poliecy. c. 4. Krolstwo 10. 24.
które om násluguia nie iest te° swiátá/ ále Krolstwa niebieskiego c Eph. 4.
nie mają tedy być krolmi/ y przełożonemi tego/ y ná tym świecie. 11.
5. Abowiem nie onym zlecony iest rząd y wstáwy y práwá Kze-
czypospólitey należące/ świeckie ábo ludyckie/ do wzeńia ich y ro-
strzygntenia/ ále Bogkie ducherwe/ ktor° same° streżámi y obroń-
cámi máig być/ ktoráz wst ich pochodzić ma. 6. Dána im iest nie
kárcebrá/ ábo stolicá Krolstwa/ ále Moyżesowá/ w ktorey siedzące
máig pánować. 7. Dány im iest miecz nie Pietrá S. ábo tegoż
swiátá/ ále Duchá ktory iest słowo Boże. d. 8. Chrystus Pan y d Gal. 2.
Apostolowie byli posłusznymi/ y podlegli wzebowi świeckiemu/
dawáli clo Cesarzkie/ ktore° należało/ á im zaś wstáwiczne stárá-
nie/ y wstáwanie było/ okolo Kóściolá y zgromádzienia ludzi. e. e 2. Corin.
Oni namieśtniki zostáwili non dominátes clero nedū (mundum) 11. 28.
sed exemplaria gregis iáko ná dobre pásterze przynależy. f. 10. A f 1. Pet. 5.
bowiem stárożyyny Kóściol ták o tym trzymał/ y chciał mieć. Si
credendum ē cañibus, ktore Apostolom przypisáne sá/ ták w so-
bie máigc/ moria: Episcop° aut presbyter, Diaconus nequaquam
seculares curas assuāt, sin aliter diuiciarz. g. Támże. Episcop° Pre- g Canon 7.
sbyter. Diacon° exercitui vacāt, & vtraq; obtinere volēs Romanum
sczt magistratū & sacerdotale administrationē deponatur, quē enim
sunt Caesaris cesari, & quē Dei Deo. h. 3. Zaczę nie podobają sie tá- h Can. 82.
cy Biskupi/ iáko sá w Niemcedh/ ktorzy sá świeckimi ludzmi/ á
Biskupstwa trzymáig/ żony máig/ á wstáryeg ná swy mieyscu ma-
woyny o Biskupstwa toczá osoba/ zaczę też same° czásu/ gdym tam
ieście byl. Jeden z p. zednich Biskupow duchownych/ chce z plás-
chóciem sástedzkiem woyna wieść/ nágotował wstykie áparaty
do woyny służące/ y iuż miał zacząć bitwá/ ále jázraz vmárt. drus

ni zaśle ponim nástál/ tážé chce y swemi/ y Antecessorá swego.
 żądaniu dosyć czynić/ chciał sie tážé pokusić w chorobie wpadł/ y
 y mało nie umarł/ znáć że Pan Bog nie chce/ aby mieli wojny/ y
 walki toczyć/ ci y tákowi Duchowni/ przykład iáwny w Arzyja
 łach/ y ich zgubie w Prusiech/ nuż za nášych czasow w Siedmi
 grodzkiej ziemi/ nuż w Anglie/ y gózie indyjsy. A ták Duchowni
 nie máią być krolmi/ Hermanámi/ Szwieckiemí tedy rzádem sie
 bawiący nie máią przystępu do wżędu Kościelnego duchownego/
 & è cōtra. i. Sacerdotis enim ē moēre nō arma mouere .k. A ká
 plani ubogimi máią być nie pány. l. Abowiem pasterze y kápłá
 ni cupiditate regnādi intrusos, pan niezna y nie chce onich wiedzieć
 m. A moc y powážność kápłánska nō honos, sed op^{us} esse debet, n.
 biskupi/ práláci oycámi máią być zwáni/ nie pány. o. Ktorzy aniá-
 rú lucris intēdant nō tēporalib^{us}. p. Ktorych verba nō verbera time-
 antur, tāmże ná ich głowie/ y siy/ ábo Regu. nihil debet splēdidius
 fulgere, quā humilitas. tāmże/ á ták Chześciański człowiek/ nie
 bawiąc ále umierając żywić się. q. Abowiem żadney tu godnos-
 ci y dostoięstwa nie máją/ ná tey niskiej ziemi/ ále ná wysokości
 w niebie. Aug.

i Grego. in
 regref.
 k Chriř. in
 Ef. hom 4.
 l Bern. su.
 Cl. ser. 22.
 m Gre. su.
 l. Regum.
 n Gre. mor.
 24.
 o Hic Ep.
 ad Paul.
 p Greg. in
 Euā. d. 4.
 q Aug. E-
 pist. 42.

ROZDZIAŁ IEDENNASTY.

Ani niewolnicy/ słudzy/ áni cudzoziemcy/ wolni y
 swobodni bowiem (ktory rzádzi) ma bydź/ á kto-
 rego przyrodzenie niewolnictwem wczyniło: tego słus-
 źnie od zwierzchności pánowania odsądziło.

Jest bowiem niewolnik żywa maistność/ ktorego kámiel bo-
 wiem ná to wysádziło przyrodzenie/ tedy w mocy inszey y wlas-
 dzey już jest. a. Jest część páństwa iákas oddzielona. b. A ták
 áni ci/ áni bydletá szczęścia mogą záżywać. c. Niewolnicy bo-
 wiem chłopie/ rzemieślnicy/ pomocą y ráunkiem są ludzkiem/ wys-
 należieni do tákie^o obyczáiu/ y pożytku/ qui viros dedecēt. d. Żá-
 dnego bowiem cudzoziemcá/ nie łatwo cierpią zá Páná. e. Cud-
 zoziemcy právom cudzoziemskim/ nie tylko obywatelnym. iá-
 to też y Cudzoziemskim przychyleni/ obyczáymi różni występi-
 osobliwie w nášáiąc PÁNSTW/ praw y obyczáioro nie-
 swiádomi

a Arif. li.
 folicap. 3.
 b Cap. 4.
 c Cap. 6.
 d Euri. a.
 pud Stob.
 e Cur. lib.
 7. Cap.

świádomi / ita ut. uiuere prius desinant, quám. uitam alienam dis-
 cant. nie. wiecni pod. czas sie. esta. wáiz / swego y swoich pozys-
 kow. bázyley. przestezegáiz / wrzedy y dignitárst. wá. / swoim rozda-
 wáiz / y przysposobáiz : zapláty. zá. zaslugi. poddánym. ábo
 nie. oddawáiz / ábo. odwołaczáiz : z. obcymi. rychley. bunty y obo-
 wáiz. czyniz : cum. socijs. imperij. facilius. dissentiunt : nihilq. re-
 ctum. ab. alijs. quám. á. suis. putant, bázyley. zaydrościwi / nie. milos-
 ścierni / w. pyche. sie. podnożacy. do. Tyráństwa. słonnieyszy : ábo.
 wiem. im. nie. rák. przychodnia / iáko. swego. rodziáti. Rzeczpospos-
 lita. sie. podobá. ad. cuius. normam. omnia. dirigere. studeant. Jest
 tedy. trudno / y. niepodobno. ludziom. wolnym / y. zacnemi. práwy
 á. swobodámi y. wolnościami / nádánymy. ozdobionymi. pod. nie-
 wolą. bydz. f. Wolność. bowiem. virtutis. nomen. est, seruitus. au-
 tem. maliciæ. g. Abowiem. Bog. roztázal. zwierchność y. przelo-
 zone. z. bráciey. jawey. obierác. y. Brolán. estánowie. áni. náznáczác.
 ktoryby. z. inšego. pokolonia. byl. h.

fEpin. 2. a.
 pud. Diog.
 libro. 1.
 gEpic. 4.
 pud. Stob.
 h. Deutor.
 17. 15.

ROZDZIAŁ DWANASTY.

Ani. sromota. ábo. iáka. zła. sława. zelżeni / y. pośaláni /
 iáko. krzywoprzysięscy / y. od. przysięgáiaczy. sie. / ktos
 rzy. ácz. przysięgáiz / á. według. przysięgi. sie. nie. sprá-
 wnia / magestatis. rei, z. miásta. wyrzuczeni / ábo. iáko
 mowia / wywołáncy : á. nád. to. wszyscy. inšzy. rze-
 mieślnicy. nieucześni / hułtáie / y. włóczegowie. etiam-
 si. aliquando. prætectum. nobilitatis. Bogactwo. ábo. też
 wmielctności / y. roztropności / habeant.

Ktoż. bowiem. wnidzie. ná. gore. Páńst. / tedno. ktory. nie. przy-
 siegal. tu. słodzie. bliźniego. swego. a. Przysięgi. słusne. máiz
 bydz. w. swoy. mierze. zachowáne / y. zátrzymáne. b. Dlatego. ka-
 rány. bywa. Jechoniáš. krzywoprzysięzcá. Ezech. 17. Saul. rák. ze-
 2. Sam. 21. scodze. záklánie. krzywoprzysięstwa. c. Jeden. prze-
 ciw. drugiemu. zlego. nie. niech. nie. myśli. w. swym. wmyśle / á. w
 przysiedze. fałszywey. nie. odcháycie. sie / ábo. wiem. wšysto. to. jest

aPsal. 24.
 bIosue 6.
 22. et 9. 18.
 cExo. 20.
 7. Leu. 19.
 12. Deu. 5.
 11. Mat. 5.
 33. Mala.
 3. 5.

d Zach. 8. cōm sobie obmierzil / mowi Pan zastępow. d. Petiurus autem
 e Au. ser. est qui etiam per id quod nihil est falsum iurat. e. (daleko wiecey
 22. de ver. ktory przez imie Boze Bogu) A żadnego ntemaś / y nie znay
 Apol. dzie sie / ktory czysto przysięgając / aby kiedy niekrywoprzysięgał /
 f Chri. su. f. Krzywoprzysięscą bowiem rzem osobom ku szkodzie stawa
 Matth. 2. sie / y iest. Bogu / ktorego krzywoprzysięgając wzgardza. Geo
 dziemu (abo temu przecie / ktoremu przysięga) ktorego kłam
 iąc zdradza. Nicwinnemu ktorego fałszywym świadectwem os
 g Isid. 2. draża. g. Nam quacunq; arte verborum quis iuret Deus tamen
 de sum. b8. qui conscientie testis est tē ię przymuie iako on ktoremu przysię
 h Augu. gając. (bądź by był nieprzyjaciele / bądź miāny za heretyk / y
 con. mend. od szepieniec) rezumie. h. Iurans ergo secundum illius cui iurat
 2. lib. 2. de expectationem, fidem præstet: Idejn fol: 124. Ten zaśiē ktory
 sum. bon. cileniekā do przysięgi wieǳie / y ciągnie / a nie że fałszywie przy
 sięga / przen ycieża / y iest nād męzoboyce / ktory ciāto tytko zābija
 ia / y morduje / ten zācie duśe y cwośem dwie y swoie / y tego ktory
 przysięga. i. Sint ergo periuri omnes qui legitime de re licita &
 i Aug. de possibili Deo verō iurant non tamen quod iurarunt seruant, vel qui
 decet. 107. Bap. alios ad non seruandum incitant.

Rzemieslnicy. 1. Quia necessario soliti de victu minus possunt
 vacare. R. P. 2. Quia suis operibus intenti rerum vsum & expe
 rientiam non didicerunt. Abowiem iako mie ten masǳie / ktos
 ry sie prǳwānie wczyl / ale raczey okolo kopyt / nożyc y dymonā y
 inszych rzeczy sie bawiac / lepiey vmie w tym nāwczyc / y poradzić
 iako nā kopyto wbie bōt. 3. ale do prǳwā y do sadu bynamniey
 nie należy takowy. 3. Quia auctoritatem Magistratus videtur
 imminuere cum alij non opifices opificibus parere coguntur. 4.
 Quia leges ad suum quæstum accommodarent, experientia proba
 bile est. 5. Quia probabile est diuites quibus opificia non neces
 saria minus posse circumagi affectibus.

ROZDZIAŁ TRZYNASTY.

Zni żniendacy / plugawci / nieznajomi / nieślāchetni /
 prostacy / y niestawni.

Plugawci

Pługawymi są których animusze / y zmysły są zeprowadzone y sta-
 żone / prościacy / nieznaniomi / ślapyimi / niewęziwymi są którzy
 ratunku sobie samym wielkiego potrzebuta / nieślachetnymi / y
 nieślawnymi są / którzy cnoty niepotrzebuta / nie pragną / y ro-
 niey by namniey się nie chwiczą / ich nie móż. a. Ślachetni a za-
 eni bowiem ci miáni bywają / w których cnotą przodków ich w-
 rodzona jest / y dostatk. b. Ślachetności / zacności ta jest / któ-
 ra pochodzi z dobrego rodzaju / spániały y wrodzony jest / który ob-
 przyrodzenia swego y rodu by namniey się nie odrodził / nie od-
 stapil / y nie wykroczył. c. A tak iednym zcnotym y wrodzonym
 meżem wyszła familia ozdoba swa ma. d. Ślachetność / a
 wrodą jest z myśli y ciała umiarkowanie / a skromność. e. O śla-
 chćciu / może to mówić / y wdąć. Pisse Demostenco. Dobry a cno-
 tliwy człowiek / ślachetnym jest / a który na sprawiedliwości nie
 zasiał / y do niej nieśłania się. Chociażby z rodziców dobrych y
 lepszych niż Jupiter rod swoy wiodł / nieślachetnym się ostawa-
 fi. A tak wszyscy cnotliwi a pobożni zároveň nobilitati fauemus a
 iż Rzeczypospolitey należy / y przysłusza / jest nobiles esse homines
 dignos maioribus suis. g. Spániały y wrodzony bowiem koń /
 cieniem bieżą a bo rozgi bywa rządzon. Leniwy zaś ani ostro-
 gami bywa pobudzon. h. A na ostattek lepiey y wezciwicy / jest a
 by się z ciebie rodzicey chelpili / a niżeli ty z rodziców. i. Nieślá-
 chetny tedy y niewęziwy jest pokalanego łozá syn. k. Ani bo-
 wiem na tym siła należy / ślad iestes / y pochodzisz / ale iakowy ie-
 stes / y miałbys być. l. Baczmy bowiem żyto / y nasienie wśel-
 kie pożyteczne / y dobre bydy / nie dlatego że się na dobrej roli w-
 rodziło / ale że dobrze wychowuje y żywi. m. Żartym gdy Cyce-
 ronowi nieślachetność / y nieśpániałość była zarzucona / przed-
 oczyma / dosyć namym powiada mi / jest mnie mam sprawami
 ślachetnym y sławnym bydy / a niżeli przodków / mniemaniem
 śliczyć się / a chelpić / y tak żyć / a bo wiem potomkom moim
 ślachetności / y wezciwości moiey był początkiem / y cnoty przy-
 kładem. n. Także Sokrates bądz się z te chelpil / że z podłych
 y nieślawnych przodków ród swoy prowadził / y wyszedł a bo wiem
 odemnie (mowił) / rodzaju przodek y poczetek się zaczął o.

a Ari. lib.
 1. Cap 7.
 de Repub.
 b Idem lib.
 5. Pol.
 c Ari. lib.
 1. Hi. am.
 d Demo. 1.
 Olynt.
 e Socr. ap.
 Stob.

f Demo. 1.
 Olynt.
 g Cic. pro
 Sest.
 h Cur. li. 7.
 i Chr. sup.
 Matth.
 k Plut. de
 fort. Rom.
 l Laer. lib.
 6. Cap. 7.
 m Soc. ap.
 Sto. sec. 84.

n Cic. in
 Ora. cōtra
 Salustii.

o Anto. in
 Mel. pars
 2. ser. 29.

Rozdzia

ROZDZIAŁ CZTERNASTY.

Ani ci ktorzy dostátku nie máia quorum res angusta domi est.

Bogactwá / y máietność dostátet / bowiem wśelkich rzeczy /
pożytkom y przyległościom / y użytom w gospodarstwie &
a *Ari. li. 1.* ciuili ratione są przyległe / y w mieście płac otrzymáią. a *Ties*
Pol. 5. dostáteczny zaśie präclarum magistratum gerere, & in ocio viuere
b *Idē li. 2.* non potest. b. Abowiem we wśelkich rzeczách pieniądze są po-
Pol. 9. trzebne bez ktorych nie dostónale nie może byđz. c. A w tych rá-
c *Dē. 1. ol.* czy ktorzy bogáctw y przemagáią / y przechodzą / disciplina & no-
d *Ari. lib.* bilitas existere solet. d. Dostátkow / bogactw / dworátem sposobē
4. *Pol. 6 8.* záżywáy / ábys w wielkicy á nagley przygódzie / y toniey latwie się
mogli spráwić / y gotewym estac / á do tego / ábys enotliwego y zá-
chowátogo przyaciela / y sąsiada swę w nieszczęściu porátowác
mogli y podupádle zátrzymác y podeprzec. e. Abowiem pierwśy
e *Soera. 4.* sposób bogactw iest / habere quod necesse ē proximus quod sat est.
pud *Stobe.* f. A wnądrego y bącznego człowięka one w niewoli są / á w głu-
f *Sen. Epi-* pie y niecnoliweę w poradz y w wielkic poważ. nini / ábowiem
stola 2. ille his nihil premitit huic verò permittunt illa omnia. g. Aleie
g *Po. Epi-* dnát iáto są záradá y trudności niezbożnym / ták pomieć y po-
stola 116. rádá do enoty pobożnym y enotliwym. h. Nec facile, & mergūt
h *Lucreti.* quorum virtutibus obstat. Res angusta domi. i.
libro 8.
i *Idem sat. 3.*

ROZDZIAŁ PIETNASTY.

Jácy máia byđz przelożeni / y ktorzy do zwierzchno-
ści przypuszczeni / o rośtázniających (á krotko mówiac)
powiedziáło się: słuchájący / zaśie y poddáni ad Rēp:
benē constituendá sposobni będą. Naprzód iestli są ie-
dnośtáynicy bogoboyności / nabożeńśiwá / pobożno-
ści / y w wierze ku Bogu rowni w cnotách / nie názbýt
z iednoczeni z cudzoziemcy y z obcemi / ále przyozdob-
ieni / y zacnymi w náukách śláchetności / szczodro-
bliwości.

Abowiem

Abowiem w dny y podobnym nabożeństwie omnes mo-
 uentur. a. Na nabożeństwie bowiem y bogoboyności ży-
 wot zawisł. b. Ty który w zgromadzeniu / á w twódcze iest
 Bernat święty pobożnie żyć / porządnie / zgodnie / á w towarzy-
 stwie / w pokorze / y w rostropności / porządnie tobie / w towarzy-
 stwie / z bliźniemi / w pokorze / y w cichości Bogu. c. Nulla e-
 nim administratio Reipub. proderit, nisi Deus verus colatur. d. *Augu.*
 Zabobonami bowiem nabożeństwo wykrecone / y wykorzenio-
 ne bywa. e. A gdzie nabożeństwa niema / enoży wssyście w-
 stają. f. Prawdziwa / tá się w prawdzie nie oszajnuie / y oblu-
 dje trwa / y stoi. g. Et illud demum est bonum & optabile quic-
 quid ex virtutis genitur imperio. h. tey bowiem skutec iest y efekt
 in vltus multorum diffundi. i. A tak łatwo panowanie / y zwierz-
 chność / nad enożstwem / y bogoboynymi. k. W obcych y w
 cudzoziemcach / gdy iest rozne nabożeństwo / y obyczaje. Jarym
 pochodza rozne wmysły / y animusze. l. Nam aderunt hilarem
 tristes, tristemq; iocosi: Sedatum celeres, agile gnauumq; remisi.
 m. Jednegoś tedy prawda maiz bydz ci / ktorzy pod jednym
 panem / y zwierzchnością chca żyć / y tward. n.

a Cic. offi.
 o. in verr.
 b Plin. in
 lib. 14.
 c in serm.
 quodam
 d Augu.
 Epist. 52.
 e Cip. lib.
 4. Epist.
 f Aug. 19.
 deciui. Dei
 Cap. 24.
 g Id. lib. 3.
 con Gaud.
 Cap. 15.
 h Sen Ep.
 91.
 i Eran. E.
 k Plut. in
 milit.
 l Cu' ma.
 m Hor. E-
 pist. lib. 1.
 n Cur. lib.
 11.

ROZDIAL SZESNASTY.

Druga / iesli nie názbýt Bogáci / áni vbodzi / ále w
 bogactwie y w mierności rowni á w mierze ob-
 dárzeni / y wśláchceni. Abowiem mierność we w-
 szelakich sprawách nalepsza / łatwiey Dobrym / y w-
 czciwym sprawom podlegać / łatwieysza między
 rownymi zgodá / mnieysza nienawiść / rzadkie zdra-
 dy / okukania / y zazdrości / Bospiecznieysze iest miaz-
 sto. Moźnieysze y Bogátsze / obfitość przeciw nie-
 przyiacielom / łatwiey wssyscy znaszą ciężary
 Rzeczypospolitey. Aristot. libr. 4. C. 11.

Abowiem rowny z rownym záwse przestaje. 2. Siquidem a Plato de
 talc addi- anone.

b. *Ari To-* tale additum tali, facit id ipsum magis tale. b. *Miernoscéł y*
pi. 3. *stromnosci przestęgię* / (*Plut p. 36*) *ktora zamię przyja-*
c Plut. de *cioty przyiacielom / miastá miastom towarzyše towarzyšom zo-*
awici. *lednaca y sposobia / miernosc bowiem tajna á przynależa-*
d Cato ma. *ca ludźiom test. c. A rowny z rownymi latwie przestaje y ob-*
c Aristot. *cune. d. Media ergo possessio bonorum est, optima quia facillimū*
Poll. 4. *est obedire rationi. e.*

ROZDZIAŁ SIEDMNASTY.

Trzecia. *Upátrowána / y vmiárfowána ma byđ /*
nie tylko formá / sposob / iáko iákość miešczan : ále
też liczbá wielkość ich / iáko też šerokość / y może
ność miastá / ábo mieyscá / znošeni / y zrownywáni
máia byđ zobopolnie / ktory cnota / šlachetnošcia /
možnošcia / šczodroblivošcia / Gogáctwy y máiz-
tnošcia / iedne drugich przechodza / : A náđ to trze-
bá mieć šacžność y štáránie / áby wietša / y moż-
nieyša część była / przychylnieyša tey Rzeczypošpo-
litey / ktora štánowie zámýšlaš / y w twym to przed-
šiewšcieciu maš / czcac / vvažáiac żyli / y zátócháli sie
w niey / trwála ábo sštála mieć chciełi.

Zawše bowiem dobre wšelkie przešewšciecia / y poštáno-
a Ari. lib. *šawienia wšelka Rzeczypošpolita dobra štánowia. a. A moc*
b. Pol. c. 1. *y powažnošć / tá dáleko mocnieyša test / ktora sie pošlušni šczy-*
b. Linus *ca. b. A ták człowiek pošpolity / á do Rzeczypošpolitey rza-*
libro 9. *dzenia sie biorący / według pošpolitego zwyczáu żyjac šlá-*
niác sie / áby šiebie šámego / do ich przyrodzenia sposobiał / w-
šilnie / o tym sie štáral y wywiadował / w czymby sie pošpolity
człowiek kochał y czymby przywiedžiony y nákloniony / šnadnie
š sobie mogli byđ do tad ážby donniemaniem cnoty / y wierno-
c Plut de *šcia / á štatecznošcia / šporzadzona / y zmocniona w šwoy mocy*
Polit. *zawierzchnošci y w powaždze maglá zoštać y trwác. c. Ułoi-*
byđ w

bydź w prawdziwe prawda scogie stánowlone/ d lja lsgodney/ d
 niżeli za sie roztáziu/ y w sobie máia karác/ y powaznosć ich ro
 sciągac. d Nie mniej aniżeli/ nád nie spólna rozumneim kárá
 y władza ich ma bydź złecona/ abo rozszerzona. e. Abowiem
 tákowa potrzeba iest iáko ognia/ do Rzeczypospolitey przyste
 pować nie názbyst blisťo ábys nie vgarzał/ ani dáleko/ ábys nie
 oźiebial. f. A tu dobru pospolitemu/ wśytko ma bydź ściągá
 no/ znośono/ iáko y vczyntámi/ abowiem tym wdzięczniejszy
 bedzie/ gdy nie do prywaty sie swey nieściągá. g. Hinc amor
 est alicui, velle bene eius gratia. h.

d Plato a-
 pud Stobe.
 e Stobens.
 f Arist. a-
 pud Stobe.
 g Lini. de
 i. lib 4. t
 h Arist.
 Rethi 2.

ROZDZIAŁ OSMNASTY.

O roztáziuacym/ Pánuiacym/ y slucháiaczym/ in
 genere sie powiedziáło/ ktory/ y iáki ma bydź. Już
 tu pánuiacy/ y roztáziuacy/ dzieli sie włásnie in le-
 gitimum y nie włásnie videlicet in illegittimū, wez
 dług ktorego wzgledu istnosć/ á křtátu species
 Rzeczypospolitey dobre sa iáko Jednowładztwo/
 Monárchya / Arystokrátia / gdzie znamienitšey
 Rzeczypospolita spráwuiá/ y rządzá. Tymokrátia zc.
 Abowiem nie práwne/ y złe/ iáko Tyráństwo/ O-
 ligárchia/ to iest/ gdy sie kłká możniejszych spiknie/
 ktorzy wedlug vpodobania swego Rzeczypospolita
 poluiá/ spráwuié y nád niá przewódzá/ Demokrátia/
 ta niewłásnie & abusiue ták názwana/ á názwi-
 ská/ niegodna iest. Arist. lib. 4. Pol. Cap. 8.

Rzeczypospolitey/ trzy sa křtáty/ y sposoby/ tyle też od ich
 obleglosć y wyřrocenia: iákoby ich wyřrocznienia/ & e-
 uerřiones. Táleżá tedy do Rzeczypospolitey/ Krolewřka po-
 waznosć / żmierzchnosć/ y tá ktora iest w mocy dobych y ba-
 cznych/ á trzecia tá ktora śácunku/ abo z dostatku nazwyřťo otczy-
 ma/ ktora przystoynie może názwać censuum potestatem.

a. Ari. lib.
Ethic. ca.
10.
b Tacitus
libro 3.

Wtóra też nie którzy Rzeczpospolita nazywała y mieć chęć /
tych tedy wszystkich najlepsza jest królestwa. a. Cunctas enim
nationes, aut vrbes, aut primores, aut singuli regunt. b.

ROZDZIAŁ DZIEWIĘTNASTY.

Pierwey tedy sposób ábo kształt Rzeczypospolitey/
Monarchya / Jednowładztwo ábo Królestwo jest;
w którym ieden sprawami / y cnotami zacnieyszy / y
najsławnieyszy. Namieśtwem ábo wolnŷ głos /
obraný według sprawiedliwych wstaw / y praw tu
pospolitemu poddanych dobremu / y pożytku / á sprá-
wiedliwie najwyższa zwierzchność otrzymaną.

a. Aristote.
Poll. 5.
b Plut. de
do. fr. pri.
c Pitta. a-
pud Stobe.
d Sen. Es
pistol 105.
e Cur. li. 1.
f Petri
Rau. in E-
pistola.

g Deu. 17.
a ver. us 16
ad fin. cap.
h Stob. ser-
mone 52.
i Pauor. li.
4. de g. stis
Alph. re

Kol ma być Bożym miłośnikiem / ábowiem ludzie mniŷ-
sie obawiają iniustum, ábo co niesłusznego pati á principe Si
Dei cultorem cum putant, a. Et magis timeat ne quid mali faci-
at, quàm ne quid patiat. b. Przynał-ży mu też aby państwo
w oby-żściach przewyszał. c. A niedłay też rozumie Rzeczpos-
polity być nie swoią własną / ale samego siebie w Rzeczypos-
politey być. d. A ma pamiętać że jest Królem / mełupcem /
ani przekupnem. e. W naukach / y wczonych ludziach / ma sie
zalechować / ábowiem bez nich jest okret / ábo łódz bez sterni-
ka : á ptak / bez pior y skrzydeł. f. A tak rozkazano mu / aby wo-
żąc się księgi zakonu od kapłanow / one sobie dał przepisać / y
zawsze przed sobą miał / á czytał ie pilnie / przez resztę wiek
swoy / aby sie wczyl / y umiał sie bac Pána Boga. A przedstawć
ná słowie tego. g. A tak gdy Agésilas byl pytan / iaktemby
cnotami wodzi / ábo Pan swiecie miał. Odpowiedział: Nás
przeciw nieprzyjacielom śmiałość / przeciw poddanym życzli-
wość / y łaskawość w potrzebie / rada / y dzielność. h. A
Alphonsus; Wielkać w prawdzie rzecz jest / mówił náprzeciw
nieprzyjacielowi wodziem / ale też tą wieść od wśhelicy y cnoty
poddanym wodziem y poburka być. i. Ideo non debet prapo-
scere, bonis ab abuti, malis uti, nec ad TYRannica negori ac
consilia viros adhibere, sanctitatis opinione celebres, ut rectum
ac pium

Philip.
1 Eras. A.
pophi. lib.
6.

6.

2 Aristot.
Polluc. 3.
Cap. 5.
Rhett. eccl.
8. Boden.
lib. Cap. 1.
b Deu. 17.
14. 15.
c 1. Reg.
10. 24.
d 1 Par.
27. 3. Re.
10: Deu. 3.
e 34.
e Hier. in
Epist. ad
Tit. Ca. 1.
f Palet ex
libro Iosue
e Iudith.

C 3

tatis &

e Tacit. 1. ratis & virtutis indicium. g. 8. Ponieważ obrany bardziej o-
 Hysp. prześlony / y ograniczony bywa prawy / y skromniej się rządzi. 9.
 Latwie się odradza w Tyranną którego veterus Regem facit,
 habet enim regnum non habetur ab eo: á co chce y zamysli / ie-
 dnościny / y nierozmyslnie czyni. 10. Abowiem bardziej się one-
 g o obawia / ideo oditur: tego zaśie milui / cza / waja / śanus
 12. y pomocy dodai / á w swych bezpiecniejszy jest / którego
 sami sobie obrali. 11. Quia ille mutuis insidiis est subiectus e-
 orum qui spe regni ducuntur. Coż uczyni Absolon Dawidowi:
 co się stało w Anglii 12. A gdzie indziej / lepiej go tego czasu
 przytrafia się. A nie dawno w Moskwie / y w Wołoskiej ziemi
 12. Abowiem potomek / abo namiestnik iesli jest maly w leciech /
 tuż nie stáe y niemá krolá / abo słudzy krolowscy / abo niemó-
 wigá / zá krolá ma byđ poczytány. A tak rzadzieli y pánuiacy
 wshytliem ma byđ obrány ze wshytlich. h. Optimū enim quemq;
 Panra. 1. electio inuenit. i. Nasci autem & generari à principibus fortuitū
 Tac. 1. Hi. nec vltra æstimatur. Cooptandi autem & eligendi iudicium inte-
 grū cōsensu enī mōstretur. Tacit: & Plutar: in Regū Apoph: morē.

ROZDZIAŁ DWUDZIESTY PIERWSZY

Takie państwo / y krolestwo náđ inšie jest zacniejszy /
 godniejszy / przeważniejszy / lepszy / y chwalebniejszy /
 / obie te tedy / abo przełożone / y prziwte (ma byđ
 náđ inne kształty wzięty Rzeczypospolitey.

W Apzob. Gdyż pisma święte nas nauczai / które prawá /
 Krole / y ich sposoby / wśawy stánów / y podai / po-
 2. Deu. 17. słusznemi rozkáz / byđ / y nabierz wychalá. a. 2. A-
 1. Reg. 9. bowiem Bog sam jest Monárcha / y ednowładzca / niebá y i-
 17. Matib. mie. 3. Abowiem Chrystus Pan edyny / y własny / głowa / pás-
 27. Rom. nem / krol / y ednowładzca jest powszechnego kościola sives
 3. Tim. 13. go / który po nim samym y edynym / głowa / prawdziwie jest ná-
 1. Petri. 2. zwány ednowładztwem. Abowiem y ednowładztwo by nie by-
 ło / gdyby dwoie / abo troie ednym rázem / záraz y ednościnyne
 miało Monárch / y y głowy sobie postanowione. 4. Takory był
 Adam /

Abani / Wości / potę Chłobelska / Versta / Afycijska / Rymiska
 Recipe: jest tedy następująca. 5. Jest bardzo przyległa przyrodzie
 rui / abowiem domostwo / y sprzet domowy pod iedny pán / ied-
 nym stá / sym / y Oycem rządzone bywa : iedno słonce wszytkie
 światá y każdey rzeczy okrągley / średni ieden punkt / ábo Centr:
 każdy z osobná / iedną głowę jest przyozdobiony / iednym sercem
 władający : á żorawie / y pszczoły / pod iednym krolew / ábo má-
 tka rząd swoy máj y wiodą. 6. Jest między wszytkimi napo-
 ży / czynięska. 7. Jest naspokojnięska. 8. Nasprawiedliwiska /
 y słuszięska. 9. Jest namocnięske / y możnięske : ábowiem zie-
 dnozione. 10. Mnieyske niezgody / y nienawisć / zwady y zá-
 mieśńania. 11. Pięknie umie pánować / ktory sam : y dlugo pá-
 nuje. 12. Ná iednego refłazanie / rychley posłusznemi są / y pie-
 knięska vsługa. 13. Ma lepsze stáranie / y piecowanie o Rze-
 czypospolitey tak o swoy / własney non vt breui deferendam. 14.
 Te mądrych ludzi świadectwa wychwalają. 15. Od wszytkich
 pospolicie obiecany bywa / vel ad eius similitudinem reliquæ in-
 stituuntur. Przykłady opuszczając / to tylko przydawam : opti-
 marum Reipub : formarum, naylepsze jest iednowładztwo / kros-
 te pobożnymi / y cnotliwymi / á słusznymi prawy określone y o-
 grózione jest / á ktorym sie sędzi / y tego używa / przytorny-
 wa sie ábowiem bardzo sposobnie & conspicue accedit ad patriam
 potestatem. b.

b Arist. 3.
 Pol. ca. 7.
 Cit. 1. de
 legib. Plu.
 de dominio
 vnius.

ROZDZIAŁ DWUDZIEŚTY WTORY.

Przytoczymy takie rzeczy / o Jednowładztwie /
 przyczyny ktoreby y takie mogły być dane : Dla
 czego krole są postanowieni / wważamy teraz.

Dwie przyczyny są / dla których iako bacz zwiierzchność
 Krolewska jest ustanowiona. Pierwsza. Aby sprawiedliwość
 od nich zachowana była / czymby była zatrzymana / ludzka przy-
 jazn : Bo coby zá żywot był / ludzi naswiecie miśńających /
 gdyby możnięszy podle / y mnieysze ciśnili á przez moc podbijá-
 li / sobie te do swego posłuszeństwa / nie mając baczania / ani ná
 żadną zwiierzchność / ani ná prawo. Druga. Aby obywatelom
 państwa

pánštvá swego bezpečnosť/ y spokojného życia/ ob neprzy-
 ťačiol postroných/ obtroncami byli. Abowiem potreba życia
 spolného ľudzie między soba zghromádzila/ á takoby przyrodzo-
 nym niečakum towarýštvem w tednosť zlačýl. Abowiem
 tych rzeczy quæ hominum vita desiderat sine alijs parare, & con-
 sequi nullo modo possemus. Przeto istius societatis, sunt duo
 principia. Ratio & Oratio. Czym od niemych zwierząt dále-
 to różni jesteśmy/ reształt onym przyrodzenie mátká wšytkiego
 stworzenia/ dála práwá żywotowi/ dostateczniejszy/ y ozdoba
 szlachetniejszy/ człowiekowi zaś rozum/ który rzeczy potrze-
 bnym ku życiu wczetw^o wynaydute/ za tym wynalezione są nie-
 zliczone náuki/ ktorými tak są wtwierdzone żywoty ľudzie/ iż
 wielka różnosť jest w życiu y spráwách ich z bestýjami sómá tes-
 dy wymowá/ ktora jest wykładádem rozumu w náukách/ y sprá-
 wách/ nie tylko tym nas tednoczy ále wielá inšych pożytkow ży-
 woty ľudzie spára. A choćby też żadna nas potreba/ do spo-
 łeczności/ nie iagnęła/ tedybyśmy przyrodzeniem nie rzili tego
 stárání/ ob ktorego do zlačenia/ jest w nas takowa chęć. A-
 byśmy szukáli towarýštwu żywotem naszym. Wapiet się tedy
 jest zlačenia prágniénie niéżá z niewieścía/ consisten-
 dem w
 ktorým są wšytkie rzeczy społeczne. Stąd też jest przeniesienie do
 drugiego domu: Wo bracia/ si st. y powinni waci inšy/ gdy
 się cženia/ nie mogą się zmieścić w domu jednym/ rozýść się
 muszą w drugie domy. A tak zjednego domu/ wrosły wioski
 tanquam propinquorum colonie: Potym ze wsi/ pošli/ y roz-
 zmnożyły się miásta/ ktore są obwarowane mury y nádáne prá-
 wy/ różnemi náukami/ rzemioł roznych oładzone; humanum
 convivium gratiorem & tutiorem efficientes.

A Przeto jestliby nie były od jednego rozdzone takie zghromádze-
 nie/ seruari hominum conspiratio non possit. Bowoiem tak o-
 wa chęć pánowání/ żeby wysocy reszłáz. wac chcieli/ á żaden w
 posłuszeństwie/ w drugiego bydi niechciał/ jest też takowa chęć/
 rzeczy każdy w ľudziech/ żeby łatwie zghromádziłá práwá humanæ
 societatis, á takó in nauigatione & tempestate ad peritum aliquem
 nauclerum & gubernatorem confugimus, tak też mamy się wcie-
 łac/ á z spólnoscia szukać dobrze rozumego/ y sprawnego rozd-
 ciela miástu/ ktoryby Rzeczpospolitą a quo iure administraret.

Bo iako

Bo iako nam powieǳiał Ekleſiaſt: 8/ toby nas prawnie nie mło-
 nelo vbi nō eſt gubernator, diſſipabitur populus. A iako baczym
 iż członki naſze v ciālā/ rożne mają moc ſwą z oſobną á ciāło ſa-
 mo bywa ſpráwowańe/ iakoſ mocą mięſia/ ktore ieſt ſpráwca
 wſyſtkich zmyſłow: tak żeć też ieſt wiele członków mięſia/ y
 mięſzan rożnych domow/ ktore iedną zwierzednoſć rządzi/ ie-
 dnym rozumem. Nárwet y inſze rzeczy a ſiękcie ktore ſą w iakiem
 porzadku/ do głowy ſię ſciągáć mają/ á głowa iako Król wſyſt-
 kicy rádzie y wſytkim rozſázwáć ma: co możem obaczyć ná nie-
 ktorych niemych zwierzedach/ zwaſzejá poſpolity przykład wſa-
 ż: ná pſczolách/ ktore nam wſkazyuá imaginē quādā Reip: Coż ten
 ſwiát: ktorego częſci dſierca ſpráwa/ ziacone ſą/ ieſliby nie był
 rządzon/ á ſprawowa á celeſtinumie wpadby záſtę. Aleć pod o-
 bno y ludźie pierwſcy qui paſſim more beſtiarū in agris vagabātur,
 & victu ferino ſibi vitā propagabāt, ſto iedno takich mężow ná-
 leżi virtute & cōſilio inſigēs, ktoryby ie błedne ná iedno mięyſce
 zgromdziłi ex feris ac imānib? mites ac māsuetos reddēſēt bez po-
 dęby/ i wſyſt/ i taki/ nad ſobą wſet/ i ktoryby nie tylko był po-
 żyteczny ále cū iuſtitia coniunctā haberet prudētiā. Wlate roſtros-
 pnoſć/ ktora nie ma z gęzenia/ z dobrocią/ abo ſięzernością/ dya-
 trością/ nazywana bywa: á ſpráwiedliwoſć/ przez mądroſć/ u-
 mało może bydź pożyteczna. Przetoż tedy ci ludźie ktory ná-
 ſobą niechcieli mieć zwie/ zchoſci wiele/ podali ſię iednemu ro-
 ſkazaniu/ ktorem i na wſe rzeczy wſáli ná d inſze/ ob intelligentiā ac
 bonitatis opinionem áby on w dobrej ſpráwie lud rządził. A nie
 tylko w mężow (iako mowi Herodorus) ále y w wſytkich ludzi
 dla dobrej ſpráwy obráni/ y poſtánowieni ſą Krolowie. Ani
 przedtym Krolieſtwo/ (iako to nam rerum ſcriptores prodide-
 runt) na ſyny Krolowſkie przychoǳiło: ále nálepiemu z nich
 do ſęfunku podáne było/ w ktorym nálepiy rozumiełi. R. P.
 fundamenta, concordiam, inquam & iuſtitiam ſancte ſapienterq;
 conſeruaturum. A iako ſpráwiedliwoſć/ do záchowania zgro-
 madzenia ludzkiego/ ktory iednego práwá używa á/ per ſeipſa
 plurimum valet: tak też principatus libido ktora humanas leges
 diuinasq; contemnit, wmyſly ſlacheckie/ między ktorem/ iako
 między żywory zaykłaſie mnożyć/ nie náwiſć/ y ſpor/ do rozmi-
 nożenia ſławy/ y możnoſci przyſtadza. Potrzebá tedy Krolá

meżne / Ktoryby mżnie od nieprzyiaciol bronil Rzeczpospolita /
 one / Ktora iest pod moca ieg. Bo każdemu cyłowietowi lex na-
 turæ iubet & ius gentium præscribit: vt qui se tueri non possit al-
 teri commendet. A onych dawnych czasow / każdemu miastu
 byl osobny Krol: potym inszych miast w przyległym państwie
 bastarow w wielom / rozkazywać poczel. indeq; regiones à Regi-
 bus vocate sunt: Ktore Rzymianie prowincyami nazwali. A
 dla tego tedy Krol iustia & fortitudine, cæteris præstare debet vt
 coquitate ciues inter se concillet, R P. od nieprzyiaciol vt vi &
 armis tueatur. A tãt iuz moze zrozumiec dla czego iest obrany
 Krol y czego mu naypilniej potrzebã iż nie tylko ma byc armis
 decoratus, sed etiam legibus oportet eum esse armatum: vt v-
 trumq; tempus bellorum, ac pacis recte possit gubernare: a wśã
 Koz. Melius est regnum Regi à Rege optimo, quàm lege optima,
 Politicorum. 3.

ROZDZIAŁ DWDZIESTY TRZECI.

O zacności dostoięństwie Krolewstkiey.

Dla Ktorych przyczyn / imie Krolewstkie zda sie nam byc
 wśelkie / a prawie swiete: dignitas verò eius & magestas
 amplissima est. Dla tego iż oni bronisz societatis hominum diui-
 nam prouidentiam imitatur, cuius proprium est regere & mode-
 rari vniuersa. Godny tedy tego od nas vt dandis conseruandisq;
 vite commodis, naywysze onego sprawce aby byli zwani vica-
 rij & ministri, quin etiam terrestres quidam Dei vocentur, Ktoryni
 pisnia swiete zalazuia nam / quidquoniam trahere. Przetoż na
 to mieymy baczenie / choc widzimy w wielu rzeczach / iż sz ludzkie
 iedni nad drugie / ale Krol / dignitate & honore, non humano sed
 diuino resztylich przechodzi. A nie dym / bo ieden miedzec Po-
 ganski powiada. Regens naturaliter dignius est recto.

Jakoż y Wergilins / Ktory Rzymiany zowie byc pany wśy-
 stkiego swiata / gentemq; cogatam Ktoremi naukami / chce aby
 byli przyzodobieni.

Tu regere (monet) imperio populos Romanæ me-
 mento.

A tãt iestli

A tak jest wola ta zacność lego / czyliż Berta możność? pre-
 stantior virtus. Zapra vde Krolowsta bedzie maxia & eximia, que
 non vnusmodo incolumitatem sed vniuersam ciuium vtilitatem
 salutemq; conseruat. Porus Judyjski Krol gdy byl pytan od
 Alexandrá / takoby go trz v siebie rozumial / Regie respondit
 znou go pytal ieliby inaczey: Regie respodit. Tym iednym slo-
 wem zamknal w sobie rzeczy Krolowi nalezace / nam non est vlla
 tanta authoritas & potestas, quam Regia magestas suo sinu non
 complectatur. Jako v inlych narodow / w latrey wadze tyoz io-
 mie Krolowstie v Indow zwlaszczá / á Versow quibus erat moris
 non secus ac diuinum quaxdam Simulachrum. Regem venerari,
 zdal sie ten sobie tam za wielce sie esliwego / á prawie takó za
 swierzy znal to sobie poczytal gdy mu sie przydalo Krolá widziec
 Alexander wielki to imie sobie mial takó za cnotete. Dem-
 tius takze tylko sobie & Patricentego non nomen Regis vsurpabat.
 Wiele innych kszazet / Monarchow / ktorzy sie o to im e staráo
 li. Sed & Póet celebrant Iouem ipsum, non aliò magis nomine
 quam hoc: quoniam Rege nihil potest esse inter mortales immor-
 talesq; prastantius.

ROZDZIAŁ DWDZIESTY. CZWARTY.

O vzedzie Krolowstim.

En tedy ktory jest sprawca Bozym / in principatu: eius mu-
 nificentiam & bonitatem in administratione rerum studiosè,
 & diligenter emuletur: non ad libidinem, & auaritiam potestatem
 transmittendo, ale ad iustitiam & aequitatem: A tora nas daletó
 czyni podobny esse Begu / aniz parstwo naffe. A przeto na tym
 mieysen takó sie zda Krolá / nie panem ale tylko sprawca Rzeczy
 pospolitey zwac musimy. Ktorogo vragd ten jest / Salutem ci-
 uium & felicitatem tueri: quæ sita est vsa virtutis, & in rerum
 vita necessariorum oportunitate & copia. Lecz ani dla insey przy-
 czyny / zdadza mi sie ludzje / ydz igremadzeni z grubego zya ora:
 teno vt aequo iure vtentes, bene beateq; viuerent: á zyc enesliwie /
 nic in si. go nie iest iedno cum vita ratio communi quaxdam hone-
 state & iustitia conformatur. A ktore Krolstwo od enoty takó

drogi proſtey 3 ſtepuie/ tedy ſaraz wpaſa w ſie obyczaje/ á ſprá-
wiedliwość/ 3 ſiebie wyczuca/ ktora ieſt firmamentum ſocietatis
humane. Przetoż ro pierwey ná dobrym baczeniu mieli ci ktorzy
miáſta zakładáli. Czego też Pláto w Policiey ſwey nſeznie-
chal/ mowiąc: o Rzeczyſpóltey Toż y Diogenes/ y Zeno/ ſiſali
O tſy ſie ná oſtátet wſyſcy o krole piſać ſtáráli: aby w rzeczywoſt-
y ſprawiedliwości ciuile vitá iſtituerét, ktora ſzczęśliwoſć ieſt/ aby
nie bylá/ 3 enoty/ á 3 obepelney miłoſci zátzymána: w krole-
wſtwie omnino nulla eſſet. A ták krolowi każdemu nihil eſſet de-
bet antiquius, quam inter ciues animorum conſpirationem conſla-
re: á tákoma chęć/ y pilność/ illos inter ſe deuincere: aby for-
ma R. P. ex partibus ciuitatis inter ſe ritè commiſſis pulchra &
virilis conſurgat. A ták głoſy tákie zgodne/ ex contentu vario,
wójtuczna a miła Symphonia wybrá/ tákże też ſtárac ſie o to
potrzebá/ aby R. P. ex diſſimilium actionum, ſed inter ſe virtute
conuenientium, æquali conſpiratione, animo iucunda & ſuauiſſi-
ma oriatur. Ktożby ſie tedy ſpráwom onym zacnym/ Krolá
Rzymſkiego Numy nie podziwował? ktory aby niezgode 3 miá-
ſta ſwego wyrwał/ o to ſie ſtárál 3 pilnoſcá: alij Sabini, alij
Tali, alij Romani dicerentur. Ale y Solonowa doſyc w ſwych
ludzi wſieta/ oná zacna wſtáwá ieſt: ktora przelożonym zakażue/
& honoribus priuat tákowego/ qui in ſi ditione alterius partis non
eſſet vt pote què nulla de Reipub. ſalute cura videretur attingere.
Dla czego tenże Solon/ gdy byl pytan/ ktoreby kroleſtwa naye-
lepie bydz rozumiał: in quo reddit nulla iniuria affecti, non mi-
nus quoniam affecti eos vlcſcuntur, qui intulerunt. Bez wáſpies-
nia ten mąż zacny/ chciał lud wſyſtet ſpoſobie/ nie ináczey ieſt
no ták cziłonk ciałá jednego/ æquè omnia incommoda ſentire,
& aduerſis rebus pariter angí. A Lúrgus/ diátego naywiecey
prácorat vt omnes parte æqualitatem ſeruarent: ktora Pláto w
kſiegach ſwych w Policiey zaleca/ vt ita ciuilem concordiam a-
nimorum conſpirationem fouerent. Tenże Pláto/ bacznie krolá
nápomina/ aby kiedy ktorey częſci kroleſtwa ſwego breń/ drug-
gich żeby nie opuſzczał: ále aby w tym naſłádomał naywyſſzego
Boga/ qui ſimiliter omnibus exorandum ſe prabet. A ni rózni
ktory wieſia wáſtawom coſtazuje/ ma tedno rociecy/ niż drugie
mnożac/ ne beneuolentiam vnus in ſe concitando excuſcitet ali-

orum odia. Przez co nie tak o oćiec / ale i tak przytę oycym by
 sie im pokazał. Nawet y tego / Krol ma żyć miastem pra-
 ter vsum virtutis ad vitam cominoditatem, & iucunditatem vber-
 tatem agrorum, & hominum, aeris, vrbisq; salubritatem, copiam
 rerū necessarium & affluentiam, otium atq; securitatē. A iak
 też budowanie ochodastwem / y słachetnoscia mi bydy / coby
 wielmożnosc krolestwa okazało: ale ne sumptibus ciuitatem ex-
 hauriat, A to też każdy krol ma mieć / y wiedzieć: że to tego też
 wrzad iest Krolestwo iako własna krew swa / paterna charitate
 miłować: a lud iako własny potomk swoy / colere ac honorare:
 a nie inacey z pżeczynnego szczescia ich žal odnosić iako sie z for-
 tunnego cieszyć. Et hoc est gerere personam patris hoc est de Re-
 pub: bene mereri. Takow krole zwali Rzymianie parentes pa-
 tris. Ztey przyczyny Cyrys od Persow byl nazwany Oycem.
 Ale też nienagrzey krole sace Homerus & Hoerum secur? Plá-
 to. imieniem Pasterzow nazywa iako przedym Bogi pasterzmi
 bydy nazywano. Moysi, także / Jakob / Saul / Dawid / y inшы
 pasterzami byli. A sam Zbawiciel nasz Pan I. zus Chrystus
 se suo ore pastorem vocat oues suas cognoscentem, & illis notum.
 Zbowiem iako pasterzowi / tak i z krolowi przystoi gregem su-
 um pascere & non vorare, a wsiest ego krolestwa vtilitati & di-
 gnitati magis quam suae voluntati commodisq; consulere. Ponies
 wasz pożytek ludu / a pożytek i go / sa nie noc / y iako z fortunnes
 go porozdzenia by dla begacira pasterzom / a Synowstka za-
 enosć / y zdrowie / iest ozdoba Wyconstka / y vciech / iakaz tedy
 praca temu przypada / ktoemu somu czuc o tak wielkiem
 zgromadzeniu potrzeba? Dobrze to Seneka wyklada pisac do
 Polibiusa / o Cesarzu / omnium domos illius vigillia defendit, o-
 mnium otium illius labor, Omnium delicias, illius industria, o-
 mnium vacationem illius occupatio. Dlatego Cesarz oddal sie
 byl wsiestiemu swiatu / na poslugi / ktoemu czasu swego panos-
 wal / nie inacey ieno iako biegi niebieskie qui suos cursus irrequi-
 ros semper habent: nigdy mu sie nie godzilo / ant odpocząc / ani
 svego nie sprowadzić: Dla tego Pláto krolestwo twierdzi: bydy
 rz. cz. sw. et. 2. i z pospolitego pożytku y calosci breni. A iako
 Boga rzeczy wsiestkie zety miary / że iest dobra / naywyssey po-
 trezbay: tak też pracy Krol wst. cy wsiestey vżywa / ktery

użytko nie dla siebie czyni/ ale dla pożytku ludu sac^o obecnj leś
użytkim przychylny/ y lastawy w potrzebách iakoby oćiec cze-
lādny/ in dubijs rebus consul, in aduersis Imperator, poddanych
swoych nie sności zgadza/ potrzebniczym pomaga/ nie vsiade
potwierdza/ wdreczone wzmagaj/ stracone ochładza: tak bärzo/
vt in vna & egis aequitate, & prudentia totius ciuitatis, salus ac fa-
licitas posita sit. A wsakęż godzi mu sie/ zá prace tego mieć za-
pláte/ z ktoreyby pocztowie/ y znácznie żył. Nemo enim (inquit
Apostolus) militat suis stipendijs przetoż godzien podátkow/ mi-
nister enim Dei est in hoc ipsi seruiens. Jezus Pan Chrystus/
kiedy byl pytan od Licemietnikow/ iesli sie godzi czynić dác Ces-
sárzowi gdy obaczyl pieniądz/ á wyrzucił na niem wyobrazenie Ces-
sárzkie. reddite (inquit) quæ sunt Cæsaris Cæsari. Ale takim
sposobem májz/ bydy wybierane te podátki/ aby tyłko se & suos
conseruare possit pro rerum necessitate & opibus subditorum: non
quæ ad ludos & scænas: ad spectacula & pãpas, ad commessatio-
nem & crapulam, ad corporis voluptates, & alia profundat, ale
ktoremby wpádł napráwiał/ instaurata muniat munita exorner,
ale to odmiennosc/ czásow z soba przynosi. Bo uśłoby kiedy
liczba potrzebá przyślá/ ná Rzeczpospolitą iakobyby kiedy
traktę z takim możnym nieprzyjacielem podnieść/ (belli enim
utscite Lacædemonius quidam dixit non est immensum pabulum
& rerum agendarum nerui pecuniæ sunt) tedy májz bydy wiétsze
podátki/ ale przecie nie májz bydy takie ktoreby nie mogly bydy
znośne: sed quæ ipsimet ciues aperte intelligant, in communem
utilitatem omnino esse conferenda. A tak we wsztetnem ma mieć
keol wzgląd ná potrzeby Rzeczypospolitey/ w Rzymie zá Lúius
usá rádneho páná/ kiedyby byl z vbożal skarb pospolity/ gdy
nie chcieli ludzic dác żadnego podátu/ rozporozdział im o
wielkich niebespienosciách miásta: zá czym ie przywiodł do tes-
go. że tak wielką wielkość náńcieli złotá y srebra dobrowolnie:
quantum nouis tributis, & vectigalibus nunquam omnino core-
gessit, Antonius Cæsar, nunquam tributum vllum exigí, absq; se-
natu populiq; Romani consensu, nec absq; eorum autoritate infu-
mi voluit. A cze śłokroc wielkie rostecki y słuny w miesicach sie
uśczynály/ dla nowych wstaw/ y podátkow/ zkad była Rzecz-
pospolita/ nędznie wtémiona. A tak ma bydy keol mierny w
wybieraniu

wybsteraniu pientedzy / a opátrzny w chowaniu / ad omnem vicif-
 situdinem, & casum fortunæ. O świętyś ono list Tyberyaśa Cea-
 sárza / do śt irośtw swoich nápisány: ktorzy gdy mu rádzili / áby
 podniósł. ná swe poddáne niezwyty tribut / táł odpisał im. Bo-
 ni pastoris esse pecus tendere, non deglubere: táłże téż pozytkow
 krolestwa bronić / nie n:szczyc / boni principis erit.

ROZDZIAŁ DWVDZIESTY PIATY.

Jako sie ma stárac / áby prawdziwa wiáre Chrzes-
 ściáńska powśzechna krzewił / á iey sie trzymat.

B Al tenzyczeyś świątoblixy y stárodawny v Rzymian / iż
 ná ten czas / kiedy wśytkiemu swiátu pánowac chcieli / zá-
 raz o rozmnożenie chwały Bálwanow swych (ktore zá Bogé
 s-bie miewáli) wielkie stáráníe podęymowali: przetoż in ma-
 iorem suæ ipsorum religionis venerationem, przez B:skapy swe /
 ludzkie ná teltiego záwołania y przez inśze kápłany porádkem zá-
 wśe disponebant, festos dies, oracula, Sibillinorum librorum in-
 spectiones, diuinationes auguria, portenta, precamones, gratia-
 rum actiones, máigc rozmaite czasy ku ośiárom iáko o tym Vá-
 leryus Máximus szerzey świádezy. Ale iestliś Pogánté vane su-
 perstitionis, vsq; adeo fuerunt obseruantes. Zápráwde przytocy
 nieyśa dáleko rzecz iest áby táłże krolowie Chrześciáńscy pra-
 wdziwą chwale Bogów: ktorey sam Pan Chryśtus początkiem
 iest nie tylko w páństwach swych zachowali. Ale y według mo-
 żności rozmnażáli. Bowiem i:śli Krol quoddam veliri simula-
 chrum Dei videri vult: falsos Diuorum cultus euerrat, solius ve-
 ri Dei, veram religionem autoritate sua introducens. Niechay
 wie o tym że go nie tylko ná to Pan Bog przetożył / áby ludziom
 pánujac / swiátem sie tylko báwić miał: ále áby téż Ducho-
 wnych rzeczy nie zámiedbymał: ne nimium terrena curando, coele-
 stia p:negligendo; diuinam in se prouocet indignationem. Abo-
 wiem i:śli nie reğ strzegli pogánowie / áby kiedy przeciwko sobie
 Bogow swych (vel ob contemptationem religionem, vel ob rité
 peracta sacrificia) nierozgniewáli / iáko dáleko Krolowi Chrzes-
 ściáńskiemu przyśtoł sie o to stárac / áby tego przeciwko sobie
 nie oburzył

neobrusyl. Ktorego & potentiorē appellat. & Imperii sui serua-
 torem (vti reuera est arbitratur.) A tak każdy ma przed oczyma
 miec / przykład on swiety / Oroniela Sedziego: aby tym pil-
 niey obaczal / iako P. B. on lud Żydowski danŝy dla Bawo-
 chwa: ŝwá w rece nieprzyacielskie / raczył go zás przez tegoŝ
 miżá swietego z oney wielkiej niemolej wyrwáć / vt libri ludi-
 cum testantur: piękna á przystoyna by to rzecz była krolom aby
 byli Jozáphátowi onemu we wszytkim podobni: ktorym tak nas
 pisano. Że byl Pan Bog z nim przeto nigdy nie chciał estapić z
 drogi Daxida Oyca ŝac / ani ŝlaniał. ŝercá ŝwego tu Balaás
 mowí: ale według przykazania Bożie żył: non iuxta opera Isrá-
 elis Dla teyż przyczyny reŝkal krolowi in Deuthoronomió vt
 & te penes habeat legem suam, & huic legendæ studio non inter-
 missio incumbat: quo discat timere Dominum Deum suum, eiusq;
 statuta seruare: & ne extollat cor suum super fratres suos, neq;
 recedat á præcepto, neq; ad dexterá, neq; ad sinistram vt proget dies
 in regno, suo & ipse & filij sui in medio Isráelis. Przeto nie do-
 ŝyc na tym krolowi Zakon Boży rozum ec: ale mu go też y ŝac-
 mieniu / y poddánym tego potrzebá chowác. Jako ten czynił
 Jozáphát. Który ŝie o to pilnie záwŝe ŝtáral / aby ná tożdy
 dzieñ lud tego przez káplany / y Lexity w p. zykazaniu Bożym
 wyćwiczony ŝpécawował / y rzadził. Tákimżel też obyczátem zá-
 leca nam piŝmo krolá Jozyaŝá: ktory w osmílat / reŝtapirŝy
 ná stolec krolowski / trzydzieŝci y teden rok krolował nad Isráe-
 lem. Ten tedy fecit rectum in oculis Domini & ambulauit in vijs
 Dauidis patris sui: A gdy uż byl we dwanaŝtym wieku żywota
 ŝwego / capít mundare ludam & Ierusalem ab Excelsis & Lucis,
 & Simulachris, & sculptilibus. Przetoż ná ten czas / ŝkazono
 przed oblicznością tego / reŝtytue ŝlupy balwanow / y oltarze ich
 sparŝitq; illa omnia super superficiem Sepulchrorum illorum qui
 immolauerant eis, & vŝa sacerdotum combussit super altaria i-
 pŝorum: mundauitq; ita ludam & Israelem. A gdy mu uż bylo
 osmnaŝcie lat / poŝtal z rady ŝwoy naprzedniŝŝe ad instauran-
 dum domum Domini DEI sui, ktorzy gdy przyŝli do Helioŝá
 nayxysŝiego kápiána / dali mu srebrá d. ŝtátek / dla oŝtadoŝtá á
 domu Bożego á gdy te od nich odbierał / nalaził w koŝciele ká-
 gi / jakenu / danego przez rece Moysesbowe: ktore gdy od niego

wzieli/ á Jezasowi Krolowi czytali/ zdrapał nátychmiast obzies
nie swe/ y rostazal im/ áby šli/ y Pána Boga prosili zań/ y zá
wšytek dom Izraelow: Abowiem wielki byl gniew páński/ Kto-
ry nád nim/ y nád ludem iego wistal/ eoq; inquit non custodie-
runt patres nostri verbum Domini: vt facerent iuxta omnia quæ
scripta sunt in libro hoc. Przeto (táko tam dáleý w księgách
tych pišš) zgromádził Krol wšytkie stárcie/ do siebie z Żydo-
stwą: á rostepuiąc do domu Bożego/ ze wšytkiemu Káplany/
Proroki/ y z wšytkiem gminem/ rostazal przed oná tłušczá czy-
tác one księgi: á przystápiwšy sie do Oltarzá/ padł ná oblice
swe/ y przysięgl przed Pánem Bogiem. Że miał chodźć zá
nim á strzedz/ y chowác z ludem swem/ ze wšytkiego sercá swego
go/ y ze wšytkieý duše sweý przykazánia ie^o. Alec inż dosyć o tym/
ponieważ pełno mamy wšedźcie przykładow známienitych/ o
Krolách swietych/ Ktore gdyž chcieli wważyć v siebie Krole chrze-
ściáńscy: pewną rzec/ żeby nigdy tákich przodkow swoich nie
náśládowali/ Ktorzy nie kiedy źle światu pánując/ Pánu Bogu
y iego swietym/ á starożytnieý wiáry odstępowáli. Niechayże
tedy każdemu będzie zá przykład y przed oczymá záńse on Krol
swietý Joziaš/ Ktery nie násl:dując złych spraw onych zlosli-
wych przodkow/ Mánáfesá. Achásá. y Azáryasá/ ad Sacrarum
scripturarum auctoritatem suos mores, populorumq; suorum ad-
ministraciones, abiectis precedentium erroribus attemperavit.
A ták k:żoy pan/ y Krol ma sie oto stárac pilnie. aby przez dos-
bre/ á przykładne káznodziere/ peddánym iego słowo Boże pu-
rum sine additamento, nie odmieniájąc nic od práw ey nauki. Po-
ściolá práwego/ opowiedáne bylo/ á šczyrze przykładne a złych
religionisq; falsæ ministros, blasphemos, & sceleratos diimant e
regno suo extirpent.

ROZDZIAŁ DWVDZIESTY SZOSTY.

O pokojn Krolestwá.

O iesli ták będą spráwowane Krolestwá/ iž nie tylko chwala
Boża/ prawt żywego Pościolá w nich zákwiennie/ ale y gdy
nie będą przez moc ludžie przymuŝeni/ vt serui sed sua sponte, &
E volunt-

voluntate ut liberi: tum Regibus, tanquam parentibus & Pastori-
bus obtemperabunt. A nie mnietyßego wßyßcy ſtáránia/ y pilno-
ści in communi vtilitate & felicitate augenda & conſeruanda vno:
aniß & conſpiratione ponent: ieno iáko wraconíte pßicoty czyni-
pílnnoſć/ áby ſubtelne plaßtey w gromáde ſtábály. A i: ſi cýlko-
krol ſtudet præſſe non etiam prodeſſe nec pro ratione, ſed pro libi-
dine ſe gerit: ábo teßli teß poddáni przećiwko moci teß niewódi-
cznie przyimúg: wßtáwom by ſie ſprzećiwáli: peronie e diſſen-
ſionibus inſeſtiuis, maximum totius Reipub: naufragium emerget.
W tym ſlucháig: ſłow Pánßlich tego ówiáduczná wýc mo-
żemy: kroy powieðiá. Omne regnum in ſe diuiſum deſolabitur.
Abowiem iáko członki w ciáło vigent, ob eam quam conſervant
conuenientiam, ták teß między krolém: á między ludem tego cha-
ritate ſublata Reipub. ſtatus labefactatur: chybaby był wmiárko-
wány. y zgodzony/ tedy zátym dobre mienie kroleßtwu/ iáko by
nie iákie zdrowie ciáło przyntreie/ áby tedy iuż w zgodzie / & be-
nevolentia tranquillitas regni & felicitas fundata bedzie: o tym
napilniey myslie ma/ áby ludzie wywiczeni w dobrych obyczá-
iách/ y w práwách porzádkiem pokótu żyli. Abowiem pokoy
táki dlugo trwáć bedzie/ iáko dlugo práwá/ y mądrych ludzi w-
ſtáwy będą záchowáne/ gdy wßyßcy powinnoſci ſwe czynie będą
zapláte zlym/ y dobrym według zaßlug ich náznáczywßy.
Bo ná tych dwurzeczách. Solon on medzi c. chciál miec ſwoie
Rzeczpoſpolitą. Bo iáko ſpokoyne kroleßtwo bywa porußione/
dla poßtronnych wál: ták teß bywa ſtázone wneßtrznemi: Prze-
to ſie wielki ſpor między ludzmi wſczyňa/ y nie zgoda (ktora zo-
wiemy domesticum bellum) ábo ex illatis á potērioribus iniurijs:
ábo ex iniqua magistratuum & honorum diſtributione: ábo teß z
niedoſtátku rzeczy potrzebnych do życia. Abo temu wßyßtkiemu
provalet auctoritas Regia ktora ſedycyá wßelką między poddá-
nymi wßtómia. Jáko niegdý uczynił on Agrippá/ qui diſſidē-
tem á Senatu populum Romanū in urbem & concordiam reduxir.
Ale teß nie mniety: nie zgody rodzi/ wáſnienie ludzi gwałtem/
wónámi/ y wßtáwámi nie znóßnemi: z ktora teß táki mogą poßta-
pic iáko ſie cū ſcclerata illa Catilinæ coniuratione poßtepowálo/
przećoż krol ma zóſtawic ná ten czáa locum clementię. Kiedý ſlu-
bnie/ y zá niewólę wmyßly poddánych ſwých przećiwko ſobie
widzi

widzi obrabiane: o sallowey to mądrości & ciuiliſ discipline
 Krolowi potrzeba / aby umiał za biegać / zgodzić / zmięcić dro-
 gi contentioni atq; ſeditioni radices extirpare: ktore naprzód cichu
 a potym lawnie wkrążuſie ſie: zaprawde że to ieſt / nayzacnięſza
 ſprawa Krolowſta: Aboruiem omnium malorum grauiſſima eſt
 ſeditio ſerpens & latens peſtis: Ktora ſiedząc w umyſłach ludz-
 kich / zgodne myſli rozpraża / y rozparza / a każda ſpołeczność
 żyworą / y towarzyszta głodzi.

ROZDZIAŁ DWUDZIESTY SIODMY.

Ćwiczeniu Krolowſkim.

Ćwiczenie Krolowſkie / bydz ma takie / ktoreby zawiſe do cno-
 ſty / y ſprawiedliwoſci ciągnęło. Ale kroy nie bacz / ieſli ſas-
 bie wſpomni / one niepożyteczne / a proſne niektorych Krolow
 ſtudia: Ktore żadnego owocu dobrego / ani ſławy nie przynosi-
 ły. Przypomoda na pamięć Krole Pártſkie / ktorzy w oſtrzeniu
 ſtrzał / nie tylko roſtoſ ſwą kładli / ale ſie teży z tego chępli. Ale
 talus Philomater rzeczony / wſzytko ſtarcie ſwe w zbieraniu
 ſioli ładowitych poſtadał. Aefopus Krol Macedoński lichtarze
 y świećki robił: drudzy zaśie malowaniem / drudzy muzyką drus-
 dzy Komedią y Tragediami / ſcenić / arte ſie zabawiali. Przez
 to ſie teży z Domicianą namięniano / ktory cały dzień z laſtą
 żelazną włoſnicy ſwey muchy gonil. A Sárdanápaluſa wżgło-
 dzono / ktory między niewiaſtami kądziel przadł. Ale nie podob-
 o by teży to rzecz / y nieſnoſna była / aby Krol po ciężkich pra-
 cach ochłodzić umyſłu ſwego nie miał / iżeſſimi y roſkoſnityke-
 mi zabawami / y ſorawami / ieno vt non langueſcat ignauia ſed
 vt redeat ex remiſſione ad labores alacrior. Auguſtus Ceſarz /
 po południu pile rad grał. Chwała niektórym w Krolach
 ſpicwaniu / ſmucy / y tręſne powieſci / ale Wergiliuſ Picuſa
 ſyną Sárurnowego wychwala z myſliſtwa / y ćwiczenia oſo-
 konitak morię.

Picus equum domitor debellatorq; ferarum &c.
 Ale takowe ćwiczenie / Cyrus Krol Perſki nad inſie miewał:
 Ktoreby ſiły w ciele mocniło / y coby do nauki wojenney było po-
 żyteczno

żyteczno. Abowiem wystrzegąc się chciał prognozowania / które
ma z sobą zaniebdywanie / potrzebnych rzeczy / a zarządy borażn /
y w wielkiej bezpieczeności i tak differentia rodzi: W czym pis
se on Poeta.

Otium Reges prius & beatas
Perdidit vrbes. &c.

Anty też bywa pospolicie prawdziwe odpoczywanie w progno
zowaniu / ale w zarządziu cnoty / y pracy: A iako nudbały oracz /
tak Krol prognozując & sibi & alijs est inutilis. Ma bowiem też ma
ło sytać / aby mu sen nie pánował: ale któryby (iako zwykli był
maritac Agésiláus) negocijs gerendis deferuiat. Tuż tedy A
gámemnón / y Lencas / którego naywiecnieyszy zarządy Achintes
nieśli: donal i: Koby nie taka praca kiedy inby odpoczywali / o
ni cala noc czuli / starając się o zdrowiu / y o pokoju swoich. W
cierpienie też gotacá / y zimná / nie tylko re chwała ro Krolu / ale mu
też zarządy potrzebne być powiadaia / nie mączey ieno iako roszczey
niezliwocć od picia / y iedzenia: Nullum est enim Bacho & Vene
ri cum Pallade Musisq; commercium. A pijaństwo które Philis
powi Oycu / Alexandrowi synowi / Antyochowi / Miturdates
sowi / Dionizeusowi pánowało / haniebna sromota tym wysy
tkiem v ludzi czynilo. Abowiem in vna eademq; sede cum Ma
gestate morari & consistere non potest. Te tedy osobliwe rzeczy
sz / które chci Krolowstkiej do dobrego się mającey przesładzaia.
Ale abyśmy też to wшыtko zgromádžili / w czym Krol staranie y
ćwiczenie pokládac ma / z ślad naprzod poczniemy co mu in Deu
toronomio roslážnia. Naprzod. Abyśmy się wczyli zakonu s.
od Káplaná / od którego exēplar voluminis legis accipiat illudq;
legat. Przykazania pánstkiego / aby strzegł / y do pobożnego ży
cia lud swoy przywiódł. Druga. Czytać y umieć moralē Phiām
quæ vitiorū est expultrix vitæ magistra. Trzecia poznania prá
wa pospolitego niechay niezaniebdywa: Którymby rozumiał at
quid unicuiq; tribuendum sit. Ale y Naturalis Philosophia / z wie
lu bledow wmysl wyzwala / y oczyszcia. Náostatek. Ćwiczenie
y czytanie w historyey / które sz vitæ humanæ speculū & exemplar
przez które ludzie zacne przyswimujemy iako do gospody / a biorąc
ce sobie na przykład illorum quasi vtimur familiaritate & cōgres
sibus.

sibuz Scipio / Ktoremu nazwisko była dala Aphryla / Slupami
 wlasnych przodkow swych / niepomalu sie powiedzial bydz po-
 ruszonym do enoty. Lecz daleko wiecey Historye pobudzajq:
 Ktore nie sa Simulachra corporu sed imagines animorum? Przes-
 toz y Krolom nie tylko pozyteczne / ale y kosztowne jest czytanie
 Poetow: Ktorzy nam w swych Ksiegach / iakoby na tablicach
 maluja sprawy mezw zacnych / przeto Homerusá Alexandee
 zarozdy mial wrelu / a Virgiliusa Augustas dzywie milowal.
 Pisma tez o rzadzeniu Krolestwa / y o sprawie wojenniej / iako-
 sa pozyteczne / tom przedym powiedzial / wszakoz iako wiele
 czytac / tak wiele sluchac / widz ec / y czynic ma ten / Ktory chce
 parare prudentiam, Ktora gdy nalezy in actione experiētiæ & me-
 morie alumna. Tymi naraczey rzeczami bywa zgotowana: ias-
 ko mowi o miodrym Vl / ssie prudētissime Homerus (vtar autem
 verbis Horatii) Qui mores multorum hominum vidit & vrbes.
 Ale tez bezpochyby potrzebna Krolowi / wszytkiem rzeczom iakos-
 by nie iakie condimentum & ornamentum eloquentia: Ktora w
 umyslech ludzich tak barzo panuje: ze naklamiaacych wiedzie
 ie kiedy chce / y skad chce odwodzi: abowiem nie zarozdy mocy
 abo grozby ma vzywac / ale raczey ratione & suauisione. Ponies-
 waz ze kazdey rzeczy do rozladowania / lepszey y zacnieyszey niewi-
 dzimy / nad copiosam loquentem sapientiam: Ktorey tez y wielcy
 mezwie do sprowowania rzeczy vzywali. Patrzay iako Homen-
 rowe Ksiezetá Eloquentissimi in cōcione versantur: A nie tylko sie
 Marthem / ale y naukami bawia / Ktore niesmiertelności slawo
 wieczna Krolom za soba niosa. Ale tez to niesluszno bylo / as-
 by Krol we wszytkich naukach zaraze mial bydz exercitatus, ale
 mial bydz / ile mu czasu zeydzie / nie nie wymuiac od spraw Kse-
 cypospolitey / tymi na ten czas niechay mysl swa bawit: aby o-
 ptima vitæ præcepta & exempla (iako pfezola) ex omnibus deli-
 bet: Ktoremby byl do dobrego zycia / y do dobrego postanowie-
 nia. Rzeczypospolitey wycwiczon: Bowiem wszytkie praca swa
 y cwiczenie powinien oddac R. P. studiorum autem finis non in
 quadam inani rerum contemplatione ponendus, sed ad actionem
 (vt docet Plato) referendus erit,

ROZDZIAŁ DWUDZIESTY OSMY.

Jaki król jest / tacy y poddani zwykli bydź.

Krola ktorego ná ten czas deesse instituere niechciałbym aby
go kto in aliquo vel auaritiæ vel libidinis crimine nálażł. A-
bowiem iakoby to fremotá byla táł słáradnie te^o wpásć przye-
nysytkiem / od ktorego poddani tego wysysey omnis iustitiæ, re-
perantiæ, pudoris, continentię petunt exēpla. A mial żeby sie t go
nastydác qui alijs pudori & debet. Bowiem ná tego obyczáie y ży-
wot ktory widzie / wysysey táł patrzący czasem zátego pobo-
żnym życiem / bázno piadko zastárzáté w złościach spráwy swe
ludzie zwykli odmieniac. A czastokroć widzimy / że co przelcz-
ni czyni / toż y poddanym ich náych mieści sie podobac musi. Já-
prawde takowa moc jest Krolenskiey zacności / w wlużkich w-
myślách (iáko o tym dobrze mowi Platon) Je quales in Republica
principes sint, tales solcant esse reliqui ciues. A bowiem ktore ho-
nore, gloria, dignitate amplificatos videat: Jch sie obyczáiem
dzierż / á iakoby te ná sobie malun / ani d cąc innego náslado-
wác / iedno to coby sie ich przelozonym podobalo. Jáko o tym
mowi Kleziasztes. qualis Rector est ciuitatis tales habitates in ea.
Bazdy tedy może cbaczyć / co s soba noża mores krolenskie / abo
regentum ktorzy sámi corrumpere & corrigere ciuitates possunt.
Ani to tylko zle jest co oni występiu / ále też y drugie psu iáko
też kiedy co dobrego uczyni / tedy wyuczaiu z tego / w pospolitem
gminie poprátu. Wskóž cnoty swe y występi / quæ animo
cōceperunt in ciuitatē infundentes: więcej przecie słodza s wemi
występkami / niż są požyreczni przykłady do breimi. Ani też to może
bydź / aby oni ktorzy są in oculis omnium słáradosc grzechu iá-
kiego / zmyślaniem pokuty zátruli. A bowiem ludzie ná krolá iá-
koby ná iáké miejsce wyniosle / y ná wysytkiem słóncu bedące / os-
czy obraczącac omnia curiose, & diligenter inquirunt, quid agat,
quid dicat, quemadmodum uiuat & in illius animum quasi per ri-
mulas inspiciunt. A co więcej / y sáme setány palacu tego / iáko
by mowie / y wysytkie spráwy / obyczáie krolenskie wydawác / ta-
semnice opowiedác / á iáwnie rozności sie zdábza: iż ani żadne
czeczenie / ani uczynienie ich dlu^o sie iáké nie może. Ażáym wysysey
uamniety

namnleyſzy w nim wyſtępeł pilnie obaczywają/ y rozbiierają.
 Symonowi Ateńskiemu pijaństwo/ Scipianowi/ oſpalość
 Rzymianie wyrzucali: y Pompeius iż ſie palcem w głowę dra-
 pał ab inuidis mordeatur: przetoż ieſli wſytkie znaki wyſtępkow
 elui non poſſunt ale verruce promitentes in facie y ſtărădne in ſe
 zmazy/ tákże Ktoremi pátrzący wzrost/ bádźiay ſie obraża: nie-
 chay beda onyſe. Wſakóż ci ktorzy chcą ſłiſzyć dobrze Rzeczy
 poſpolitey nunquam popularem aniram aucupantur: ale ták oby-
 te ſiwe/ y żywot ſwoy vniaktywający/ aby oſtać żadney chwaty
 abo chluby nie obźierzeli ale żeby inſe do cnoty przymodźili. A
 ták ná ten czas/ niechay ſie pożyteczny ſwoym poddynym Krolom
 wie abo regentowie bydź rozumieją: kiedy po nich iuſtitiam, for-
 titudinem, continentiam, publici coli & exerceri cognouerunt.

ROZDZIAŁ DWUDZIESTY DZIEWIĄTY.

O obyczaiach Krolowſkich/ y iákich ma bydź.

Nie pomiedamy że nam Krolá/ potrzeba bene moratum: co zná-
 Dec obyczaię/ mamy to teraz wyłozyc. Obyczaię zowg przy-
 rodzenie/ Ktore zadze vmyſlu/ Ktore chociaź ſiebie (quoniam vo-
 luntaria non ſunt) chwaty y gánby nie mają: wſakóż niektóre z
 nich vi ſua laudantur & reprehenduntur cum habeant aliquam vir-
 tutis aut vicij ſignificationem. Te tedy affectiones animi ſpoſpob-
 náſzego żywota/ ták bádźo wyrażają: że tákory bywa cuiusq; vi-
 tute modus vt illius affectus eſt animus. Przeto chcemy mieć oby-
 czaię Krolowſkie ob reuerentiam poważne ſed facilitate conditos:
 Ktoremiby humanum ſtudia complectantur ac teneant. Bowiem
 oproc ludzkoſci powaga/ abo ſtateſt acerbitate inciratur: á ludz-
 kość Kromia powagi parit contemptu. Aláko on Kleomenes Láo-
 cedemonſki Krol dicente quodam bonum Regem omnino mitem
 & comem eſſe debere: obpowiedział dum in contemptu non veni-
 at, Przetoż te dwie rzeczy Krolowi poddani tego powinni odda-
 wac/ cześć/ á miłość. Bo gdy ták zaeng oſobę ná ſobie z Bez-
 Kiego przyrozenia noſi/ habet venerationē iuſtā. A iż ieſt podobny
 przyrodzeniem tym náś Ktoremi ma zwierzchność/ iż ieſt też
 poddány Bogu: bez wſtępienia manuſcrudinem humilitatem fa-
 licitatem.

licitatem & benignitatem ma mieć/ ani sie tak podnośc/ vt hu-
manum fastigium excedat: ani vnizac/ vt despicietur. Przetoż
żadna rzecz przedzey pychy nie przynosc/ iako szalenstwo/ z ktorey
sierodzi arrogantia, petym ex arrogantia odium: nad ktore nie
nie ze bydy czciwiekowi/ a zrelasseza/ ktorewi nie brzydliwsego.
A też poddani/ stromniey czasem nielowo ciępię/ sub manfue-
to principe & humano. Wszakż iabym rzekł/ że to iest raczey
wolnosc/ a nie seruitus dobremu Pánu/ obedire & parere eius
voluntati: Zli zaśie przeleżeni/ iako sie zda imitantur malos fi-
ctores: ktory ná ten czas nie máiz Colossos artificiosę fieri kio-
dy ie maluię/ z ayniestymigoleniámi/ z rozperzonymiwárga-
mi: tak też Tyrannowie. nō vitę institutis: ale spuscięsę braci/
oczymá krzywemi/ przykrym poglądaniem/ seogim glosęmi/
groźnymi słowy/ y sprośnym obyczajm reuerentiam captant: a
wexnairz w nich iust/ animus male informatus, & falsis opinio-
nibus deceptus: vitijęq; corruptus: niecedzac nie o enocie vera
dignitate nudati ad simulationem descendunt. Ale daleko má-
czey obseruantiam petunt dobrzy krolewie: bo ktorym pánu
morigeros & obsequentes reddunt, moderatione animi & constā-
tia: ani są bōiáslui ob suam grauitatem, ani molesti, ob excel-
lentiam ingenij & virtutum, prziteż lęzstęac y bōięcznosc (iako
to mowi Waleryus) penetrat ingenia barbarorum. Aberwiem
ad facilitatem potiūs: quam ad asperitatem morum nati sumus,
Nie bōynosc/ nie pychą/ do miłoeći nas cęgna (infida enim
est omnis corruptella) ale mowá lęgedna/ cicha/ facilitas morū,
fides & integritas: takowymi zapraade/ y tym podobnymi zę-
czami/ iakoby złęzymi lāncuchami/ lęczmichno sę dany pos-
więzac. Słusnie Tyrusorę y Artárexorę mátkę powiedziá-
lá/ że krolewskie słowá máiz bydy bisina, to iest suauia, ac in iu-
cunda, aby sie tak offerat vltro venientibus, fugiat in compellan-
do difficultatem: asperitatem in cōpressu: sit benignus in audien-
do, petentibus comiter humaneq; respondeat, atq; omniumore
depresso, summa facilitate loqui sit, & audire paratus. Bō-
niem ktory do siebie trudny przystę miera: non magānimę se
Regem non optimum gubernatorem declarat: sed deridentis alios
aut contemptentis effert iudicia: Philip Brol poddany swym był
bárzo miły/ ob facilitatem morum: Benicem w kęstich ktory
do niego

do niego przychodzili/ iestliwie przyjmowali. Ale Demetrius
nienawiany/ ktoremu jedná babá/ gdy wyslyszac niechcial/
tak powiedziála: poniewazes tak trudny/ niezgadzisz mi więcej
námi. O iáko wielmożny Tytus Vespasian/ ktorego Kochán-
kiem ludzkim nazwano bylo/ mawiał: Non oportet quanquam
à Rege maestum discedere. Tuz tedy niechay Krol/ ábo zwierz-
chnosc rasciaga gniewu swego/ ktory mentem è sua sede distur-
bat á iáko pomiadala/ ze matka v pšezol zádla nie miewa tak tež
Regem furoris expertem esse oportet, ktory gdy komu pánnie ras-
dznoym mu sie ony náuki Philosophá Athenodora dany Aus-
gustowi Cisarzowi trzymac: ktory rozkazal/ aby w ten czas gdy
sie gniewa/ nie nie mowil/ ani czynil/ azby obiecadlo pierwej
przezyszal/ aby sie tego nie dopuscil/ czeg oby potem zalowac
mial. Nienawisc y obmowiti šcierpiec Nulli vnquam obfuit.
Przetoz y Krolowi poddanych sa ych priuatas vindictas recipere
in se dla zachowania sprawni dlivosti decet. Játie perperlio in-
iuriarum zaleca nam Casarem: Abominum nihil est magis huma-
num quàm odia remittere & similitates deponere, á to pomócie z
przyrodzenia bydz iestliwym. A tak kazdemu Krolowi przynale-
zy/ nie dawac wiary nigdy adulatoriby, ani ich do siebie przypu-
szac: abowiem ci wšyskie nieprzyznosci beda do niego nos-
sic: á z szadby byl od ludzi rozgádzony. Bo ci (iáko mowi Aus-
gustin) laudem suam tanquam oleum venditant stultis; dla tež
y Agisilaus Lacedemonšci Krol pochlebcow/ niemácy iáko
mejoboyc rozkazal sie szzedz A dzwina to rzecz iest/ ze temu/ kto-
ry iest stupidus miło czásem/ ze go przed nim samym zámádrogo
á czystego mezá wdawajz: & ex Terſite Achilem faciunt. Dos-
brzeby tak z tymi poczynac/ iáko nie kiedy Alexándr wielki z As-
tytobulušem Historikim poczynal: ktoremu gdy księgi de re-
b^o ab eo gestis poczał czytac/ wytrawšy mu le rękę/ w rzecę his-
daspem rzucił/ a obróciwšy sie do niego tak rzekł/ godniejszy
bys ty zly czlowieczek tego an z twe księgi/ w ktoryches chcacmi
pochlebil/ o mnie tak wiele napisał czemu żaden czlowiek nigdy
wiary nie da. Przetoż y Diogenes orationem blandam, non ex a-
nimo proficiscentem, sed ad gratiam compositā nazywal/ mel-
leum laqueum quod blandè amplectens hominem iugulet. A nie
dzwo (do iáko Antysthenes mowi) Melius est incidere in coruos
F
quàm in

quàm in parasitos. Te teby szarzechy: Ktożem! sie animi effectio-
nes quas natura ipsa commendat do ludzi podają. Przetoż Kros-
lowi nigdy sie nie g: dzy fraudem facere, dolos moliri, & fallacijs
delectari, ani mu też przystoi bydy inuidum; obrectatorem, inue-
recundum, & impudentem, a co wicey istis abla ctantibus impo-
storibus stripatum: Ktozy oto blanditijs & assentionibus, perni-
ciem Regum ac Regnorum secum ferunt. Druga je pochł: ba-
cy hac occasione freti deferunt & calumniantur bonos praesertim
cum ipsorū cpibus inhiant. 3. Principes ex leui causa in subditos
possunt concitare & plebem armare contra principem. 4. Pise-
Zebenens Histori: i: den Libro 6. Cap. 6: omnes qui fuerunt in
Cypro Tyrannos delatorum eiusmodi genus vtile existimasse vn-
de sub Tyberio adulatores muneribus & honoribus affecti, non e-
nim Regium sed Tyrannicum videbatur. 5. Quia delatores ab-
usi principis vel patiēcia vel stulta credulitate adconiurationes vel
proditiones facile labuntur, nullus enim adulator in amicitia pre-
stat. 6. Quia suspicionem principi iniicit quod ipse sit suspicans.

ROZDZIAŁ TRZYDZIESTY.

O cnotách Krolowstich/ y przymietách iego.

Te teby oktorychesmy morali żadze vmyslu iesli rozumem:
boda spráwceráne, a Ktemu státeczne boda same przez sie
dobrze, a co wicey. nomina virtutum fortientur, 3 Kto: ych honestae
voluntates, y respektie in sie dobrze spráwy pochodzą. Przetoż
Philozophowie o tym dosyc napisali o czym też y niżej bedzie
my miec: my tu tylko dotknemy te Kto: Krolowi narodzić bydy
rozumieny. Cien pa teby tá jest. Pietas & Religio, a sytych
cnót y Krol: stwa fundáment Pánu Bogu y ludziom bázno mia-
ło. Abewiem Kto: czystym a nie obludnym sercem Pána Boga
chwali ten sie z nim nie Kto: zaimna swiatobliwoscia udnos-
czy. A ludz: e miodaenabożnyg: rozumieja go. bydy P. B. mis-
tego: nec suspicantur aduersi quicquam illi posse contingere quem
caeleste numen tuetur & protegit. Diategoż y Alexander supra-
stiera 34 yri byi chwale: 13. atwie przez nie in animos hominum
illabi. ozumia. A też nie małpem spsobem ci co ludziom pra-
wa piera.

wá psterwey vstávilí lubjie in vnam societatem cónuocauerunt,
 illisq; leges imposuerunt, ieno cultu & religione Deorum, Ale
 tej ma každý Krol stęzedz tego aby nie dopuszczał obłudnych
 reżnych reliy: ktore w Brolestwie wielkie zámieršanie czynia:
 diuersisque curis hominum animos & Rempublicam dissipant:
 ale żeby była iedná wiára sáwsta y prawdziwa ktorey broni y zá
 chowywa Rosciot Chyesciá nst: ktora jest náśníeyša ná os
 gien. A ták náśládowác ma Dawida ktory nam pokazal w so
 bie Regium religionis exemplum, vt prouideat Dominum Deum
 in conspectu suo semper: a žádná rz. cza inša aby nie byl poru
 šony. A májac nabaczniu vstáviczn e imie Bože nec hostes,
 nec castra, nec acies, nec mortem, nec ipsa denię inferna pretine
 scat: Nábspučnym męysca ten jest zaiste ktory w obrons
 Bóža zá swym Nábožńštwem przypadl. A ták ná ten cías
 niech będzie došyc o be gomyšlnosci. Druga enotá Krola sta
 ma byđ: Prudentia dux & princeps omnium virtutum, ktora nie
 inšego nie jest ieno prosta droga w sprawowaníu w šelkich rze
 cy: versatur enim in bonis deligēdis, reiciendisq; contrariis: štad
 Ciceronoro rzeczoná jest z opátrzenia mądrošci, quasi à prouidē
 do prudentia. Tá roštazuje: aby sie nieporzadnie nie niespra
 wowálo/ ábowiem křnžbnošci (ktora peruertit iudicium) co
 mes est penitentia. A gdy sie dobrze námyšliš roštazuje abyšiny
 z tym nie męššali: ábowiem ten ktory oblatam occasionem dum
 licet non accepit gdy będzie chciał idoneá oportunitatē nō habe
 bit á toć jest (vt dicitur) lentē festinare: Przetož Prudenciey
 doštátemy ingenij solertia & DOCTRINA vario negotiorum
 vsu & multis rerum experiētijs. Junuša Krolá Wlškiego pos
 etowie dla mądrošci bifrontem maluiš. Wo Krol iáko Homer
 rus mowi ná przešle/ y ná przyšle rzeczy ma sie ogladáć: Ábo
 wtem ten qui präteritis futura cōnectit is rectē praesentia admini
 strat. Wlatego Pitagorás vpomínal/ aby křžoy o dach ofo
 blivie cžsách ránnym y rošczornym miał štáránie. Przetož
 dwie šz rzeczy/ ktore šz przeciwne tey enocie vpoř yniešternosci
 bęwtem te/ z niž ták waležá iáko Palas i Marsen/ z Venerz/
 quoniam furor mentem erroribus implicat. Venus animi vires de
 bilitat. Třecia enotá jest męššawo/ ktore męig myšlnosć po
 kagá y čierpliwosć ždobi. A toć to jest oná Wlštanová žbroš
 32 idm Krol

iá: w ktorey bedac Achilles/ y Eneasz/ nieprzyjacieley swoi/ á my
 wstrzaskie niebezpieecia/ nálezy zwyciżamy. Bowiem Krolewo
 flajmyet/ktory iáżená gorze Beroticy iest postanowiony multis
 fortune telis propositam cernimus: ktory iestli sie leka ze nie zgosi
 lániejsi. A wyszli y meżny vmysl/ áni sie w bezpieczliwych pods
 nośi/ áni w przecieronych frásuie: przeto k. żby Krol/ ma sie zstáś
 wiáć zá spráwiedliwá rzecz: náćstáć/ y zdrowie polozyć/ kudy
 tego potrzebá niesie nie ryłó dla siebie/ ále też y dla swych nie
 ma zbraniáć/ bowiem w tym naymiejšia sława meśkwá bydy pos
 wiádaia: wstáć sie nie trzébá w elp y rzeczy wáżyć/ náć te/
 ktoreyby mogli zdoláć. Cierpliwosc zacie nimuyfich rzeczy fo
 uet animi robur: aby ábo nie byl/ wciéniony wielkoscia spraw /
 ábo wstáwicznoscia przelomion. Czwarťa cnorá miernosc iest
 Prudentiæ custos, pudoris comes, l. bidinum inimica voluptatum
 moderatio: ta sami siebie zwyciżamy ta chciwoscia rozumowi
 miárkunc oddawamy. Coż tedy iest turpius náć niemiernego
 Krola ábo Pána/ záprawde miernosc to gwałci co ludziam na
 wieccy charum & sanctum est. Trećiańska bitwa/ ktora od Poes
 tow áż po ten czas iest sławna/ y Greckie škodliwe rostkertki/ záli
 me sámá libido disseminabat? Ani żaden iest tak niewstydlivy/
 ktoryby od tego smial żadáć rzeczy nieslušney/ ktoreg miernego
 & ab omni se libidine continentem agnoscit. Przeto Krol ktory
 chce bydy miernym exerceat seipsum in laboribus: ne ab honesto,
 quibuscunq; stimulis voluptatum abducatur: Ma też mieć stáć
 y stáćosc/ tak w moxie/ iáto w spráwách/ by snáć do iákiey wo
 zgárdy/ y stomoty/ v poddánych nie przysiedl.

ROZDZIAŁ TRZIDZIESTY PIERWSZY.

Jest ieścze náć to dosyć innych sposobow ábo przyse
 czyn do zátrzymawánia y záchowania iednowládztwa/ cześćia Generalne/ o ktorych porym/ cześćia
 Specyálne/ ktore nie do wszystkich křtaltow bywá
 ia przysposobione/ z ktorych inże krolowi náleża y
 słuza/ badz z rodzonemu ábo dziedzicznemu badz o
 bránemu/ inże jánym poddányim.

Naprotob wstępujący na państwo/ pierślami matki swej nie
 mamet skodliwych mąg bydź wychowani y odchowani: w
 pijać w sie bowiem cnoty pod czas/ & vitia cum ipso lacte ma-
 ternio. 2. *M*ąg bydź wychowani w doświadczani państwa/ qui est
 initium omnis sapientie. 3. *M*ąg bydź przelozeni im ludzie dobre
 uczciwy y czenni/ ktorzy ich mądrości & Politica prudētia wiew-
 nie doctrina & vita instruant. 4. A contagione aularum Gynec-
 eorum/ y. napilniet y nabarżciey ma bydź oddalony y odiacony
 Popiate. Rad Electiones, Szadow/ Praw/ Wstano Krole-
 stwa/ słuchac y uczyc sie ma. 6. W naukach/ sztukach/ w
 przemowaniu/ y w innych ktore do pokoju y wojny należą/ ma
 bydź wychowany y sposobiony. 7. Krolestwa/ państwa/ miast
 Miast/ Mniſcy rozmaitych ludzi y Rządzą obyczajow
 doświadczać temu y obiędzac bierzczec jest przystojna y po-
 trzebna. 8. W obieraniu y przy obieraniu zaś Pana y Krola/
 wzywaniem intenia Pańskiego pietate, vnitrate prudentia, com-
 muni bono, conueniatur, tractetur, on boatem krole podacie y v-
 stawia y etazuje. 9. W leciech podasy nie ma bydź obierany
 dlażadzy affectuum violentiā popedliwosci/ prudentie absentia-
 am, contēptus facilitatem. 10. Ma bydź moży w bogactwach/
 zacny w familiey/ dobrze przychylny krolestwu narodowi/ y
 prawu. 11. Ma bydź animo & corpore bellator. 12. Obras-
 nemu niemaszby wielka moc/ władza ale prawnymi wstawy y pra-
 wy ograniczoną y okrzestona ma bydź dana. 13. Jaconie ma
 bydź ogłosony y obwołany przysięge odorawic y oddac/ słuchac/
 obebrac. 14. Potym rada dobra poważna mądra/ ma mu być
 przydana/ aby prawa/ officia, iudicia, aliasq; consuetudines co-
 gnoscat, według nich sie sam sprawowal y żył/ a drugich do te-
 go wiodł. 15. Niec wieccy albo gorſzey sobie ma przywla-
 ſzac władzey albo mocy/ a jeżeli ieg/ wzbudlowie zażywał/
 albo mu daną jest. 16. Iſli summam suam potestatem stricte
 seruet, nec iura maiestatis alijs socijs premitat pro libita iakow
 sz 1. Szymi sładac/ y Szymi albo ziazny pospolite vchwa-
 lac 2. Ostatni defret y sentencya sobie zachowac 3. Wozna
 vchwalic y podniec/ albo przymierza stānowic. 4. Wnogo o-
 sadzic albo wolnym uczynic. 5. Wniece bic y łuc. 6. De Regio
 Titulo nikomu niepozwalac. 7. Wzedyz albo dignitastwa co-
 zdawac.

ROZDZIAŁ TRZIDZIESTY WTORY.

O rozdawaniu urzędów y Dignitaſtwa.

GDyż tedy to nieſcie żywoć ludzki iż wſytkim rzeczem żaden
 zdołać nie może propter rerum varietatem & multitudinem,
 potrzebá nam tu inſyich pomocy y ratunku ſukáć: ktorymbyſmy
 wierze á enocie wſali. Wroſeli y Pán Bog wſſechmogący choć
 może: á wżdy nie wſytkie rzeczy ſam przez ſie czyni: ale przyro-
 dzeniem iáko instrumentem: & rerum cauſis tanquam pedilequis
 ad conſeruandum vniuerſitatis ordinem vtitur. Dla tego Moy-
 ſe ſłowi rzeczoſo: provideim viros potentes & timentes Deum: in
 quibus ſit veritas. & qui oderint auaritiám, aut quos virtutis ſtudi-
 oſos & vſu rerum peritos agnoueris. A tak ſłoi każdy ma wielkie
 ſtáranie y pilnoſć czynić/ rozpoznáć y wybierać u ludzi dobrych
 y mądrych bez brátu: ktorzyby publicis honoribus digni ſint &
 videátz. Anaprzód niema przedawáć żadć ſi eł przetoż ſtárane
 quaſtui Reſp. ſit, bo ten który kupil w rząd, ius pretio, non aquirate
 definit, á też przymuſia wieſć. Ktory przedawá zán żdy wielkie wy-
 ſtepli kupuácego: czyni ſie on Seuerus Septimius, zámſe brzo-
 dſil/ mowiac: ego non patiar mercatores poteſtatum, quos ſi pa-
 tiar damnare non poſſum, erubeſco cum punire enim hominem
 qui emit & vendit. Druga/ waźnietſe iuż bogáctwá ma ten á
 niſli enote. 3. Przynoſi y wnaſia wzgárdę urzędu. 4. Lex Au-
 guſti decreuit, vt qui largitionibus factis magiſtratum aliquē amo-
 niſet per quinquennium ab ijs arceretur: ani też ma dáwáć zá-
 zasługi/ bo to ieſt podobne przedaniu: taki każdy do ſwego po-
 żytku adminiſtrationem rerum tranſfert, qui præmio ſibi deberi
 magiſtratum intelligit. Ani też ſacemu powinnemu niegodno-
 mu/ bo taki rad hardſiáć. Ani też do ſwey rády/ niech niebie-
 ſie timidos, álbo humiles, Ktorychby ſobie ludzie niemieli zaci-
 ty ſnać técy aut potetia alicui? metu iniuſti: aut ex animi imbecil-
 litate inſolentes non euadant, ſkąd to ieſt rzeczoſo. Aſperius nihil
 eſt humili, cum ſurgit in altum: Ani też ma dáwáć niedeſtatecz-
 nym, aby ich do tego nideſtatek nie przymuſil: żeby ráczć ne-
 dy ſwey ámiłi Rzeczypoſp. ſłużyli/ y ro ſakomſtwa peſtem R. P.
 pernicioſiſſimam nie wpádli. Ale podobno rzeczeſi i. ſli bogá-
 tym

tym krol wrzedy rozda/ in alijs pecuniarum sitim, & gloria cupi-
ditatem excitabit. **J**a mowia co nalezsze zawozdy wybrac: ex
duobus malis, id quod minimum est eligendum, a radze aby zacos
pe bogatstwu wozsyzym na wrzedy e przeladac dla rego, iz ma-
gis abtunt a studio pecuniarum, cym wrzedy swe wozemicy odo-
pawowac moga. **A**ttencytkowie lege Solonis censum spe-
ctarunt, tak y Rzymianie y August Cezar zadnego do Sena-
natu y rady nie przypuszcili/ nisi qui vities sestertiorum in censum
retulisset, a tym zas opes ad censum defuissent, on sam supple-
uit. **K**acy podalte. 1. Ne tenuitas & inopia Senatoriam digni-
tatem labefactaret. 2. Ne ceteri suis opibus ellati illos contem-
nerent. 3. Ne munera praesertim a legatis exteris acciperet. **W**
Rakcedoncy chotal no e ustare: ne indigentes inagistratum
gererent, verum si boni ciues essent eorum aegestati publice subue-
niretur. **A**n stat. 3 talie. niechay za dobre ma/ krotchy sobe do-
rady bral y krotchy na male przestawiac: chciwoscia by sie las-
komu zbzydzili. **J**akowe przydey potwadam bydz. **A**us-
ryusz. **S**ubrycyusz. **P**hrycan. tal ze cz wzywac Platonos
wego przykazania: nie daway tym przelazensktwa: krotzy cie o-
me profsa/ albo zabiegota: ieno volentibus, ac saepe recusanti-
bus. **P**rzetoz teniest wielkiey mardosci znak/ poznac do ciego
sie ma cypie przyrodzenie: a tak niechay no agrestes & duos ho-
mines, sed ciuiles & humanos do Senatu swigo bierze: sapientes
iustos, niechay nad prowincjami Gubernatory cym: fortes
& prudentes, hetmany diligenter, & industros, Podskarbie om-
ni auaritia & libidinis suspitione carentes **S**ed e. constantes, &
ingenij: minimē varios **S**tarcosty y weyskie/ bo cety to bylo ras-
dzic de Religione cum irreligioso, de iustitia cum iniusto, de bello
cum meticulofo: de permutationem cum inercatore de gratula-
tione cum inuido: de humanitate cum immani, **K**rotchy rego wzy-
sktugo mieniest przyrodzenie. **W** tym dobrze wpoimata lus-
dzie mardzy: abyrozni/ rozne wrzedy sprawowali: aby nie mie-
li mysl na wiele rzeczy rozdzielonych: a tak by no sufficerent mu-
neribus: **S**ekratos y Plato/ nie kaza wrzedow obmien/ ac quoni-
am rerum magistra est experientia: albo tiz dla rego: quia ieiun-
uq musce acius surgit qua Saturæ. 2. Quia mutatio Senat^o splen-
dorem abicurat. 3. Impericulum coniecit dum arcana a remotis

promul-

promulgantur. 4. Rerum præteritarum ignavis summa gubernacula committuntur. ale by też to podobno kto chciał wiedzieć/ jeśli przełożenstwo lipicy dawać ludźiom postronym niżli swoim. Owszem jeśli swordz miłosci/ wierze/ statecznosci/ wita integritate & prudentia krol nie wrępił: ich sprawy y nauki/ radziabym mużarzdy używać/ niż cudzoziemstich/ aby tak nie dał nienawisci/ & offensionis ansam ciuibus. gdyby się więcej dał wierzyć cudzoziemcom niżli swoim 2 Abowiem obawia się, żeby nie ex teri & aligene, redditus extraregnū, sepē ad subsidia aliorū offerant & extradant ijs. qui Regna bello molliunt, tū quod populo ingratiore de prodicione magis suspecti & neglectis domesticis suos promouere videantur & sapenūmero fatagūt. 2. Bortim zebranysy begactwa desiderio patriæ tacti, munere decedunt antequam sit opportunum, nec retineri possunt nisi stipendijs & potestate aucta: A jeśli by się im kendera trasi/ opusciały pierzszego Pána/ do drugi go się wdają: hunc quoq; relicturi, si res dubia & periculose interueniant 3 Czegor. Bodinus lib. 3. cap. 9. y Arnifaus in Pol cap 15. y inny chęli nychwalają Polaków przedstien ścieca/ quod neminem in Senatum aut consultationem publicam admittant peregrinum. Co też y v Rzymian takon y w yczay był zachonany pisa: Scribentor ne a naprzod Liuius libr. 23. mori. Romani veteres non modo peregrinos, sed ne socios quidem ipsos in Senatum admitterebant, ac bellum quam pacem eam maluerunt, in qua peregrinum Senatum & Coss. Romæ essent visuri. Abowiem napewnięsa to rzecz i jest: ilekroć ed Monarchow w Rzadzeniu Rzeczypos. y w rządzie przedszeni bywają Obywateli cudzoziemcami/ wielkie niezgoty nienawisci y wroczny zaymida y bywały. Copiastnie w książce nam opisuje Antymach: lib: 2. Theor. 2 w ktorym miewse kładzie/ on doświ. żalotny przykład ktory się przydał tribus lanigenis (quam etiam in prouerbum abiit) Vesperæ Siculæ gdy zacięsa w mialym czasie wpyscy aż do iednego Frāncus zowie w Sicylly zamordowani byli/ dla tey między innemi przycynami/ że Kancelistwo dał Krol Sicyllystie Frāncuzowi iednemu. Przyczyny troskie/ nad to przydam ex Iustii Lipsii nobilis ad Cap: 4 lib. 3. Poli. 1. Quia indigenæ haud facile concoquunt in sua Rep. plus aliquid credi aut tribui alienis: inde li-

uor quæ-

uor quæstus & auersio quædam animorum. 2. Quia raro illi mo-
 rum ingeniorum & totius Reip. periti: ad consilium autem de
 Repb. dādum caput est nosse Rempub. 3. Quia vt maximè ijs pe-
 ritia insit vix affectus aut fides. 4. Quia vsu compertum est con-
 silia externa semper ferè esse infausta. Ale inż teraz poniechawşy
 tego dla przedłużenia/ 3da mi sie żebym podobno nie nagorze-
 te rzecz teraznieyszą zámienią/ Platonowymi słowy: Ktorych tak
 używa w swej Policiey/ o prouincia: Resqpub. infelices, in qui-
 bus Archilophetes, Giges, & Glauci consultorum funguntur of-
 ficio, potrzebá tedy Królowi rády/ y choćiałyby podczas była taś
 łowa/ principis Solertia, vt seipso meliorem ac prudētiorē, quem
 cōsulere possit habeat neminē, wskażiś iedną bez senatorá y rady
 nigdy niemoże być/ zły bowiem bez rády y senatu postępuje ábowię
 podobni/ gdy bez rády ábo nád ráde y wstawy Senatu dekretá
 bydy upátruia y znáia/ tedy lekce poważáia/ y zá nic nie máia/
 ábo timidē ac moliter magistratuum iussa exequuntur, co záraz
 skąd pochodzi/ że Princeps suspicionem superbia:, niedbálstwá/
 priuati arbitrii iniecit, zaczym praw/ wstaw/ y rády rzgardá/ y
 Sedycy rozmaite nástepuia: świadczy przykład Krolá Hiero-
 ná z Syccyliy/ Ktory gdy impotenter dominaretur, á Senatu y
 rad szych przynamniey niechciał używáć/ zábity jest/ świadczy
 przykład Juliuszá Cezárzá/ Ktory nietylko in Consulatum sed &
 dictatura, nigdy do rády sie swey nieklániał/ skąd wielkie nie-
 nawroci odniosł/ ná/ státek/ y sámá hániebna śmierć/ świadczy
 przykład Romuluszá y Tárquiniuszá pyśnego/ Ktorzy częścią zá-
 mordowani/ częścią z Dáństvá wyrzuceni są/ świadczy náostá-
 tek swieży przykład także/ Krolá Francuskiego Ludwiká XI.
 Ktery, gdy sam cum sua pernitie, gdy wszytkim chciál rzadzić/ á
 koniec y skutek niebezpieczny wż baczył. Károlusá Syná swego
 tak rozkázał cwiezyć/ y chciál mieć/ vt literas nesciret, tylko te są-
 me słowá/ áby wiedział y znal: vt alienis consilijs potius quam
 suis sapere, ac res gerere consuesceret. Náostátek y oto sie Prin-
 cepts ma stárac pilno/ áby takich też w swej rádzie nie miał/
 taki był Aman zázdrościwy v Krolá Asserusa: przeciwko Mára-
 dochensowi: ábo iákie miał Koboám Krol syn Sálomonow:
 Ktory in eius perniciem approbarunt insolentiam iuuenum stulta
 consilia. A iáko mowi Ecclesiastes ne consultes cum eo cui si-

spectus es, nec inuidentibus tibi consilium aperiās: Ale frequentēs virum pium quem noris obseruantem præceptorum Domini Dei sui.

ROZDZIAŁ TRZIDZIESTY TRZECI.

Posły wysłać / y przyimować. Jakich Krol sam posłom potrzebuie / y iaki ma mieć wzgląd na Cuzdzoziemskie.

Z Kzy rzeczy na tym miejscu obaczymy Pierwsza. Jakie ma Krol wezynie staranie w obieraniu posła. Druga. Jakim ma być / aby tak był w każdej rzeczy biegły & ingenuis moribus heroicisq; virtutibus ornatus. Tercia. Jakie są przystoi Krolowi ma być na posły bezcienie: którym w pełni pokoy na wszystkich stronach zachowan jest. Gdyż tedy Krolowi albo Principi potrzebą bywa / okolo wojny / albo okolo przynierza vel de conuentionibus ac comeatibus. Z przyległemi pany traktować potrzebą mu zaśle takowych ludzi / ktoreby zlecały im takowe sprawy / a pobawły im animi sui secreta, miésto siebie stać. Bo wiem samemu wyiachać do cudzey ziemie / dla wielu przyczyn / ani bezpiecznie / ani też przystoi: przetoż potrzebą tu maturo consilio vti: takoby sprawnie / a godnie na to wybierał. Bo wiem takowa rzecz Regis gloriam ac Prouinciæ conseruationem, prouincialium omnium salutem za sobą niesie. Tuzayże tedy takiego obiera ktoregoby cnoty zalecały: nie maigc wzgledu ani na starczytność domu tego / ani na wrode / ani na poslugi dlugie / bo to wszystko parum habet momenti do takowey sprawy / ktora multum habet periculorum; nisi spectata comes ad sit virtus. Ale takowe dawie rzeczy zalecają: Ciaprzezod wiara / ktora ma Panu swemu nienaruszoną trzymać: potym miłość / ktora y Panu y Wycyzynie / tej ktorey jest Synem / bezera powinien oddać. Abowiem fides bywa posłancowi tanquam Anchora. Ktoregomoemiony wż nullos aduersantium ventorum flatus extumescit, ani też prosperiore aura moueatur. A miłość / to zaśle to nim sprawnie: że ani Wycyziny spracy / ani p. A. A. w ktorym sic kocha / nie chce obrażać / y owsem sie o to stara / aby tego

flawo o

flawie w wszytlich tym więcej rozmnażal. Mamy tego pśelny
 przykład w Sabyeynsie/ ktory gdy był posłan od Rzymian do
 króla Persy/ nie mógł go ani prosić/ ani grozić/ ani też dą-
 ry nakierować/ ná to aby byli iáko zdeádę przeciw oyczynie swey
 okazy/ Dobraby też rzecz záprawde bytá. aby Rrol longa rerum
 experientia sagaces caltos & circumspēctos, ná ten vřad obie-
 rat: by śnac prostacy/ nie dąsży sie podeysć cauilosís sermoni-
 bus, srom: nie á pśodlwie w iáki labirent nie wpádl. Jáko sie
 to było nie kiedy przydalo Q. Mutiusowi/ ktory będąc posłem
 z Rymu do Kartaginytów/ posłali mu do wybierania dwie
 tablice/ ná iedney znát pokoju/ ná drugiey niepokój wyrażi-
 wšy/ lecz on chcąc godność swey Oyczyzny záchować/ ktora o-
 ni chytze chcieli zelżyć: wzięwšy z rełu ich obiedwie/ prosił ich
 aby też sobie wybierali/ ta tylko ktoraby sie im podobátá temu
 zostawšy. Piz- toż trzech rzeczy trzeba posłowi. Napřod
 optimum atq; exactissimum iudicium. Potym facundiam dicen-
 diq; gratiam. Náostát in culpatos probatosq; mores. Pos-
 peliere ludyte morę/ że znát Pana ná śludze: wśátóž nie zá-
 wždy to sie trafia. Wo y ktolom ie igáui & imperiti mterráq; czá-
 sem śreposły strenuos, eruditos, ingenij promptitudine praestan-
 tes, Samy kánc przypominie iaki ma byđ w gład ná cudzoziemi
 ście posły v królá/ kóžy tedy Rrol ma sie o to pilnie śtarác/ aby
 im był pokój zachováný nśiedzie/ y powšykiem państwie tego/
 chociažby też oni czásem/ y co nie kumyeli przynośili. Zbożem
 nie tylko sromote v wśiedh ludy odnieśli/ iśliby co przeciwno
 práwu nśpeliemmu z nimi poczynali: áleby też y gniew tego á
 quo mittuntur nie pomálu ná sie poruśyli: zá coby sie podobno
 przywdy (ktora in illos ex oratoribus redundat) mścili. Czego
 też wiele mamy przytładow/ nie tylko wśtáym z ázome/ ále y v
 Pogan. Amenczytów król śtoto vmárt syn tego Hammen po-
 nim ná Rroleśkie dśiedzietyl. Dawid doar. dźiarszy sie o
 smierci tego: posłai posły swe do śnáz/ chcąc go nśmátku tego
 cieśzyć. Hammen zá ráda zlych ludy/ one posły sromotnie vze-
 śtorawšy wygnal: czego sie Dawid (zebrałszy woysko przeciw
 wto ie^o) mście niezániechal. Táž Rzymiáne śtoto sie dowie-
 dziełi: że Laertus Veentów król posły ich pobit. Nie tylko lud
 ie^o poraził/ ále y miasto z gruntu wywrociłszy spalili. Nákoniec

máj sietrzy p-slowie otó pilnie stráž y strzedz te by snac swoj
 zlym zachowaniem pánow/ ábo ludzi v ktorých bywáia niegnies
 reali niechay máj przed oczymá co Perskiego posly v Amintá
 Alácedor'skiego krola potkálo. Abomim skoro obaczył Kro-
 lawski syn Al. xándor po nich bezmierne wsteczeństwo. Prosil
 ich do siebie ná biesiáde á w tym mlodzieńcow nadobnych fili-
 tánasie w odzienie biale glon'skie przybrau'szy kazal gole mie-
 cze pod háty ich záfryc/ oni postlowie rozumiejąc ie zá pány/ bo
 ich tak gládkość/ y wrodá wdawála/ skoro sie winem nád mías
 popili/ rzucili sie do nich pro expéda Venere: w tym mlodzień-
 cy n'sykietálo bybło pobili. Krol tedy Pe'sty dowiedziaw'szy
 sie w'sykietó/ co sie z tego posly d'ialo/ namniety sie tym nie obrus-
 byl. Przetoż postlowie po potrzebách Pánów swych miešťájąc
 máj wieczny y społeczny žyrot wiesc by snac y scemoty pánom
 nie wyrzadzili/ y sami zelżywości nie pobili. Ná'státek me-
 chay sie strzegá/ áby tam góde bywáia pod lebstwá jadnego po-
 s-bie/ y fałsun epokázowali. Worniem dosyc na tym máj/ ies-
 li to refyko quæ ad sui principis gloriam conseruandam faci-
 unt fideliter, strenuèq; procurrant.

ROZDZIAŁ TRZIDZIESTY CZWARTY.

A práwá stánowieć/ odmieniać/ y odrzucać.
 Abowiem daleko lepiey/ y dínżey krolestwa trwá-
 ia/ zá dobremi práwy/ y wolnościami/ á niż zá mo-
 cnymi á obrońnymi zámli/ á miá'sty.

SAmá rzecz pokázuie że nie przedzy sie nie mieni/ áni wpa-
 nád krolestwa: ktorých Krolowie częstokrotedni drug'm.
 (rádó szeszenie przyniesie) w'stepuia. W'shákoż tu w po'spolicie by-
 wa: vel propter inordinatam magistratus administrationem: vel
 propter effrenem populorum licetiam. Przetoż dobrze takowym
 rzeczym/ onego w'et'u krolowie y in'sy prz'ložoni w'selákim po-
 stanowieniem praw zabiegáli: aby tak swawola onz ludu swo-
 go in officio retinerent. A tak y tego w'iet'y Chyze-ciáńskim pá-
 nom in'sey rády miera'džilbym búcac: náó te krolow Orator
 Tioke'tos w'et'iegách swoch podáie/ tak mowiac. Si quæ leges
 erunt aut consuetudines ciuitatis parum rectæ: eas tolle ac muta:

atq; inprimis da operam vt eas optimas excogites. Quod si minus poteris, quæ apud alios benè constituta sunt imitare. Przetoż morbis imminuentibus Krolowie niechay z dobrymi práwy zachodzić. Abowiem daleko obronniejszy prowincja swoe przed nieprzyjacielem stawa. Kiedy ie dobrym rzadem obwaruje, a mizeliby zamki y miasta niedobyte (ktore przecie za czasem wpadają) po wszystkich państwach zakładac y budować mieli. Bo a coż to za pożytek starac sie miastu iakiemu o pokoy od postconneego nieprzyjaciela? a w nim alere ciues incompósitos, ktorzyby tam po swoy woley nie mieli wzgladu ani na prawo, ani na zasłone przelozonych swych wstawy. Zaprawde dla tego samego prastant munitionibus leges: iż oni tylko abarceant mala, a ci zas sie na to bona conferunt. Abowiem lud wysztek w meiatim porownaniu obyczajow dobrych zachowuq neq; permittunt vnumquemq; suo viuere modo: y onsem vsiluz cztowieká ad id vitæ genus reuocare, coby bylo virtuti conforme. Przetoż na ten czas naprzod poczeto pisac práwa: ktedy natura lex obscurari cepit. Za czym Pan Bóg przez Moyżesza sluge swego nayo s. oietky Zakon racyl dac: ktorzymby w nas ony przycodzenie nieprawosci s. iatá tego skazone nápráwic mogl. A nie bez przyczyny wesoło to w przyporosec: bonas leges ex malis moribus procreari. Bo y Rzymianie widzac, ze sie jednego czasu w tych ludzi ktorychuż Pány byli barzo do mierzadu mialo. Poslali nátych miast trzech do Grecy: Postumiusa, M. liniusa, y Sulpiciusa: tam gojke Solon y Lyfurgius condebant leges: aby ich práwa do Rzymu przemiali: aby tak nie tylko expositis armis, ale adhibitis legib⁹ loca oñia imperio suo parætia tutarëtur. Przetoż y tych wiekow Krolom potrzeba wybrac przyklad tak swiatobliwy od Pogan by sie też y sami o práwa dobre starali: ktoremibyśmy quod æquum esset rozeznawali a co iniquum wyrzucali: a coby też perpetratum katali. Náostatek baczmy to sami ze sine legibus Krolowie nec iuste iudicare, nec benè viuere possent. Wyjnac (iako p. spolicie bywa) prauis affectibus ducti, sua vitia, virtutum nomine non conuestirent. Wszakze tego meche o dobrych a práwie o Chryscianstkich Pániech rozumiac: ieno o tych ktorzy to illecebris voluptatibus volunt sibi ipsis licere quod libeat. Takowi wiec o sobie rádji moxia nos sumus. Ius & Lex & cum Poëta.

Sic volo, sic iubeo, sit proratione voluntas.

At tak tedy kazdy Krol prava/ ktorekolwiek sam podawa/ ma
te tez chowac. Abowiem iniuste precipitur, quod a precipiēte nō
obseruatur. Jiko Zaleucus Locrensis vecyni: ktorego gdy syn
dla cudz dostawa prawem tego byl pokonany/ iz miz miał dla ces
go ocu postradac: na ten czas miasto wyszlo dla zaslug Wy
conflic/ chcąc synowi wyszkego przepomniec/ proci aby go
z tego wypuzcil: on przedsie wstawom swoim dosyc czyniac/
wyrwawszy sobie pierwey iedno oko/ synowi drugie kazal wylus
pic/ porciadając: ze dosyc na tym mamy/ gdy iefce obadwa
możemy patrzyc. Godnaby y to iefce rzecz byla krolom/ aby on
fogi vecynel T. Torquata Mancusa rozbierali/ y wiazali.
Ktory syna swego relasnego/ iz przecialo roslazaniu stoczyl bi
twe z nieprzyiacielem/ zdając na smierec okrutną tak przed wysz
ekim woyskiem mowil/ Synu mily ty nie mājac względu ani na
osobe radzieda/ ktora teraz na sobie nosi/ ani na Mancus o
confly/ nād zafazanie moie wazyles si czynic z nieprzyiacielem:
przymiodles mie do tege punktu przy ktorym abo Rz. cpos abo
krecie swojej musze zapomniec. Sed nos potius nestro delicto
plectemur, quān R. P. tāto suo damno, nostra peccata luat a za
tym przydal. 1 Licitor deliga ad palum. Strapny zaprawde
przyklād/ ale mlodym ludzjom zdrocy. Przetoż prawa niechay
beda krotkie & dilucide: ktoreby ofobliwie Pana Boga y ludzi
gniewac bronili y hamowali/ a sāt bez podchyby modeste, iuste,
vita, duces erunt.

Ani tez krol abo pan ma prawa niszczye/ y psowac/ dla swes
go pożytku takie y te/ do ktorych przychodzi. Abowiem widzac
to Ayskoteles gani Juliusa Cesarza/ ktory dla pānsta a y kros
lestwa swego pragnac/ dobrze sie w nim vgruntowac/ prana
niektore polomal/ slusnie tedy Aysk: go gani. 1. Co tobie
niechcesz/ aby czyniono tego tez nie masz drugiemu czynic. 2.
Co za skutki sa/ czesto potrzebna talowych lupsz zle byt z exitus
tako sie malo co wyzsy y porwedzialo/ y zaty m dacy rozdziel w
sobie ma. 3. Honestas, dignitas, mageitas semper proponenda
est vtili 4. Vtrāca viara y credit vpestconnych. 5. Regni
principium a periuro non potest habere felicein processum. 6.
Non sunt facienda mala, vt eueniant bona. 7. Fides totius Rei
pub: est firmamentum.

Rozdział

ROZDZIAŁ TRZIDZIESTY PIĄTY.

Ginie / wpada / wniwecz się obraca także Jednoś-
władztwo / gdy przyczyny powiedziane y opisane
gina y wpada. Abowiem przeciwnych rzeczy / prze-
ciwne skutki / y efekty Generalne / wszakże jest / iśli-
by król takim niebył / iakowby miał bydź obieran-
y słać się. Przytrafia się pod czas.

Młysterność y niezgoda w obieraniu y przyjmowaniu król-
iako gdy z różnych / aborownych y zgodnych w poczcie / y w
liczbie albo mniejszych ale możniejszych albo nie badających obe-
cznie są vota & suffragia. 2. Gdy jeden z możniejszych / sam się
na królestwo podaje y słanowi / a tak / już się przemienia w Ty-
rańsko 3. Gdy siłoma mocą / zaenością / spólna a zgodna /
jedną król chce / druga nie chce / y nieprzyzwala nań / a tak się
rozrywa y rystrońcywa. 3 J dnowładztwa y Oligarchey /
a iśliżasie przeważa siła oną nieprzyzwalaćca / tedy się ośta-
wa y odmierza Jednowładztwo w Democrację. 4. Gdy mo-
żniejszy się w wżedy królem sła / dignitates & Titulos immiscet.
Który iśli są virtuosi albo cnotliwi tedy degenerat in Aristocra-
tiam, ale iśli tylko nobiles snt albo bogaci / tedy się ośtawa Oligar-
chya. 5. Gdy królem gárdza / a nobiles se vel bonitate, potesta-
te, libertate, Regem aquare dicunt, takowym król ma odpowie-
dzieć iako niekiedy Leonides tednemu morzącemu / oprocz kro-
lestwa / żadną mądra nie miał nic nad nas / odpowiedział. Nisi
vobis fuisset melior, nō esse Rex: takowy słownym słowem a siła
tencją repellit conuitiū, a swoje^o doświśtwa obronił y ochronił.
Abowiem gdzie król ciuium suffragiis obierani bywa / iuz tym
sąnym publicisq; calculis Princeps, albo Monarcha osadzony
jest zaemniejszy y lepszy nad inśe. że na królestwo reżiety y przyiety
jest. a 6. Gdy król i dnego tyśo / (y temu samemu / a nie wie-
lom wespól / wżedy / dignitářstwá rozdaje) y w nim przeleżo-
nym czyni. 7. Gdy z rązu gwałtem / a niepomału y lekko /
poddanym wżedy y dignitářstwá odeymnie. 8. Gdy podda-
nym prawá y wolności królem się bezyc / łamie y psunie: digni-
tarstw &c

tarstwo & officia merita non confert, ale rzączy ich dobrą/ mając
 tności/ albo iactanie/ albo też innemi forytłmi bierze/ albo nieznos
 gne ciężary y wstary wchwała/ y iemi obciąża/ vt paulatim debi-
 litentur & consumantur. 9. Gdy Krol nimia vtitur licentia, cō-
 uitijs vel plagis contuēliosē tractat subditos, iako Turcy/ Moskwa.
 10. Krolestwo winieć obrotić/ y znieść nabórzyey prągnie/
 krol nie wstrzymawając datam fidem, przysięga osobliwą/ albo
 iakimkolwiek sposobem potwierdzoną/ a ci wszyscy/ ktorzy do
 tego krola pod iakimkolwiek pretextem, swiętobliwosci y pos-
 bożności wiódą/ y ku temu rządzic vsilują/ są nād inſe/ nawiet
 symi nieprzyjaciolmi krolowi/ ktorego krzywoprzysiężą czynią:
 krolestwo/ ktoremu krola zbawieć y znieść chcą: znająć bowiem
 zobopolny obowiązek krolowi/ y poddānym buntom/ y restyr-
 kow wodzami/ pokoiu turbatorowie/ swiętego posłuszeństwa
 nieprzyjaciela/ krolestwo y państwo wszystkich pestis pestilentissi-
 ma są/ ktorzykolwiek/ y kiedykolwiek są/ wiary bowiem nietrzy-
 mając Bogu/ samego siebie zdradzą. b. Gdziekolwiek raz to
 krzywoprzysięgi/ temu wiary potym/ choćby per plures Deos
 przysięgal/ trzymać nieprzystoyna rzecz: jest y niegodzi się. c.
 Żaden bowiem nie wierzy iedno temu/ ktorego wiernym bydź
 rozumie y mniema. Ideo perditissimi est hominis & amicitiam
 dissolvere & fallere eum, qui lectus non esset, nisi credisset. d.
 Ma bowiem bydź ta y nieprzyjacielowi zachorwana e. Aieśliby
 wiara/ albo iaką mocą/ kreditem nie stała Rzeczpospol. opi-
 bus albo bogactwy nie bedzie stała. f. Ma też bydź wiara/ cho-
 ciay y nie z zbycznym trzymāna. g. Abo wiem nie z zbożnym/
 żadnego miejsca bezpiecznego niemają. Ambrosius.

ROZDZIAŁ TRZYDZIESTY SZOSTY.

Co jeśli tak będą/ y takim sposobem/ iako chmy tu wiele z pi-
 śmā ludzi mądrych y bacznych a swiadomych zebrałszy po-
 dal: : Krolestwa y Państwa będą rządzone/ by namniej w tym
 napisać nie trzeba/ iż dawne onych Poetow Sāternowe lara
 wręca sie do nas: za ktorego iako powiada: nullum avaritie,
 nullum improbitati locum, inter homines fuisse: ale samā szczy-
 rość a wiara między ludźmi/ iakoby napisaliemy Państwa dla zui-
 supelno-

pełności świętych obyczajów mieścić: które gdy się pokazy-
 ą miastu wszelką złością poplugać: wyrwać się od nas/
 iakoby zblota do nieba stąd była wysłać: wrócić się. Przetoż na
 on czas kiedy każdy suo iure fruebatur, ani się ludzie zdrada py-
 cha: iakomstwem nie bawili: Zawsze ziemią obficie wszelką ży-
 zność bez pracy dawała. A nie bez przyczyny: bo ielsz Pánsta
 reka ielsze na ziemi przemieszczowała: bez pochyby wszystkich rze-
 czy hoynie im wzięcia. A stąd wozeni ludzie aurea illa tempora
 vocauerunt. Ale tu podobno będzie mie kto pytał: iakoby też
 była za te pracę krolowi zaplata nagorowana. Jedni mówia-
 że ma podać: które on od poddanych swych wyciąga. Ale
 mym zdaniem hoc praeium tantis laboribus non est par. Dru-
 dzy zaś iako Philosophowie mercedem laudis & gloria. Wo-
 prawdzie magus est gloria stimulus ad virtutem, a któryby Krol
 na co mięgo miał wzgląd fit iniquus Tyrannus, iedno że mamy
 rozumieć non defucata & ficta gloria: ale defolida & vera que
 virtutis & honestatis est coes. Wszak też ta sława ielsze niedosyć
 czyni: za tak wielkie, a niewymowne pracę krolowskie: a co wie-
 cey: nie może być rzeczna y bärzo przedko gnie Bówiem pēdet
 ex opinionibus hominum. Przetoż Krolowie Chrzesciāńscy
 qui se in aliam vitam generatos intelligunt, nie w Pánstwie nie w
 godności: nie w bogactwach: nie w tej mārney sławie y pom-
 pie te świąta nagrody za pracę swoe pokładać mają: ale w onym
 wielkistym błogosławieństwie: przybytku niebieskiego. W ko-
 rym z Pánem Bogiem (eius enim in terris ministri & vicarii
 sunt) po dokonaniu tego żywota: sempiterno awo fruitieri prze-
 mieszkiwać będą. Zaprawde y oni starego rektu. Pogensey lu-
 dzie baczyli to dobrze: choć iakoby przez sen ielsze P. B. pra-
 wodziwego niepoznały że takowa zaplata: a niemała miała
 portać wszystkie przelożone. Abowiem ciuitatum rectores in cō-
 cilio Deorū collocabunt adhuc cū celestibus res humanas admi-
 nistrantes y porwiedzieli że Mnos Syn Kánta krola Kretenskiego
 go zsiadł w tajemney radzie z Jowisem Bogiem ich naprze-
 dni yym. Osoblnie Hesiodus pisze Rodzay wszystkich Bo-
 gow swych łączy te krolmi & regendarum Urbium officia illis
 attribuit. Ale uż nie bawiac się dłużej: nie zdani się al ym mogł
 lepiej ten pierwi ytraktat o Jednem latztwie zámknąć: iako o

nymi podłesnymi słowy Piotra świętego Apostoła: Ktoemi tál
do przelożonych mori. Pásćieś inż tedy mił krolowie te trzoda
ktorey sie nã P. B. do czásu zwierzyc raczył vt cū venerit pŕiceps
pastorū, Rex regū Ies^{us} chr: inārceslibilē glorię coronā pŕicipiatis.

ROZDZIAŁ XXXVII.

Monárchiey z ktoreyiesny powiedzieli ex Diame-
tro quasi in omnibus repugnant y przeciwne iest Ty-
ráństwo/ ktore iest iednego złego/á nie baczneę mes-
żá/ ábo iawnie/ ábo zdrada przeciw prawu pospos-
litemu/ według swego wpodobania/ ku Dobremu
swemu prywatnemu/podsiadlc/ á nie długo trwá-
iace Páństwo.

Rokleśwá/ Bog/ y niezbożnym pobáie w rece. a. y. b.
Tyran iest tálże lew ryczący/ y niedzwiedź łaknący/ Bóg ja-
bezbożne/ wodz potrzebuący/ mądrości wielu tłumiący/ ánie-
siedzacy/ przez potwarz. c. Sed vā tibi inquit Propheta, qui pŕa-
dans nonne & ipse pŕadaberis, & qui spernis, nonne & ipse sperne-
ris, consummaueris deprædationem, deprædaberis, cum fatiga-
tus desieris, contemnere, contemneris. d. Tyran iest krzywd/ y
niesprádlivosti mátko. e. Est animal maximē noxium inter im-
mitia, inter mitia adulator. (Tenże o temwzysztwie/ y o postepo-
stwie) tyránná boǳboyné/ y pobożné náleśc barzo trudno iest. f.

Is terret plus ipse timet sors ista Tyrannis.

Conuenit, inuideant claris fortesq; trucidant.

Munitis gladijs veniant, septiq; venenis.

Ancipites habeant artes trepidęq; minantur. g.

Trudno n ynaleśc to. y baczyc aby ktory Tyran miał byđz towa-
rzyści/ ábo sie stáżec. h. Przewyższa kárá od ktorego tylko
niezbożni/ á od tego y niewinni Karáni bywáią/ y g r a i. Hoc
tamen haber lucri quod vitam rursus omnibus debeat. k. A tál-
żewił był ma ciac Ludowik 12. Krol Francuski: lud pospólitý
ábo gmin Pápa Tyrannom byđz/ y Solnierzow Tyrannos anté
& milites demonum in Annalibus Franciæ.

Rozdział

ROZDZIAŁ TRZYDZIESTY OSMY.

O Tyránii/ y okrucieństwie jego.

Alto wśelakę rzecz dobra/ zle y przeciwnie sobie łecniuchno poznawamy: tak też widząc enoty w prawnym Krolu/ łacno Tyrannowa złość obaczymy. Boniem Krol nospołnego pożytku y szczęścia beoni/ & Reipub. salutem suis commodis ac utilitatibus consulit, atym pánstwo do pożytku swego/ y do chwały sci. Pierwszy: Krol stado fac pátie: Tyrann poży a. Krolowi vita modus est ratio. Tyrannowi libido, Krol paret: Tyrann imperat legibus. Krol jest sprawni dliwy. Tyrann niesprawni dliwy: Uczciwość ktora z pożytkiem złaczona jest/ Krolstwo záleca Tyranniden verò turpitudine estitiosa, Krolstwo enora do szczęścia y enora zachowane bywa a. á owo wydzieraa y gwałtem niezmierny n- trzymaia/ Krolstwa od Krola/ łaskawościá ábo mansuetudine, takoby tufisimo firmissimoq; pradio tuetur & fouetur. A ono od Tyranná timore ob crudelitatem satis infido satellite custoditur: Ktora imperiosam nazbyt & intemperantem zachowu ac acerbitate simultatis, & odioru est plena, y dla wielkiej niebespoczności infinitis propè suspicionibus quassatur. A coż był zá żywot Arystypusow? quem etiam parietes suspicionis periculum territabant. Coż także Alexandry: ktoremu yżona porwyzána byla. Także Dionisusá/ ktory y włosow swych báls mierzom golic dáć ni- emial/ takci záwždy Tyrannem/ omnia sunt suspecta atq; sollicita, aby oná potiesć praxdzwa byla metum allere Tyrannidem. Bo ci którzy chcą aby sie ich bano/ potrzeba też/ aby sie y em bali tych/ którzy sie ich bo a. Czego my tu mamy iáwny przykład ná pánstwie Włoskiem Turckim y Włoskim/ Krolstwem Polskiemu przyległym. Jacy tam pánowie pánuia/ á taká miłosc y poddanych máia: to tam wż zá złym zwyczajem poddanych idzie: dla których/ zley á niepobójney sprawy/ Bog ani w nich/ ani w panach ich/ porządku żadnego mieć niechce. Jaki żywot wiedli ci pánowie, co zá naszey pamięci jepli. Co opuszczając dla przedłużenia/ wroćmy sie do onych dawnych przykładow/ ktore nam dowodne pisma wśazuia/ ten Dionisius to nam dáł znáć/ fulgente illo gladio paratu

Democlis cernibus impendente : Ktory powlebiał żywot Tyrana
now bydź szczęśliwy. Oczym tak piśe Horatius.

Districtus ensis cui super impia

Ceruice pendet, non Siculae dapes

Dulcem elaborunt saporem :

Non auium, Cytaræque cantus

Somnum reducent.

Alc też tak piśe o Tyranie Job S. Sonitus terroris semper
in auribus eius, & cum pax sit ille semper insidias suspicatur. Wo
oni ni dawać żadnemu wiary : takuam pauentes & timida bel
lue. Żadnego reformowania nie czynią : ani sie nigdy w spokoju prze
co nikogo nie milują. Bo iakoż kogo mają miłowac ci / ktorzy
sie w sytekley społeczności chronią ? Wotiem musi to bydź aby
wszystcy mieli w nienawiści okrutnosc : a iakoż mu baczney żaden
skodzić nie może : iako nieprzyjaciel jego. Bo Tyrannowie tych
sie towarzysztwem brzydzą / ktorzy y o wiecznych rzeczach ma
drze radzą y w dobrych śmieie każdego wpoimają : ne aut mo
niti rationem ducem & honestatem sequantur : albo wierz : żeby dla
ich cnoty niezniszczać ich zlosć : albo też za ich dobroć podeyrza
ną w siebie mają : iż oni populo ea quæ voluerint opinione virtutis
facile persuaderent. Dla tey podobno pżyczyny Nero on o
krutny Cesarz Rzymiski / Senekę dal zabić : także Dyonisyus był
sreższy niż przystało / przeciwko Platonowi. Ale zaś może czło
wiek zły / dobrego miłowac : ktorych niezgodne obyczaje wmy
słow nigdy nie łączyli. A tak Tyrannowie / ktorzy sie iedno sobie
zbadza bydź wiecznymi y wolnymi / pospolicie sobie skutają hără
dych pochlebcow : za ktorych radą y nawodem : wniklawszy sie
w zlosciach na dobre ludzkie powstają. Ale go też nadobnie
nam Solon opisal / powiadaiąc : Tyrannidem locum esse amæ
num verum exitum non habere : quæ Labyrinthi more Tyrannos
in mille viarum circuitus & erroris inducit. A tego Tyranná te są
owocem / ktore ex philanthia (to iest zbytym w sobie Kochaniem)
y z podeyrzenia przychodzą opum direptiones, rapinæ, ciuium op
pressa libertas, grauis seruitus, ciuitatum, legum perturbatio, &
rerum omnium mutatio : albo (vt rectius dicam) euersio, vxorū
& liberorum scupra, suorum impunita scelera, aliorum exilia &
caedes :

ca des, **N**áostátek Tyrannowie/lubži mądrych wyganiáią: dla-
tego/ iż oni wiedząc ná nie złości ich/ mogli by snadź poddáne
ich przeciąto nim wzruszyć. Przetoż bojąc się ciuium concordia-
am, quasi caput suum semper coniurantium potentiōres oderunt:
aut suis conatibus auersantes, aut dominationem fugiētes, & mul-
titudine tribulōrum, aut morum asperitate, populum in timore, &
obedientia continent. Dla tego pod niemi są miásta zniszczone/
spustoszone/ abieśta, & quasi omni ciuium nobilitate viduata:
ktorych ludźie z oney stárodawney wolności/ w ktorey przed tym
zá przekońw i tego dobrych żyli: teraz pod Tyránnem sroga nie-
wola cierpią. Ale proszę cie: cóż zá pożytek z sobą przynosi/ tie-
dy intemperantia weźmie w cłowiecze káždym gorę: Słuszenie zá-
prawde Tyránni wżeni ludźie názwał immanes belluas, hu-
maniq; generis pestem & faces, iáko Caligula Merona Dom cyas-
ná y wiele innych ktorych przebrzm pánstwo Rzymskie/ mie-
wało w ktorych ták było okrucieństwo y srogosć: iżby mogli z
Sálononem dobrze á bezpiecznie mówić. Leo rugiens & vrsus
esuriens, princeps impius super populum pauperem. Są też tácy
y niektorzy qui Regiam dignitatem, simulatione virtutis umbrare
conantur: bo zmyslnie nawożeni są swoe odpráwici/ áby mnić-
mánie dobre odnosić dla státeczności swey: w wadze y ludźi
byli/ hojność milui: nie dla tego áby się w cności kochác mie-
li: quám avaritæ studio, & sui conseruandi cura. Przetoż się pilno
strzeżę/ ne iniuriæ fiant, ne contumeliæ inferantur, ne iura violentur.
A z káždęj winy namnieyszy srogo karzą/ nie ták to czyniąc
dla spráwie dliwości/ iáko vcisťájąc wolność poddáných (á-
bo wiec i sli się godzi i mówić) áby tá droga quasi iussu legum in
aliōrum fortunas inuadant. Nad to podobáki wielkie vstáwiciájąc/
magnam conseruandæ Reipub. curam & diligētiám præsferre ni-
tuntur: ále gdy ie wybierác poczynáią/ iż znosne byđz nie mogą
táwnie się do ludźi podáć. Przetoż práwnie z ludźmi postepo-
wác: á nie z spráwie dliwości/ áni z miłosierdzia poczynác: iest
to nic innego iedno iniquitatem & Tyrannidis acerbitem retine-
re. Náostátek/ też to iest niemále okazánie zmysloney cnoty/ iż
máiąc káždęgo sławę podeyrzáną niktogo niechwala: máietnos-
ści poddáných wydzieráją: viros eneruant, conspiracyonem me-
turant: vstáwicznemi pracámi poddane swoe męczą/ wieccy cu-

Oczekcom/ niżli swym wśaig. Aleć daley niepotrzebá iniego
znaku pátrząc/ ktorzymbyśmy mogli poznác Tyranny: iedno gdy
widziemy/ iesli ktorzy mocą pánuia. Tę á ktore przez Proroka P.
Bog tak nárzeka. Vx vobis pastoribus, qui pascebatis vos meri-
ptos gregem autem meum. nō pascebatis: ktorzy áczk elwiek biczá-
mi gniewu Bożego są: wśákoż P. Boga czasu swego/ zlitowas
wpy sie náb ludem swym/ capita superborum. cōfringet. Ani to
może bydź/ aby ten mogli bydź bliuż we zdorowiu fortunnym cho-
wan/ in cuius perniciem omnium animi concitati sunt. Non est n̄.
bonus regni custos timor. A iáto mori/ Ennius quem metuunt
oderunt, quem quisq; odit perire cupit. Ani iest inpe iesieze zezbie
Tyrannow/ iedno pśárádá / śmierc/ álbo od swych/ álbo nády
comprobato omnium consensu, ktore wpyscy poddani ich y n fyo
scy inpy národowie/ tanquam pestiferum genus & in humanum ex
hominum communitate, & ex humane naturae finibus expellendos
exterminandosq; proclamant. Alexander ktoregemu nie dawno
respominał od żony Theby zábit: in Phalarim toga Agrigenti-
norum multitudo impetum fecit. Przet. ż tácy n fyley okrutnicy
iesli ludzkiey mślacy iesli swych nienawieci iesli żywotow są ich
zle przygody. lekeze poważáig: niechay nády pámietaig ná one
słowá/ ktore w księgách mądrości nápisane są: quia non secun-
dum voluntatē Dei ambulastis, horrende & citō apparebit: exiguo
enim conceditur vita, potētes autem potenter tormenta patientur.

ROZDZIAŁ XXXIX

Gdyż tedy Tyran iest/ álbo lew okrutny/ álbo listá
chytra / dwoiáki też sposób ma do zátrzymawánia
swego páństwa / á powagi. Jeden gwałtowny/
ktorego istności/ sposoby á obyczáie są gwałtowne.

Ale á ludzie enotliwe/ ładne/ możne/ niszczyć/ tłumić/ á ich
powážnosci wminieyśać z. Mordowić y zábijác powá-
nych/ smiałych/ wysokiey myśli ludzic/ ktorzy ábo wslugowac
álbo pochlebiác (ábo fałsem nárabiać vt ita dicam) niechcą.
3. Niedopuszczác mieśczanom iáwonych á pospolitych zia-
zbow y zgromádzenia/ Cechow/ towarzystwa/ y biesiad. 4.

Śmierć

Znieść błody/ nauki ćwiczenia pobożne młodszy/ zaciymby/ ani
 muscy y smysły były iakoby niewolne. 5. Zgolać nie pozwałac
 mieszczanom/ czymby w bogactwa albo w pychę się wnieść mo-
 glo. 6. Rostyć krzewie między mieszczany: ani spółkowania
 towarzysztwa dopuszczac/ aby się na iedno niezymolili a sobie
 samym vsali y zwierzali. 7. Mieszczany nieznałome przymos-
 wać y sposobiac/ a familiey y domow nie cierpieć. 8. Cudzo-
 ziemcom niegodzi się chronić/ sed semper in protabulo esse dla
 zdrad. 9. Sposobiac mieszczany y przyniewalac k niewoli/
 pokorze/ a wzniosć. 10. Spiegi/ podhebec/ & susurrone hos
 wać/ ktorzyby in wy y czynki mieszczan/ odnasali y opowiadali.
 11. Pauperes reddere ciues vel publica onera eorum sumptibus
 pficienda, albo pobarki częstę na nie ochwalając 12. Woynę wieść
 z sąsiady/ aby swoich ku boiażni przywiódł/ aby siebie ku obronie
 samych. k niemu się wcieli/ adimat otium illis, perdat opes, a na
 ostatek y starożytnę domy 13. Zadnemu z nieprzyaciół nie ma-
 dowiezcac. Quia talium amici raro viri boni. 14. Żonom/ nie-
 wolnikom/ y poddanyim/ wszelkiey wolności pozwolic/ ne & hi
 sint inimici. 15. Bochac się w podhebecach y w niezbednych/
 ont bowiem mentiando, si omnia patrando, conseruare Tyrannū
 apti. 16. Z nieprzyaciół nie mieć moźnych/ ale podłych y cudzo-
 ziemskich ludzi/ a quibus minus periculi. 1. Tyrannis enim ad op-
 primendos imbecilliores, nihil aliud deest, prater honestam speciem,
 & occasionem. 2. On bowiem zasz obawia się gminu y
 pospolstwa. Solitudine, dworzan niebytności/ straży obecno-
 ści/ ani zbroynnych okolo siebie/ ani też niezbroynnych rad widzi.
 3. Wżywa w potrzebie przyaciół iako wotkami/ pelne zachowu-
 ie/ y zawiara: niepotrzebne odzruca/ to jest/ bogate mordnie/ vs
 bagini wzgardza/ o. mawia. Iako on Nero zwykł. Quicquid
 excellum est cadat. p.

1 Aristot.
 lib. 5. Ca.
 n. Pol.
 m Pla. E.
 pisto. 5.
 n Phal as
 pud Stobe.
 o Laer. li-
 bro 6.
 p Seneca iz
 Octavia.

ROZDZIAŁ XXXX.

S Kugie chytre/ gdy pieknie/ oblubnie wnie zmyślac się bydz
 o dobrym a pobażnym Królem/ a tylko pospolitego dobrać/
 a pokoju y zdrowia poddanych opatrniac y onim się stędzic/
 takowy tedy będzie się zwał. 1. Ktory dochody królestwa y po-
 datki.

datki z potu poddanych zebranie / nie ná zbytki y rozkošy obraca.
 2. Ktory sie zmysla y powiada byđz gotowym do czynienia ze
 wszystkich dochodow liczby. 3. Ktory sobie przeklada / ale o-
 streżnie / ich pobeżność y wiara / w wielkim staraniu y pieczo-
 waniu byđz. 4. Ktory sie byđz zda powažnym z ludzkošcią & fa-
 miliaritate morum. 5. Ktory ani sam czyni / ani dopušcza od
 swoich dworzan / krzywdę poddány y obciąženie czynic. 6. Kto-
 ry potáiemnie w prawdzie ieſt / iáwnie przecie sie nie zda byđz /
 luxuriosus, libidinosus; aut voluptuosus. 7. Ktory laſki ſuka /
 ták v begátych ták y vbogich. 8. Ktory ani ſławy nec plagis e-
 os ignominioſe tractat. 9. Ktory z dworzan / ani nagle / zrtas
 ſe za iednego gędností obdarza y wſadza / ani prędko zruca.
 10. Ktory dobrze zaſłużonym / ſam obecnie zaplać y wpo-
 minać mi nádeie / zlych zoſie przez inne ſarže / aby onych miłosci przez
 cęre ſobie doſtał / tych nienawišci ſie ochroni. 11. Ktory mia-
 ſz zdoł publicis aedificijs, mury / portámi / Lažniámi theatris,
 &c. aby ſe zdal miłosnitkiem tey Rzeczy poſpolitey.

ROZDZIAŁ CZTERDZIEŠTY PIERWSZY.

Gina / á wniwecz ſie obracaia Tyrannowie / ani ſa
 dlugo wiecznie trwáiaci: chociaž ſa cę Bogá rezga
 y ſára poſtánawieni / przecie iednák y one ſame /
 ſwiazáne y ſtrušzone / do ognia wrzucone beda.

Al Bo ſem ſpráwiedliwoſć Bóſka / ták on ych nie može moſć
 y cierpieć. 2. Abowiem z ſwego miłosierdzia / swoich zme-
 woley ich & ce rzymieſe y n yſwobodzić. 3. Abowiem dla nie-
 ſpráwiedli woſci przenoſone bywáia króleſtwa: y pańſtwa / od
 Rodzái do rodzái. 4. Abowiem żadna rzecz gwałterna /
 nie trwála / á ták za dſiwo to ſobie máiz / gdy Tyran ſie ſtáize / a.
 pańſtwa y mocá ſtwa bowiem okrutne / przykre á nieznošne rá-
 cze y á niſzeli trwáice. b. A iž žádn pan nie ieſt wieczny / iáko
 tym niſiey gwałtowny. Demest. in arg. lib. Abowiem nie ieſt
 rzecz przyſtoyna / honores diu tenere, temu ktery noſić y rzádzić
 iem niwmi. c. Et qui ſceptre duro ſeuus imperio regit: Timet
 timentes, metus in authorem redit. d. Sicut enim huius eſt miſero
 vitam donare, felicem perdere. e. ták tež.

Ad ge-

a Plutar:

b Salu. Je

c Plin. iun.

m Pang.

d Seneca in

Ælipo.

e Seneca in

Her. furž.

Ad generum Cereris sine corde & sanguine pauci,
 Descendunt Reges & sicca morte Tyranni. f. f. Juvenna.
Sat. 10.
 A náostáret sic przydać y przyrástá takó mowi Seneká.
 Vidi cruentos, carcere includi ducas, & impotentis
 terga pleboia manu, scindi Tyrann. Ibidem.

ROZDZIAŁ CZTERDZIESTY WTORY.

Pierwszacy już Rzeczpospolita opisałi/ y odprás-
 wili. Druga záta idzie/ Arystokracya/ tak nazwa-
 na/ to jest wielu á niż jednegó/ málo jednáť enotis-
 wych / według praw tu Dobremu pospolitemu/ y
 pożytkowi sprawiedliwy rząd.

Z Ali przedtym był pod wybránymi y przednieyszymi między
 ludzmi. Abo Sędzią Zydomów emi. a. Tak potym po-
 stánowiący od samego Chrystusa Pána/ jest w Kościele bonitas-
 cym: gdy dwá nastie Apostołow jednym Duchem dáry/ wrze-
 dami/ pobożnością/ swiátością/ y mocą/ á powážno-
 ścią równe/ nie Pány ále rzadíce y spráwce wysádził. Takiey
 teraz ktore wolne m. ástá/ Cesarstie Pánstvá: takowa Wenc-
 eka Rzeczpospolita. b. V ktorých wielkie nagrody z enoty po-
 chodzą y zacnoty darowne y wstáwione bywáją: v nich tájze o-
 ptimi quoq; viri Rzeczpospolita rządzą. c. Oportet enim o-
 ptimater non propter officium, sed virtutis causa admirationem
 sui parare, vt etiam immutata fortuna nsdem laudibus digni cen-
 seantur. d.

a. Joseph.
libro 1. de
antiquit:

b. Boli. 6.
Cap. 4.
c. Pitag. 4.
pud Stobe:

d. Arist. a.
pud Stobe.

ROZDZIAŁ CZTERDZIESTY TRZECI.

Tá Rzeczpospolita po pierwszej naylepsza/ y po-
 chwały nagodniejsza jest/ á primas obtinet. Dobra
 Gwien jest/ ktora/ z piáć rych skutków/ ábo przed-
 sięwzięcia/ leu bonis ciuilibus prestantissimum ha-

bet. sa tedy / iáko Cnota / Szláchetwo / Bogácz-
two / wdátność / wolność / moc ludu / z ktorych pier-
wośa Rzeczpospo : drugie zátym idące / podlejše / y
mniejsze / osobne každé / máta Arist.lib.3. Cap. 8.

Z Wybieráni / y obieráni bywáią naylepszy ci / ktorzy ani ob-
winieni / abo nágánteni mogá byt / ani z przyrodbienia złé-
áni zápalczywi / ani domowemi zlymi przygodami wwiláni. a.
a Cie. pro
Sex.
b Gueciar.
Libro 2.
c Tacitus
lib. 1. An-
na:
d Plut. in
comuni: 7.
Sapi.
e Stob. ser-
mons 41.
Wszystko spolná rada / powážnosť / moc / poteznosť / mo-
drze odprawování / y vmiátkování bywa b. Tu nieráda
jest gorliwość / y násládowanie cnoty / jest wietśa potezność /
predłość / y sposobność do Rzeczypośpolitey pożytkow vpátro-
wání Sociatis scilicet laboribus: c. Te Peryánder nachwale-
bniejsza vžnal / w ktorey gdy wszystkie rzeczy / y správy zá rovné
rozumíáne y poczytáne bywáią. Virtutiꝝ quod melius vitio au-
tem quod deterius definiatur. Abowém od tey rzádu / y zmierz-
chności zli / á niezbedni / odrzuczeni / y wyláczeni są. Bo Pittá-
cus. Solon. & Socrates naobronniejsza opowiedzieli ktora cnos-
tliwé ludzie w sobie zámyka / nayścieśliwśa w ktorey rzádcy y
wódcowie societate coniunguntur. d. Te Ženo naypiśmniejsza
y nayprzystajniejsza / ktora nie złotem / kleynotami / nadrożśe-
mi vbiorámi / abo śátámi / ále inhabitantium virtutibus splen-
det. e:

ROZDZIAŁ CZTERDZIEŚTY CZWARTY.

Arystokrátia záchowána bywa / y trwáiąca / cze-
ścia z pánujących / cześcia y słuchających y posluš-
nych.

Gdy Rostáżnicy abo Pánujacy / wybieráni bywáią wzgle-
dem tylko / samey cnoty / ktora jest křattem / y sposobem A-
rystokrátiey. 2. Gdy ciż ludzie są spánialem / a nie obzýdli-
wym albo ohydzeni w ludu abo pospolstwa. 3. Gdy ci nieupá-
trują prywatnego pożytku / ale poddanych / y pospolitego skutá-
ku. 4. Gdy wybráni między sobą / y sami z sobą są jednostáyné

y zgas

yz gadydacy sie. 5. Gdy trwają ystgi w giednicach macy / y
 poragi sworey / yz mcy niewytracają / ani wolności zażywać
 wiersey. 6. Gdy sobie równych między pospółstwem niezanie-
 dbywają. 7. Jeśli między pospółstwem á obywałem ieno-
 sami przechodzą / poroga bogatoy / y słabciowie. 8. Jeśli
 starzy w żmierzchności wybrani obierani bywają wolnymi gi-
 sy / nie przez losy / ani namieścić. 9. Jeśli mierny pocięci
 przez nich / aby tak niemogli innych naciżyc á tłumić. 10. Je-
 li mieżkanie y oby wale / nienazbyć są bogatym / nie zaydro-
 scuw / ani pyhni ábo hárdzi.

ROZDZIAŁ XXXXV.

Odmiennia sie Arystokracya/ w rozne nieiatie fsta-
ty/ á práwie gnie y wnawecz sie obraca/ gdy mery-
fo ná same ciote/ á pospolitego dobrá y pożytku
względ máia.

A Sławiem 1. Jesli też ná bogáctwá zachoéci pátrzájz, tedy
nie látwie odmiená y przeináza w Olgárchyq. 2. Jesli
cnote á wolnosc rozéw pátrung, tedy w Tymetrácyq. 3. Gd y silá
godnych od gádnosci odlaéyá, y ich miájá, iniuriæ auté im-
patiens natura humana est, virtutis comes invidia nascitur. a. 4.
Gdy sie máto náydyjcie miernych, ale ábo cxišem bogáci, ábo
zbodzy, ci y xespol, y przecw w zedowci, y mágistratowi po-
rástáiz, y turbátormi sz. 5. Gdy pánowie, ábo zwiérzchnosc
wielkich ludzi, y zacnych, nie xeding gádnosci sánuiq, y wázq.
6. Gdy miedzy miešczany ábo obywatelmu, ieden tak m. jny y
potężny bedzie, ktoryby y inne miešczany y niewet sam wr. ábo
ábo mág straz zniešce, & oprimere valeat. 7. R. dy wybráni
ábo zwiérzchnosc z lakomstwa, ábo pospolitie, ábo tiż miešc á
y obywatelow dobra lupia y drapia, a sobie ie przywlašczajá.
8. Kiedy ieden ná drugu go, spiany y porzady wkláda & ita
omnes negligentes efficiuntur. 9. Gdy máte porzady do od-
miennoci á zezyp sie mágce, liscé powázáiz y zanic memá,
iz. 10. Jesli pod á pláchtá, obywatelom ábo miešczanom krzy-
widy czyni y wyrzédzaz, tedy béspréczny y latwy uštréczych, & se-
ditio in ciuitate. 11. Píam skatobarceny, ábo mianá ábo zni-

a Aristot.
Poll. 7.

b *Aristot.*
Polit. 5.
 Cap. 7.
 c *Cassopatri.* Maxi.
 libio 3.
 d *Greg. in*
Psal. 7.
 e *Demost.*
 in *Epistola*
 f *Cicero* 5.
 Tufcu.

bezente y zepsowanie. 12. Przyległych albo pogranicznych
 miast. różny albo przeciwny rządzenia sposoby kształt. b. Po-
 tior itaq; bonis dignitas, siue vita quam vita sine dignitate. c. Ho-
 nor autem malis exhibitus in eorum commutatur ruinam. d. Wła-
 cznych/ dobrych a dobrych ludzi contemptus barzo niebezpie-
 czny R. P. e. Etsi non sunt admodum potentes, praefidij ad vidē-
 dum, in virtute satis est. f.

ROZDZIAŁ XXXVI.

a *Pla. Pol.*
Arist. Pol.
 3. Ca. 7. 8.
 e 5. 6.
Patri. lib.
 1. de Regō
Tit. 3.
 b *Arist. li.*
 5. Cap. 1.
 c *Arist. 1.*
Rethor ad
Theod. c. 8.
 d *Petric.*
Polli.

Takiemu sposobowi a kształtowi przeciwna jest O-
 ligarchya/ ktora jest niewiele/ ale znacności/ bo-
 gactw/ y potegi/ nie z cnoty wysadzonych y obrzą-
 dów/ prywatne^o niepospolitemu użytkowi/ ktora
 li otrzymać Państwo y władza. a.

W Jzwielu władza albo moc z tego wrośła że własne/ y owsem
 nierównymi y niesłusznymi być się rozumeli. Ktorzy iakoż
 kolwiek/ y z iakiżkolwiek miary byli nierównymi. b. Abominem
 paucorum Reipub. status finis est dimitte. c. Zostawiczny stan
 miast/ musi być nierówny y niesłuszny/ między sobą równym. d.

ROZDZIAŁ XXXVII.

Takowey Rzeczyposp. dwoić się jest skutek y effect
 postanowiony. Pierwszy słachectwa/ ktore jest albo
 przyrodzone/ albo mieyskie/ przyrodzone jest albo z
 cnoty/ albo z rodząu/ najlepiej jest z tych mieśzańe.
 Mieyskie jest/ iedno z mniemania y pochlebstwa lu-
 du pospolitego/ gdy bogactw rozumiecia y mają za-
 słachce: Drugie za piemodze dostane/ drugie z stas-
 rozróżności domu y Familicy bogactw/ ktore z wy-
 czayne & patria est, drugie jest y pochodzi z matki
 słachciański. Mieyskie iedną/ to prawdziwe słas-
 ctwo nie jest. Onego

Głównego który z przyrobieńia jest spániały y wrodziłowy/ do
 státecznief mychwalamy. a. y blácheńieyszym jest/ od tego
 rego rodzińia przodek sie poczyňa: Spániały áni muſu on jest/
 który do enoty bázńiey z przyrobieńia jest sposóbniefy. y tey sie
 trzymá. b. Dobro homię blácheńia/ to jest/ które nas od pizo-
 dło enoty odtódzá y przeinázá sie niedopuszcza. c. A on
 zacny/ on blácheńy/ on w ten czás zupełnym blácheńiem ob-
 darzony y osłácheńym sié być niech rozumie. cū designatur ser-
 uire vitijs & ab eis non superari. d. Abowiem/ ani ei spániały
 y wrodzonymi sá/ którzy z dobrych áz zacnych zrodzeni/ y przos-
 deł swoy wiódz/ ále którzy bonitatem & probitatem profitentur.
 e. Quodam verò flagitijs, paternas obruerunt imagines. quidam
 ignobiles, nati fecere posteris genus: In illis non seruasse, quòd ac-
 ceperat maximum dedecus: In his quod nemo dederat fecisse ma-
 xime laudabile. f. A táł.

a Pitag. a-
 pud Stob.
 b Sene. de
 vita beata
 c In Histo.
 Saxoni.
 d Christo.
 supra Mat.
 e Max. ser
 mo. 63.
 f Sene lib.
 1. cōtrouer-
 siarum 6.
 controuer.

Nil iuuat admota per auorum nomina celo:

Inter cognatos posse referre louem. g.

Nam genus ad procuios & quæ non fecimus ipsi:

Vix ea nostra voco. h.

g Ouid E-
 pi. 11. Her.

h Idem li.
 3. Metha.

Ále dáleko lepiey y przystoynief stáć/ áni zli wrodzić sie bláche-
 ěicem. i. A nie przystoyna/ nieznosna/ á brzydka to rzecz iest/
 gdyż to coby miáło sie dochodzić y nábywáć. przez pieniądze by-
 wa otrzymano. k.

i Ausonio
 k Cicer. 2.
 Offic.

Quid genus procuios strepitis? & primordia vestra, Auto-
 remq; Deum spectes nullus degener extat, ne in vicijs peiora fouēs
 proprium deserat ortum. l. Wpółka tedy wymyſli zmaza ábo sio-
 mora: táł ożázáły y známenitý w sobie wystepel má. quanto
 maior qui peccat habetur, Seneca.

l Bóetius
 metro. 6.
 Libro 6. 3.

ROZDZIAŁ XXXXVIII.

Drugi zá tym idący cel/ sa bogáctwá: prawdziwie
 tedy záśiadły y záwiſły nie ná dobrách pieniądzách
 máieñoſci/ ále áni też ich imienia/ ále vżywánia
 prawdziwie y káżdemu z osobná dostátecznym: bez

Ktorego one ani dobre ani zle/ przez sie móga bydz
názwane/ Socrates apud Stobeum de Temperantia
Max. Serm. 12.

Bogactwa są siła tu przeszłodzię i siła ktorzy ich pociągają
nie używają. a. Takowe dobro przynależy mieć iakowebym
ani mającego w zdradzie abo w ślady nie wnikali: ani też i zro-
czy potrzebnych w niedostatkach nie obciążyli. b. A ten najbars-
zy bogactwa używa/ ktorzyby namniej ich niepotrzebne. c.
Abowiem wiecey mieć pragnie/ ktorzy wiecey y aż nazyt ma. d.
Gdyż dosyć dostatków iest/ nie wiecey nie pragnąc ani mieć. e. A
daleko lepiej przynależy/ ciłowielowi pieniędzy a niżeli pienią-
dzyom ciłowielką potrzebować. f. Coż bowiem po bogactwach
ktore nas latnęcymy y pragnęcymy czyni. g. Ale dziwny jest go-
wiekt.

Quantum quisque sua nummorum servat in arca:
Tantum habet & fidei: h. **abowiem**
Non propter vitam faciunt patrimonia quidam.
Sed vitio feci. propter patrimonia viuunt. i.

Ale dobraby swoje gdyby umieli bogactw z sobaby pobrat/ si-
ad perentis vocem cum viueret tulisset. Abowiem i ciłowiel i zro-
n iest ię chowaic w racamy a w d i laniem ich zachowu my k.
Dla czego byśmy wdzieli ich niemielu pecunia pulvis terrae est.
Błada tedy tobie/ ktorzy Bogą są proch przedacie. l. Strzeżcie
sie ślady tego diabelskiego/ ktorzy ludzic in Demones mutat. m.
Contemne ergo thesaurum malorum calamitatis viaticum, impro-
bitatis suppeditationem. n. Odrzuć żądze a chciwośc/ a bogactw
brój. o. Atrystypa onego naśladowic rady/ ktorzy gdy mło-
dzieńca obciążalego pieniądzy podkai/ odrzuć chce p zyciżo-
szym iest/ a mianu ile zniesć moż. p. Tak Anakt. en gdy mianu
Polikrates filka Talerem darcował/ potulka dmynecy niespo-
kaynych/ wrócił się do niego/ oddał iemu moreicę. Quid mu-
nus quod vigilare cogit. q. Zayczay był v Lacedemon slich kro-
low/ że znyle był żołnierzy dobrze zasłużony y zacny przed krol ni-
c adżac. gdy tedy iednę czasy/ niktory tak byz sie przy cun meo
przynas

przyacielowi zachowując / & niezmiernymi starbami wzgarn
 dział / dźwignąc się & de utilitate victoriz querentibus odpowie
 dzał. Generosa mentis est, virtutis honore teneri potius quā pe
 cuniz. 1. A gdy Herman Cesarzki Basiliusowi wielkiem ta
 godnie & zdradliwie rądził / y zwiędzając wymyślił / aby dla lasti
 się zaprzął / obiecał mu Cesarzka lastę / miłość / towarzysztwo /
 & wielkie bogactwa. Basilius mu odpowiedział / takowe rzeczy
 nieprzynależą Chrześciańskiemu czlowiekowi / ale plochym &
 lekkiem ludzkom / y tym podobnym / którzy na takowe obietnice
 się spuszczaia. f.

r Pluta. in
 Lacon.

f Intrinsec.
 lita Histo.
 lib. 7. c. 36

ROZDZIAŁ XXXIX.

Bachowanie trwałość & stałość takowey Rzeczy.
 chociaż jest Tyransta / ma iednak do zatrzymania
 swego / słuszności / y przyczyny / y sposobu.

NAprzod. Jesli oni którzy rządzą obecnie / & w w mieście ma
 1. bogactwa / majątności wielkie & szerokie. 2. Jesli z Rze
 cyposp. dochodów swoy godności y potęgi popierają / y na pos
 żytkach mniestkich zakładają. 3. Jesli niewiele słachców mo
 żnych y bogatych w Rzeczyposp. cierpią. 4. Jesli z tymi / kto
 rzy możnymi są / obłudnie & chytrze w towarzysztwie żyją. 5. Jes
 li nienależytych mało jest & niedostateczni / którzy rządzą y panu
 ją. 6. Jesli drugim możnym / & o iakie wrzedy dane bywaia /
 & obietnicą / vel spes in imperium succedendi fiat. 7. Jesli
 Vota do obierania wrzeczniów / & rady sobie zachowują. 8.
 Jesli wrzeczni & rada / zawse do nich odnośona bywa. 9.
 Jesli nie należyty wielkiej mocy / & wolności poddanym po
 zwalają. 10. Jesli schadzek wielkich y spolkowania mieszka
 now niedopuszczają. 11. Jesli się starają / aby y postronnych do
 bremienie / mniemając y miłość mieli. 12. Jesli we krwi / przy
 jaćielstwie / obowiązki między sobą mocno trzymają / & nie się
 poddanymi mieszaia. 13. Jesli w ustawianiu prawo mają też
 wzgląd na podle y niesłachetne. 14. Jesli podatki y dostatek
 meznosne ustawiaia na tych / którzy na wrzedach są / aby na wrze
 dy nie wyszyscy się piali / & o rż ich się niedokupowali. 15. Jesli
 niekos

niektórzym qui censum sere possunt á sposobnymi są/ wrzedy dos-
 puszezane bywa. 16. Jako Demotrárya lezba ábo poczem
 muszczan/ tak tá rzadem zachowana y zadržymána bywa. 17.
 Długo trwająca będzie/ jeśli powiat ábo kraina będzie obrana
 wronnie y w polu/ áby tonni y rzadni zbroyni/ y piśnym ogli
 bydź zachowani/ á sposobne używienie mieć. 18. Jeśli taki
 plugan y zmindak z rzemieślá: bogatym będzie/ którzyby do sta-
 tówi wśelatiemu podległ/ á jeśli przed czasem od plugawych ro-
 bot swoich się wstrzymawał/ na wzad ma bydź wzięty. 19.
 Miałg też bydź niektórzy z pospolstwa do rady używani/ eto
 jeśli wśyscy ná to mają bydź wezwani: naprzod/ trzeba siemé
 w bystem dobrzenómowie y rozmyślic. 20. Miał bydź pospol-
 stwu miedána/ álbo áby potanie działo/ ábo co etmienio/ ale
 áby nie wśysko przeczenie czynilo. 21. Chociałyby pospol-
 stwo deliberowało iedną do konkludowania sobie moc y mias-
 dza mają zadržymawac. 22. Męż bydź władza dana p-
 stawu winnego wolnym uczynie/ ál: niezdarac. 23. Cuius má-
 g w wielkich wrzeczach niegdby publica honora subire, takone są
 łoscioty/ mu. y/ & publica aedificia własnym są ym gressem bus-
 demac apulum populo instituere &c. 24. Wśyska kara y wina
 ná bogatego/ a niżu ná uboższego mają uchwalac y stanowic/
 si se mutuo lédant. 25. Dziedzictwa/ union/ puszczyz/ oby se
 nie godziło/ ábo testamentem/ ábo darcemizną oddalac: sed iu-
 re agnationis & cognitionis mają bydź dopuszczone. 26. Je-
 dnemu oprócz/ y nad iedno/ nie mają bydź wiecey imioná ábo
 dziedzictwa dopuszczone y dane.

R O Z D Z I A L   L.

Ginté/ y wpada/ tá Oligárchia/ zwłasczáz ze dwu
 przyczyn/ trzymda/ y niezgoda/ Aristote libro 5.
 Pol. Cap. 6.

Naprzod. Gdy osoby znaczne/ potężne/ á wrz: d ná sobie trzy-
 mające/ z pospolstwem się wadzac/ trzymde czyn. 2
 Gdy nowe práwa/ ciężary podaiły/ gwałtownie/ a nagle wśta-
 wiają. 3. Kiedy práwa y kara nájbył są różne/ Syláché com-
á nie płac

á nie szlachetnym/ á ubogim. 4. Gdy ábo od postronnych/ ábo od obywatelom możniejszych/ przyrod/ y uciskow/ nie dobrze obronieni bywają. 5. Gdy poddanym hárdziej rozkazu/ y nad nimi pánują/ á te iakoby zaniemolniti chowają/ y mają. 6. Jeśli sie poddani wskarżają á zamyszlają z strony pomsty. 7. Jeśli niezgody/ rozruchy/ między potężnymi ná wzeździe będącymi porostają. 8. Gdy sie iedni buntując przeciw przelozonym/ y powstawając wódzją. 9. Gdy ci / ktorzy Rzeczpospolita rządzą/ majątność swą hojnie y rozkosznie żyją/ straszą/ potym biorąc á krádnąc Rzeczpospolitey dobrá/ iak y pospolitego czlowieká/ turbatorami/ y rozruchow sz/ wstytek autorami/ aby tak swocie nie cnoty pokrywáli. 10. Gdy Kolegowie ábo ci co ná wzeździe w Rzeczpospolitey siedzą/ sobie nie ufają/ a tak przeciw sobie osady y obrony gotują/ y zastawiają. 11. Jeśli dla prywatn y pomsty ieden drugie radby z wzeźdy postradał/ y złupił. 12. Jeśli ieden ná drugie sie wysnosi/ á drugim mnieysze wrzedy rozdawa/ y náznáca. 13. Si augeatur successu tēporis qui digni sunt ad magistratū &cēlū ferre possūt & tamē negligūtur, vel etiā nimis multi assūmūtur, tū oritur aut dissensio, aut Poligarchia. a. 14. Lże dobrze bywa gdy ubogich dżeci w robocie/ bogátych zaśie/ w rozkoszách wychowujące biorą. Ab omniū vitiorum nullum neq; deterius neq; fadius, ea confusione quam potentes coniurati sepe inducunt cum panas Reipublice nolunt pendere. b.

a Ari. lib.
5. Cap. 6.

b Ari lib.
2. Pol. 6. 8.

ROZDZIAŁ LI.

Szlak dla różnego/ tych własności roztworzenia/ y przysady / ábo dla różnych sposobow/ y miar/ bogactw/ y potegi/ cztery kształty własności/ y sposoby znáydománe/ y wyliczáne bywają. Aristotel: libro 4. Cap. 5. & 6.

Piersza jest/ w ktorey dostátki/ ábo bogactwá wrzedom podle/ á szczerze naznaczone tak aby wulom ktorzyby iedno takowe mieli & Reipub. vacare possint. Każdemu muszeranie.

K

nowi 303

nemi godziło/ y dozwolono było wstępować do tejże de skryngi
 ści na ktorey sąmi są. 2. W ktorey bogactwa albo dostąpi sa-
 wiekſze/ & electio est penes Oligarchios. 3. W ktorey iest
 wiekſzey mądroſci wparung y rozgląd wietſzy na nie mają/
 tak aby też bogactſy iakoby iuż nami ſtrem i ſtepowali a nie
 obierani bywali/ zamięnawſy obocem/ droge do takticy zwierz-
 chnoſci y godnoſci. 4. W ktorey iuż nieznoſnych/ y naweto-
 ſych bogactw przyſtapi zachowanie/ y wmiarkowanie/ a wpa-
 rowanie ipſorum cenſus/ także iedno bogactſym znosny y ſluſny
 ſie zdal bydź. Ktoſy też dſiedziejnie naſtępuje/ y wſytko we-
 dług mocy ſwoey czyni/ z wpeodobania/ z adza nie niedbając/ a
 mi pátzając na prawa. A ta między wſytkimi nagorſza ieſt. A
 bowiem inuidia neceſſario potentiaſt. unde ille recto
 cōſilio ducitur, qui in maximis rebus elegit quid inuidiaſt obno-

a Tacid. a-
 pud Plut.
 b Plátó de
 ſomno bono
 c Pittaeus
 apud Stob.
 d Plin lú.
 libro 8.
 e Curti. li-
 bro 7.
 f Seneca E-
 piſtola 91.
 g Curtius
 libro 10.
 h Ambro.
 i Auguſti.
 libro 3. de
 ciuitate De
 i Cap. 14.
 k Auguſt.
 cōtra gau.

xium. a. A możnych nieumieiennoſć/ nieumieiennoſć nagorſza
 y naſtroſza ieſt. b. Ponieważ/ ná ſycenie okruenoſć za ſobą
 widzie/ Pánſtwa zaśie potentiaſt coniuncta ſaleńſtwa c. Małe
 enim viam ſuam poteſtas alienis iniurijs experitur. d. Albowiem
 niemáſi nie tak trwałego ſtálego/ a potężnego/ ktoremubynie
 beſpieczeńſtwa nie trzba ſie obawiać/ chociaſy od niepotężne-
 go a pódlego. e. A tak niech żaden ile moſe bydź nie doſwiado-
 cza/ ani probuje ſie z takowymi: z ktorych wreſt/ porwał/ y wa-
 żbił ſie. f. Żadne bowiem pánſtwa/ ani władza/ ſtula/ a nie-
 cnota nábyte/ nie moſe długo trwáć/ y ſtáć. g. Ideo melius eſt
 poſſe minus honeſtè, quàm plus turpiter. h. Panowania bo-
 wiem chciwoſć ieſt beſtia peſſima. i. Nie mamy tedy wieczy-
 prágnać/ y mieć quàm quod iure poſſumus. k.

ROZDZIAŁ LI.

Odpráwiwſy dwá ſtáły Rzeczypoſpolitey/ zo-
 ſtáie nam o trzeciem mowić/ a to ieſt o Tymokrátiz-
 ey. W tákowey tedy Mieſzczanie/ albo obywátele
 iedna wolnoſcia ſie ſzczycacy/ zároveň według
 cnoty/ a dobra poſpolitego/ rząd/ a zwierzchnoſć
 otrzymawáia/ tak iedną aby práwu wiekſza moc/
 y potwa

y powaga zostála / á według Spráwiedliwosci
wszystko spráwowáli.

Nylepszego tedy między ludzmi nádb wolność niemi: móż a. ^{a Diog. a. pul. Licet: libro 7.}
Wolność / a swoboda / bawiem z cnory nazwisko otrzymála /
nierola od złości. b. ^{b Ept. a. pul. Stobe. c Cie. 4 ad Her. d. Sene. E. p. 101. a. 20.}
Wolnym ma byđz. pocytań y ma-
ny / ktory za żadną żądzą sprcsności nie wdáć sie. c. ^{c Cie. 4 ad Her. d. Sene. E. p. 101. a. 20.}
Nico ^{a Diog. a. pul. Licet: libro 7.}
śacowane dobro / á mienie jest swobodnym á wolnym byđz. d. ^{b Ept. a. pul. Stobe. c Cie. 4 ad Her. d. Sene. E. p. 101. a. 20.}
Jest bawiem wolność. potestas viuendi vt velis. is viuít vt vult
qui recta sequitur, qui gaudet officio: cui viuendi vita confidera-
ta, atq; prauisa est. ^{a Diog. a. pul. Licet: libro 7.}
Ktory ani prawo / zwaśficzá / dla beczni y
strogosci sie obawia / ále według ni-go sie rządzi / y spráwici /
ktory naybarżey coby zdrowego á dobrego bylo xpetune. Kto-
ry n: c ni: czyni / nie niezámýelan a / iedno z chci / á dobrowolnie /
cuius omnia consilia, resq; omnes quas gerit ab ipso proficiſcun-
tur, eodemq; feruntur. ^{a Diog. a. pul. Licet: libro 7.}
X nie maś żadney rzeczy / ktoraby w
niego przemagála / iedno tego wola / y rozśadec / za ktorym śa-
meż śczęście idzie / y náśláduie. c. ^{c Cie. 4 ad Her. d. Sene. E. p. 101. a. 20.}
Niezbytnia tedy wolność
iáś w zlonku osobnym / taś w mieście nie w co innego iedno w
niezbytnią nierola / su od mienia / y przein. cza. f.

ROZDZIAŁ LIH.

Ca tedy Demokrátiety / pospolicie taś názwá-
ney / Kształty y Eposoby / ieśczę y náydnia sie
cztery. Naypierwszy jest / gdy wszystkim iáś mie-
śzanom / y obywatelom / taś y komornikom / we-
dlug práwa / rządzić / y spráwować godzi sie / á co-
by sie więżey liczbie / y wielom w podobáło / to mo-
cno trzymać przynależy. Wtóry w ktorym wszy-
scy / ktorzy w bogactwách / y dojtárkách więża o-
śiadłość máia / do rzadu przypuśczem bywáia / á te-
mu / ktorzy ośiadłości zaś nie ma / ábo ia wtrácił / ná-
wzad wstąpić sie nie godzi. Trzeci jest kształt Rze-

czypospolitey/ w Demokracji pospolstwa/ w ktorej
 wym wszyscy mieszkanie/ przez żadney różności/ w
 czestnikami bywania rzędow Rzeczypospolitey/ ktos
 rzęchowiec iedno nie sa w dobrej sławie naruszeni/
 aut aliqua macula ignominiae & infamiae notati.

Czwarty sposob jest Demokracji/ w ktorej ie-
 dnako idzie wszytko/ co w pierwszych/ tylko sie w
 tym odinienia/ iż w niej żadnego prawa nie mają
 na ktoreby sie mieli oglądać/ ci ktorzy na sobie w
 rząd trzymają/ ale tam pospolstwo panuje/ y co sie
 iemu zda/ to ma bydz od wszytkich trzymano.

Aristoteles libro 4. Pol. Cap. 4.

Consiliorum multitudo congregata imbecillior est, aultiore
 animo, summo imperio pradito. a. Pospolitey czerwiec
 b. Ari. E. thic. lib. 2. b. A kto sie tak
 c. Plut. de educ. libe. b. A kto sie tak
 d. Demost. 1. Olynth. b. A kto sie tak
 e. Chri. su- pra Matt. Homilia 1. b. A kto sie tak
 f. Angu li. 1. de Ciui. Dei. b. A kto sie tak
 g. Cice. pro Plano. b. A kto sie tak
 h. Liu. Dec. 3. lib. 2. b. A kto sie tak
 i. Seneca E- pist. 7. b. A kto sie tak

ROZDZIAL LIV.

Ten tedy czwarty albo ostatni sposoby kształt Demo-
 kracji quasi ex Diametro sprzeczniua sie prawdzi-
 wey/ a dobrej Demokracji/ a jest nie tylko dobrych
 ale i złych

ale też y wszystkich złych naygorzsa/ á nazwisko wła-
sne otrzymać/ y zowia ją Ochlokrácia/ niezmierná
á wykrecona pospoliteg człowieka moc y władza.

Gdy bowiem ábo jeden/ ábo wiele/ ábo wszyscy y siła razem
władza/ władza y zwierzchność mają. Zaczyn poydzie te
ścisze sobie bydy przeciwne/ w Jednowładztwie/ jeden tu dobro-
mu pospolitemu/ y pożytkowi sprawiedliwie: w Tyránstwie/
jeden do prywatnego swego pożytku wyściga/ ściągga/ y wiedzie/
w Arystokraciicy wiele cnoty/ osłáhconych/ w Oligárciicy wie-
le bez cnoty/ tedy też w prawdziwey Demokraciicy wiele ábo
wszyscy z cnoty y wolności/ w Ochlokráciicy wiele ábo wszyscy
bez cnoty/ samcy tylko wolności/ y swobody zwierzchność/ y w
rząd otrzymawają/ tá przeciw przyrodzeniu/ przeciw wszystkim
cnocie/ przeciw słuszności y sprawiedliwości/ przeciw prawdzi-
wey wolności jest: y przeciwia się Sorti enim omnes dignitates
committuntur, vivere ex legibus æstimatur servitus. a.

a Cicero.
paradoxia
penul.

ROZIADZŁ. LV.

Tey właśnie / y tákowey Rzeczyposp. przynależy.

Naprzód. Naniebóleżnie/ nie dostatecznie raczej/ aniżeli po-
pospolitego przestrzegając pożytku/ wzgląd mieć. Powtore
zwierzchność wsłata znać. a. 3. Porządek wsłaki zgla-
dzać/ á z swey wolej wolności niezgodney nabywać. Poczwar-
to. Wsłaki nagle/ á wściekliwe iáko by sprawować y odprawo-
wać. 5. Wybiwszy się z poddánstwa/ okrutnie/ y hrdzie páno-
wać. 6. Podobna jest bráćiom sfoba się niezgadzać czym kto-
rzy y w majątności swych/ gospodarstwie/ wrząd/ stárania/ wla-
dza/ sługom swym podać/ zlecać do ręki/ y powierzać. b.
Tákowa była niegdy v Atteńczykow pod Peryklesem. Tákowa
w Rzymie/ á Seditione Grachiana, aż do Sylle y Máryusza. c.
Tá jest bellua & Tyrannis multorum capitum.

a Secunda
Anabapt.
b Aristot.
Pol. 3. ca.
7. & 8.
Plutar. de
Reip. for-
mis Osor.
lib. 6. de
Regis in-
st. auti. Pa-
trici. lib. 1.
de Reg. lib.
3.

c Bodinus
Methodus
Hist. ca. 6.

ROZDZIAŁ LVI.

Dobra zaśie Demokrátia/ ábo Timokrátia/ stá-
wa/ y zachowana bywa. Jesli práwá takie vchwa-
lone bywáia/ Ktozby wszytkim w rownie slúżyty/
y przynalzály: Rzeczypospolitey zwyczáim/ stára-
nia/ zádz/ y wolności stromy. Ius enim quod in æ-
qualitate Analogica consistit est præcipua causa hanc
consequans. In æqualitas autem contra Analogiam
corrumpens. Ari. libro 5. cap. 2. Ethicorum.

Napřed bowiem upátrowác trzebá/ áby rowni/ ábo prze-
dniecy/ ábo mnicy/ ábo nie wtcecy w wzywaniu byli aniz-
le drudzy/ y sobie wšytko przywlaščzali. 2. Nábárczey y oo-
wšym namarczány y nápomínány ma byđz pospolity czlowiek/
áby miernosc enoty y wolności/ przekladali/ y lepiey porazali/
ánizeli miernosc sláhcetwá/ bogáctwá/ dcsťstáctwá ábo y sa-
mey wolności/ á swobody/ ábowiem tak będz ochronione/ y
zniesione/ niezgody/ menawisťci y zachowana będzie milosc/ y
zgoda w Rzeczypospolitey. 3. Magistrat ábo zwierzchnosc
nie ma byđz losami/ ále wolnymi glosy/ y wotami rownymi
wšytkich/ áni náđ práwá obterány/ hoc enim pessimæ Democra-
tie est, cui fors pessimos dat. 4. Ma byđz pilnie wšczesnosť/
á miernosc w myšlona/ áby rozność zniesiona byla miedzy mie-
šczány/ sláchtá/ y možnicy/ máiz byđz zrownáni z drugimi/
áby wšysey iednamiž mišczézány/ y rownymi sobie byli. 5.
Rządco/ sláchtá/ y možnicy (chybaby od wšytkich/ ábo od
wšestzey czesťci wtceci/ y wysádzeni byli) ná zwierzchnosc/ ábo
wzrząd má/ á byđz bráni/ y przeleżoni. 6. Z przeleženiem wy-
sádzieniem zasług/ y zaplaly do pospolitych rad obierania wzes-
dnikow/ y zwierzchnosci sádown/ y inne cztetzenia do záwiádo-
wania obrony/ y rzeczy do wázy náležácych/ do sluchania liczb
má/ á byđz wzywáni wbožy/ á nabogatszych zášie żadne winy nie
máiz/ y dz/ xstáwieney wchwaláne. 7. Nictláre máiz byđz
do pufszáne osobne munticy/ zamki/ miáštá/ ábo ich czesťci. 8.

Przyzwos

Przymoła rzecz jest/ mieć urzędy odmieniałe/ w patet in
nonnullis ciuitatibus Regni Polon. aby iedni nie wsiytko byli. y
chciaż/ i sily nie moglo bydz w przednich wiecz w mieyskich
aby tak odmiana była miedzy panuacyimi/ a sluchajacyimi. 9.
Nie maia bydz dostatk/ wparowane w urzednikach/ abo na
zwierzchnosci bedaacych/ wielkie/ ani mierne/ aby tak wsiyscy gos
dnicy mogli by dostawac. 10. Miestat abo zwierzchnosc nie
tego niema wzgardzac/ ale czic y wazyc/ iednak przestzegac
iż swey wladzy y powagi/ tak bowiem bedzie sam szanowan y
czczon. 11. Cechy schadzki/ towarzystwa/ gospody y spolne
czwiczenia/ mieszanom maia bydz dopuszczone y naznaczone.
12. Ma g/ zai sie przyczyniac liczby mieszkan/ iednak przecie
nienazbyt czescia tych zwlaszcza qui nati ex vno parente ciue cze
scia obcych przymuic. 13. Urząd żadnemu albo zwierzchnosc
niema bydz czesto zlecany y dawany. 14. Sedzie maia bydz ze
wsytkich obierani. 15. Urząd ma mieć/ y zostawic wsielk/ so
bie wladza/ nad wsielkim pospolstwem/ we wsiytkich sprawach
tüm iudicandi, tüm deliberandi. 16. Pieniężne winy nie maia
bydz dzielone abo rozdawane/ ale na potrzeby. murow/ miast/
kościolow/ szpitalow/ oddawane/ obracane y wydawane. 17.
Gady pospolite y iawne nie maia bydz czeste/ ani też o marne
rzeczy y plotki stargi bydz/ ale raczy na takich sergie winy
wstawic/ ktorzyby sie wazyli o lada plotki przed urząd iac y swa
rzyc z soba. 18. Rządkie niech beda ziazdy qui mercede conuo
catur aby tak y starb/ abo y moźniejszy nie miszczeli. 19. Lud
pospolity aby nie byl wtrapien y miszon ob niedze/ ale raczy po
rätowan/ abo z dochodow pospolitych vel mittatur in provinci
as & pradia colenda, vel opera ipsis conficienda dentur, tylko aby
iedno mogli sie z tad żywić/ abo bogatszy cokolwiek naznaczac/
swoich dochodow/ na pewny czas maia dla nich/ abo też wnie
sraacy oddalac y naznaczac/ vel vsum fructum dñent, dominiū
nihilo minus sibi reseruando, vel etiam aliquando aut per sortem/
vel suffragia eligantur pauperes/ ad aliquod officium/ skadby wy
żywienie slusne mogli mieć/ abo też aby szaszmi nad dochod
dami postanowieni byli. Tak te rzeczy w swey mierze y wlasnos
ci zachowuic. 1. Dobrzy beda zwierzchnosci otrzymawac.
2. Iawniez niewoley beda posłuszeństwo oddawac. 3. Ani
wybrani.

wybrani w nienawiści. v poddanych y słuchających będą. 4. Magistratus non excedet officium, gdy liczba będzie miał ze wszystkichiego oddawać.

ROZDZIAŁ LVII.

Odmienienia y przeinacza się Demokrátia.

NAprzod. Abo w Oligarchia/zwlaſzczá gdy Cech miſtrzowie y Woyski/ ábo pooblecow ſię gwolá/ ábo téż ſwojá wolá/ ábo pewną niezmierną/ ábo ze złości/ y niecnoty odnafiá/ iá potrzebniejszy/ y bogáſze do poſpolſtwá/ áby tak wzbudzić ſię niezgodę/ á zámieſzanie między nimi/ potym łatwi/ y/ á niebezpieczniej od nich potłumieni/ y zniſzczeni byli. 2. Abo w Tyráſtwo gdy. 1. Pod woyski májá władzá nád żołnierſtwem/ y woyskiem wſytkiem. 2. Gdy iednemu z nich wiéſzá moc/ y władzá bywa daná. 3. Gdy poſpolity lud beſpieczny/ wáżo domierzá/ y ſpuſzczá ſię ná rąkoych podwoyskich tanquam deſenſoribus. 4. Jeſli wiéſzá część nięſzan/ ábo wſiami/ folwártkami ſię bawi/ ábo rzadko w Rzeczy poſpolite/ y záſtadywá/ łatwie/ y beſpiecznie ieden zwierzechnoſc oſiſzymawa. 5. Abo w Demokrátia. Niezbedná/ y złá. 1. Gdy urzędnicy/ ábo zwierzechnoſć/ przez loſy obierány/ ábo nieſwiadomego/ áni nie wnieſietnego poſpolitego człowięká/ w podobániem wyſádzeni bywáją/ bynamięcy wſgledu ná cnotę nie máją/ y téy nie wpatrująć. 2. Gdy ſam poſpolity człowięk nieſtátecznoſciá ſobie ſię ſprzeciwia/ & nouitatem expetit.

ROZDZIAŁ LVIII.

Ná záſie zguby/ y zniſzczenia ſwego przyczyny/ wlaſnie Oligarchia/ ábo Tyrystokrátia/ zachowujące/ y zátrzymawájące/ przeciwnie.

PJerwſzá/ gdy ná poſpolite/ y iáwne zláźdy/ á Szymy podwina wzrywáni/ y zwolrywáni bywáją potrzebniejszy/ á drugim wolny/ dopuſzczony bywa przyſázd/ y bycie/ á obecnoſć/ záczym y ſtad

y szad pochodzi / eż rzadko bywają niebestateczni / á bogatzy /
y potężniejszy sobieku dobremu / wszystko rzadko / y stanowia.

2. Gdy się toż przytrąfia / y dzieje / przyobieraniu urzędu / y
zwierzchności. 3. Gdy się tymże kształtem zachowuje / gdy á
bo prawá mają bydz stanowione / ábo poprąwowane / ábo też
inše iáwne Szdzone szady / á zwłaszcza odprąwowane bywają
criminally. 4. Jesli potężniejszy / y bogatszym tylko stará
nie bywa zlecone / okolo cątkauzu / á władza im dána bywa do
wżywania strzelby / y wojennego rystunku. 5. Jesli o doo
chodách pospolitych / y spilerzách / pironicách / zawiadania y
staranie mają potężniejszy. 6. Jesli ciż w pospolitych / y iá
wnych sprawách tu wojnie / y pokoiovi należących / y służa
cych / bąrziej y częściej wyćwiczeni / záprąwowani bywają. 7.
Jesli w przymierzách zachodzących / ábo zaślych potwierdza
jących / tylko ná tych samych obczności przysłusza stawa y zá
woyta rzecz jest. 8. Jesli w wysyłaniu posłow / ábo obcych
przymowaniu lekkiego wzgląd bywa ná wboższych / y niepotężnych
ále wszystko od bogatych / y potężniejszych odprąwowana. 9.
Jesli zakázanie jest áby wboższy dziedziom swym donia wycho
wanie y ćwiczenie dawáli / á przy tym / záraz do rzemiosł sposas
biali / bogatzy zaśie w swych cnotách / mądrości / dzielności / w
rycerskich sprawách ćwiczyli / áby ci sposobnymi owi zaśie nie
sposobnymi do rzadzenia byli. 10. Jesli bogatzy często inne
do lekkich spraw / y posług / ábo chytrze y obłudnie okázowa
niem lastli / ábo záplaty namawiają / ábo przymuszają / áby ich
zá služby / y niewolniki przymowali / onych zaśie władza / y po
ważność rosla / y wzmagala. 11. Jesli w hándlách / kontrá
ktach / na spowinowáczenie / ziednoczenie / przyjacielstwo / á os
bowiążek. wielki wzgląd wpatrują mocienich / y bogatych.
12. Jesli dobra pospolite wydawane / á dzielone bywają bez
wiadomości / niebezpiecz / y obywatelow. 13. Jesli do odda
wania liczby magistrá gestitus nie przypuszczany bywa / y wzywac
ny pospolity człowiek.

ROZDZIAŁ LIX.

Rząd pospolity ábo Politeia osobnie táł rozdziela.

L

na y o

na/ y opisana/ według kształtu różnego Rzeczyposp:
nieprzyznawamy. Zwłaszcza/ jeśli opisana/ y wy-
dzielona tak będzie/ aby wszyscy równi między so-
ba/ byli y miani (iako w enocie/ tak y w szczegółli-
wości) iako rozumie/ y dzielności wykładu. libro
3. Cap. 7. Aristotelis.

NAprzod. Ponieważ nigdziey takowa równość/ y mierność
nie była widziana y znaleziona. 2. Jeśli wszyscy będą ro-
wnie wolności/ a tylko enotliwi/ y z enoty będą obierani te pra-
wodawcy Demokracji może nazwać. 3. Abowiem stosowa-
nia/ y umiarkowania złych Rzeczypospolitey z Oligarchiay/ y
Demokracji porostawa: świadczy Arist. lib. 4. cap. 8. & 9. 4.
Wielkie bowiem się przytrafiają stosowania/ y umiarkowania
Rzeczypospolitey/ które iednak nie mają kształtu r. żnych w
sobie: mogą bowiem dobre y złe sobie równymi. Abo nierówny-
mi/ zmieszane bydy różney umiarkowane. 5. Abowiem mie-
szana Rzeczypospolita/ nazwisto ma otrzymać/ według przema-
gającej części/ gdy bowiem tu przeważy/ y przemoże wolność
nad cnotę. Demokracja raczej/ y słusznicy ma bydy nazwana. 6.
Tad to Arist. cap. 9. pisząc powiada/ że nieśtanie/ y umiarko-
wanie Oligarchiay/ y Demokracji/ składa się ze trzech sposo-
bów. 1. Kiedy z obu sposobu praw/ obierane/ albo wyiete
bywają/ coby się zdalo/ y przynależało godne ku zatrzymaniu/
y zachowaniu Rzeczypospolitey. 2. Gdy Demokraciay/ y O-
ligarchiay wytrózenie/ albo niedostatek odłączymy/ orzodek
bierzemy tych rzeczy które oba stany stanowią/ a do naszey przy-
sposobią/ y stosują. 3. Skąd jest/ gdy ze dwoyg/ dwuoy
R. P. y postanowienia praw w ieden stan R. P. iedney spoias-
my/ y zjednoczamy/ tyleby były Policie różne postanowione.

ROZDZIAŁ LX.

Łatwie poznac/ jeśli słuszny a pewny się stał skład/
y pomieszanie/ iakichkolwiek kształtów/ y rządów
Rzeczypospolitey z piaci przednich znaków/ y sposobów
Pierwszy

Pierwszy/ jeśli takowe jest pomieszanie/ któreby nie mogło być
rozpoznane/ albo snadź wzpluwać. Jeśliż jest Oligarchia/ a
bo Demokracja/ także też się ma rozumiec o drugich. 2. Gdy
raz/ pospolita cała/ simul inspecta & considerata decywiście
razie/ y wystawie obie one równie. 3. Jeśli odizwysiedne
część/ y strony Rzeczypospolitey/ druga strona/ ani jest Demos-
kracjey/ ani Oligarchiczey podobna/ ani też stała y bezpie-
czną trwać/ może bez drugiej strony/ y części. 4. Jeśli po-
stawiona Rzeczypospolita niepotrzebnie/ albo innych kstra-
tow/ sposobow/ y własności/ albo obcych ratunku/ aby tak
cała mogła trwać/ y stać. 5. Jeśli postawiona/ y sporza-
dzona podobna się mieszczanom/ y obywatelom/ tak aby ię was-
żyli/ czuli/ y szanowali & diuturnam esse cupiant.

ROZDZIAŁ LXI.

Powiedziały/ y opisały się do tad krotko dosyć w
prawdzie przyczyny/ stanowienia/ wykroczenia/ a
zepsowania/ iakieykolwiek Rzeczypospolitey oso-
bney/ wyliczymy/ y zbierzemy też tu także przyczyn-
ny/ które wżytkiem R. P. szkodzą/ y przynależą/ aby
tak z szkodlarzowey zrozumiano było/ coby w każdej
Rzeczypospolitey sporządzeniu/ y zachowywaniu
nabawczey/ y napierwey chronić się/ a nasładować
miało/ y godziło. Pierwsza między wżytkami
i szkodliwa/ zaniedbywanie/ nieuważenie/ a wzgarda Bo-
żych/ a ludzkich praw/ przeciw Bogu pobożności/
nabożeństwa/ a Bogoboyności: Bliźniemu miłości/
a własnego zdrowia/ zaczął nieposłuszeństwo/
niesprawiedliwość/ y rozruchy.

Dziękujemy bawiem pobożność/ nabożeństwo ku Bogu wiarą
y spółkowanie narodu ludzkiego/ a samą naysławniejszą cnotą/
sprawiedliwość aby była zniesiona/ potrzebaby tego niostła a 2 Cie 2. de
co porządnie a dobrze wżytko sprawienie co do pobożności na. natura deo.
leży/ który omiata zachowywać/ co do sprawiedliwości przystoi/

t Greg. li-
bro moral.
c Aug. su-
pra Ioanni-
d Hieron.
in Epistol.

ut collatus in proximos misericordiae riuulus Iustitiae fonte duca-
tur. b. Miłość/iedno serce/iedną mysl bractwielu/sprawnie. c.
A zniemazenie, ktoręte lawet przykazaniawielę kzywdę test.d.

ROZDZIAŁ LXII.

Sá temi idace sa : ktore z pierwszych iáko godniey-
szych/ á gruntownieyszych pochodza/ y moc máia á-
bo im przeciwne sie stawiaia.

Naprzód Test y zaszbrość/ lichwá iáko okolo wlasnych ták y
pospoliteych dobr 2. Szadza á chwycić pánowania dostoi-
ierstwa y godnosci; ábo tych ktorý przystep do zwierzchnosci y
godnosci zamkniony test y od niey odsádzeni sa/ ábo ci ktorzy
drugim szysza. 3. Krzywdy á zagrzenia y zaiuszenia mies-
dzy soba á niespráwiedliwa obrona. 4. Botazn/ zla/ qui
diuturnitatis custos est; ábo gdy poddáni ábo z pospolstwa sie
obawiaia/ sami siebie zobopolnie ábo moznieyszych y zwierz-
chnosci/ ábo ktorzy sie boia/ aby niepodieli iakiey lekkości/
skody/nieslasy/ karania zá zlosci swerozrudzy y bunt y R. P.
stroiá. 5. Gdy stan ábo czesc iedná wynosi sie ná drugá
hárdziej y potężnie káżde. 6. Ábo gdy ieden z nich chce sie wy-
nieść ábo dla spráwy iakiey dobrze obpráwione y posluzoney.
dzielnosci ábo dla swey potegi/ wladzey/ y godnosci/ z práwa
pospolitego sie wydziera/ y wylacza. 7. Gdy moznieyszy ro-
zgardzaia inne/ y te tłumia/ á niszcza/ wśelkimi sposoby/ ábo
wciem pychá wśelko psue/ y wniwecz obraca. 8. Gdy dopu-
szczone y laczne bywiaia/ rózne narody/ y práwa. 9. Gdy
lescy/ y sprośni/ á plugawi/ przelożonymi/ y ná zwierzchnosci sa
glupi/ mlodzi/ mezbożni/ lichwiarze/ takomi/ pijáney/ zley sta-
wy/ żadna ani powaga/ ani godnosciá/ obdárzeni/ á przyozdo-
bieni. 10. Niedbałstwem przelożonych/ y wrzedu ktorzy do-
bra pospolitego nie wpatruia/ ále swey prywaty ktorzy ob-
cym pánom poddánstwu/ y przyeiege oddawiaia/ & qui liberis
tanquam aliquando successuris carent. 11. Gdy Magistrat ábo
zwierzchnosc/ ábo nie zawiádnie/ ábo lekce powaza/ mále przy-
czyny do odmiennosci R. P. ciągn. ce. 12. Niezgoda mozniey-
szych y

bych/ y potężneybych/ ktorzy albo dla/ albo przeciw Kiecywo:
 dośkoyności/ śtalości/ powstają/ albo dla osobnych y prywat-
 nych spraw/ y nienawisci/ buntow/ y roztękow/ roślących/
 przyczynami są. 13. Wyniosłość tych/ ktorzy kiedy Kiecy-
 pospo: dobrze służąc/ ię czym znacnym obdarczyli/ y przyozdo-
 bili/ szczęśliwym iakimkolwiek swym postępkiem/ albo uczynkiem
 dostatkiem/ albo porząd/ gdy innym ani chęć bydy równymi/ a-
 ni podlejszymi. 14. Jeśli wiele nieprzyjaciół mają w sąsiedz-
 twie/ a potężnych/ ktorzy albo gwałtem/ albo zbradą corrupto-
 rum pecunia mieścićanom/ y obywatelom zdrady/ y siłą pod-
 nemi czynią. 15. Jeśli nie mogą ani czasu wojny y pokoju/
 rzeczy do żywności należących/ z swego Państwa wyżywienie
 mieć/ albo nie na dobrym miejscu miasto/ albo powiat leży/ po-
 wietrza dobrego/ wody drewna/ niemająca/ ale góry y lasy bory/
 sąsiedzkie szkodliwe. 16. Jeśli łatwo z jednego miasta na dwa-
 ie rozdzielić się y rozetrwać mogą/ iako gdyie dziela wody pa-
 gorki/ błota/ albo insha przyczyną sposob do rozetrwania siebie/
 y rebelizowania/ a jedni drugich/ tłumić/ y niszczyć/ okazana
 y znaleziona bywa. a: 17. Dotych y tų podobnych przyczyn przy-
 trącają y przydają się obwieśczenia/ y opowiedania/ Bożkie
 Kościelne/ kapłanśkie napominania/ widzenia/ y cudá rozmá-
 ite/ zgube zasób/ ciagnące/ y okazujące/ iako Saulowi okazane
 były b/ Ták wykorzenienie zgube/ a splondrowanie/ Hierozolimy/
 y przedziły komety/ ná tśtanie mieczow/ światłość niezwozyczna
 w: Kościele/ wol rozbacnád/ zwyczaj/ ągnie/ wozy/ byli/ wsc/ y
 zbroyne woyská/ ná powietrzu/ widziane/ w zbudzony I E S V S
 mieści/ wolańcy przez cztery lata/ wędnie y wnoce/ opowieda-
 jąc/ zginienie miastá/ o czym wśytkim czyta/ kto chce Jozephá.
 c. Toż się przydalo miastu Jerychowi/ Sodomie/ Gomorze/
 y Ninowitom/ ic. Ták y dziś/ dziwnie/ różnie/ a częst/ napomi-
 ná/ Bog/ wśzechmogący nas/ O Boże dajto/ aby nie był y w
 nas/ zartwardziále/ serca nasze/ ad vocem præconum/ & ad inoniti-
 onum eius.

a. Ari. lib.
 5. Pol. C.
 1. 2. 3. 4.

b. I. Regū
 15.

c. Josph. de
 bello Iudei.
 lib. 7. c. 12.

ROZDZIAŁ LXIII.

Przeciwney zaśie/ strony/ pospolite główne/ a po-
 wśechne/ aby wśy. kie R. P. długi/ szczęśliwie trwał

ty/ á fortune ich przedsięwzięcia/ y powodzenia
były ma bydz pilne staranie wtym miáne y wpatro-
wane.

MAprisob. Pobożność/ y nabożeństwo/ bez ktorey ani Bogu/
ani ludzom może wiara bydz zachowana y dotrzymána.
2. Prawa aby dobre by/ y stánowione/ á postanowione/ y va-
chwalone/ zachowywane/ meżnie á rzetnie dotrzymáne/ pe-
nione/ y ochronione/ na nich bowiem wszystko zbawienie/ y zdro-
wie polega R. P. gdzie bowiem nieśtaig/ y wstaig prawa tam
gwałt następuje. 3. Zwiierzchność y Magistrat obierani kto-
rzyby byli żywymi R. P. ma bydz im moc y wladza wśelá-
kich spraw/ zlecona/ y dána do rządzenia y sprawowania/ á má-
ig bydz ludźmi pobożnymi/ dobrymi/ á cnoty nad wszystko prze-
kładáigcy. 4. Ma bydz y przynależy mądrość y roztępnosć/
ona bowiem záiste R. P. szczęśliwa jest/ ktora/ y nad ktora mę-
drzy ludzie/ á wśelają Philozophowie rząd zleczeni y pieczo-
wanie o niej máig. 5. Nawieśta jest bowiem między innymi prá-
wy/ y cnoty/ y nazacneyśta jest sprawiedliwość pospolitą w sa-
dach: osobną w kontraktách y kupi- ch/ bez tey państwa y Mo-
cárzstwa są morderstwa & latrocinia: dla niesprawiedliwości
przenoszone bywáig królestwa Państwa od rodziáiu do rodziáiu.
6. Roscioly/ Akadémie/ školy/ & seminaia cnot y nauk wśelá-
kich máig bydz zakładáne/ fundowane y wychowywane nie trze-
bá tu kosztu żadne žalować to bowiem jest cor & oculi R. P. 7. Śg.
dá miłość między ták pańwigcymi/ ták słucháigczymi zobopo-
nie/ y zobcymi ma bydz zachowana/ przez tey bowiem grunto-
wne á wielkie rzeczy słábieig/ y niewieście rozprośáig. 8. Jestli
prawa w swej mocy/ godności stóig/ á od żadnego gwałcone
nie będą sic enim & personarum, & legum maēt authoritas, exem-
plorum impeditur prauitas. 9. Jesu ani między zwiierzchno-
scig y magistratem, ani między poddánymi/ cierpiá zachowywá-
ig/ á bawig sie pochlebcami/ y p. t. tu pospolite buntownikámi.
10. Niezgody y zása między moźnemi/ y potrzebnyymi práwy
obwácowáne/ ochronione winami/ y kara wśmierzone/ á sprzecz-
znakáne máig bydz. 11. We wśelákich sprawách máig bydz
vitandæ & immutationes wśelają/ gdy tego gwałtem na potrze-
bę

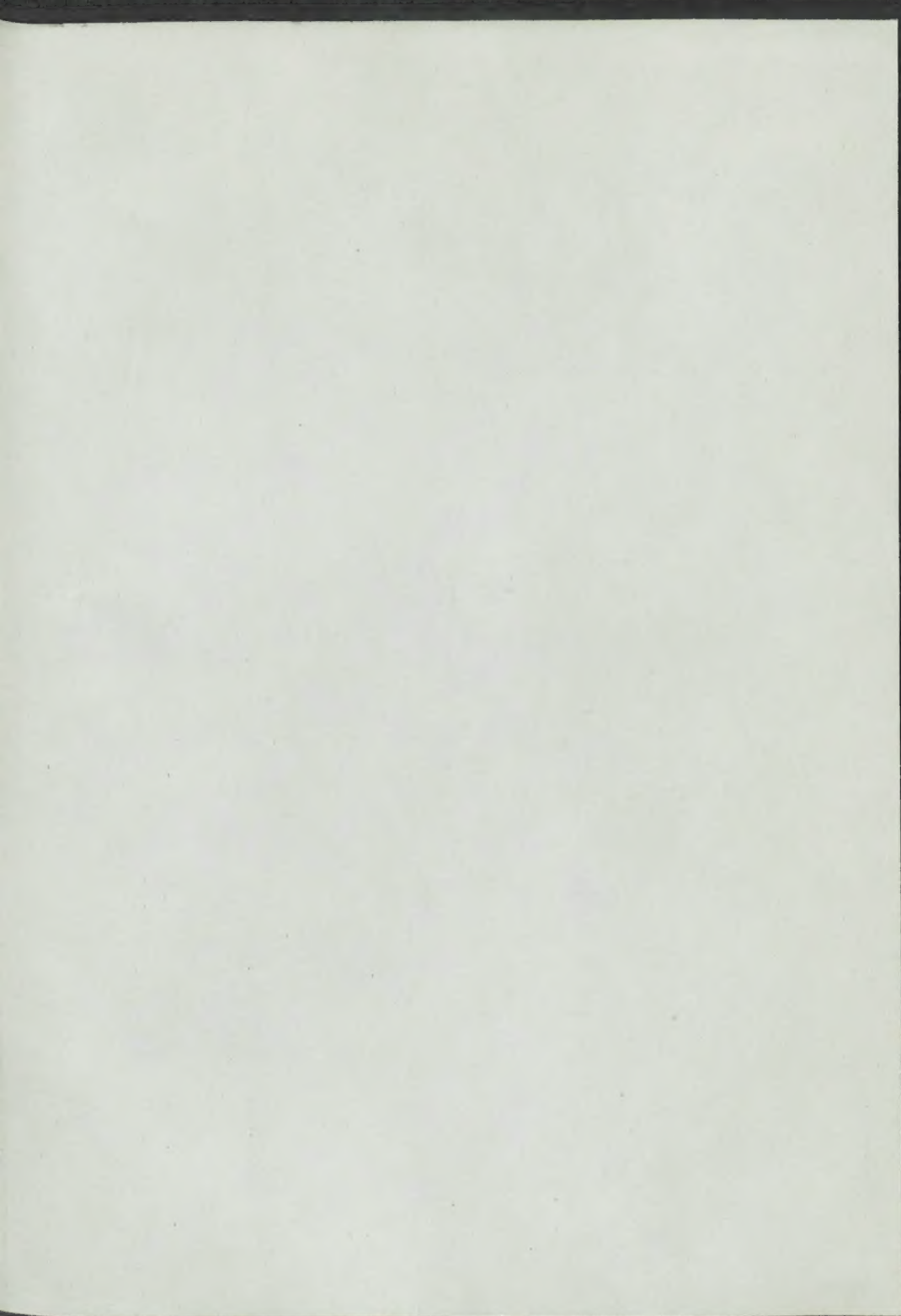
ba nie niesie/ aut ex priuato beneplacito. 12. Zwierzchnosc y
na wrzedzie zasadzacy recte se gerunt iak swoimi Kollegam.
tak y z poddanymi/ eos no offendendo, ignominia non afficiendo.
eorum opera utendo nie maa bydz tu wselatiemu ich pozycow
wi/ zywnosci nabycia/ ani tez w dochodzeniu godnosci/ y wrze
dom przestoda omiesztaniem/ y zawadzie bydz. 13. Magistrat abo
na zwierzchnosc/ zaszadacy/ maa miec dlugie rece & oculos
semper apertos, ktoremby y coby postronnie/ y domo obecznie
sie dzialo/ czuynie/ a pilnie wpatrowali/ a coby z rzeczy bylo/ odo
prawowali. 14. In potentia, & honore sine concedendo, siue au
ferendo, zlekta/ y niestowpliwie poczynac maa/ ani wpornie/
microzmyalnie/ ani leniwie/ kogo wywyzszac/ ani zniczac. 15. Zas
chowowac/ zaczynawac/ wywyzszac/ szanowac/ maa starodaw
wne zayne/ a dobrze zasluzale/ domy/ y familiae, z takowych bo
wrem R. P. y na takowych zawisla/ y stoi. 16. Starby pospolie
te/ Ciuazy/ spiklerz/ pironice/ ic. wedlug sprawnosci nia
pelniac w mienosci zachowowac/ potrzeby wyzowac maa. Hic
enim murus alienus, neruus pacis & belli. 17. Pilnie wpatrow
wac/ y watowac/ & legibus, & focijs dozorcami/ aby pozystu zas
den z dobre R. P. sobie nieprzywlaszczal/ a swego wlasnego/ ania
zli swoich wpatrowal. sed legitima potius ratio reddatur omniu.
18. Szacowanie dobre mieyskich/ abo w rok/ abo nakazdy mie
sac/ ut census augeri vel minui abo ktory sposobnieyszym sa ta
zwierzchnosci/ y pospolitych spraw/ a potrzeb cognosci, y iakas
by moc/ potega mieszezan/ y miasta byla/ iak czasu pokoju/ tak y
woyny zrozumiana mogla bydz. 19. W dostatkach/ y w bogact
wie/ ile moze bydz/ miernosc/ y rownosc zachowana/ & induc
da sin minus, sint tñ potentiores, ktory R. P. barszy zyczliwem
sa. 20. Mieszezanie mlodszy/ y nowotniejszy/ a smiezo nastali/
pilnie wywiczeni maa byc & ampplicadi ad Reip. forma eiusq
leges, w ktorey przestawac y trwac maa: multū enim est a teneris
assuescere. 21. Wsilnie natym maa bydz/ y o to sie pilnie starac
powinni/ sprawcy/ y rzadcy wselcy/ aby dobrze wpatrowali/ kto
rymby niegdzy/ y teraz inne R. P. dobrze postanowione/ dluz
chowane/ y sp sobiane/ a iakiemi wytkrocone/ a wniwecz obro
cone byly sposoby/ y stratty/ a coby w obcych dobre wzna/ aby
nasladowali/ malu autē a sua R. P. arceat, a tak przesztaym by
dzie & manebit quem faciunt aliena pericula cautum.

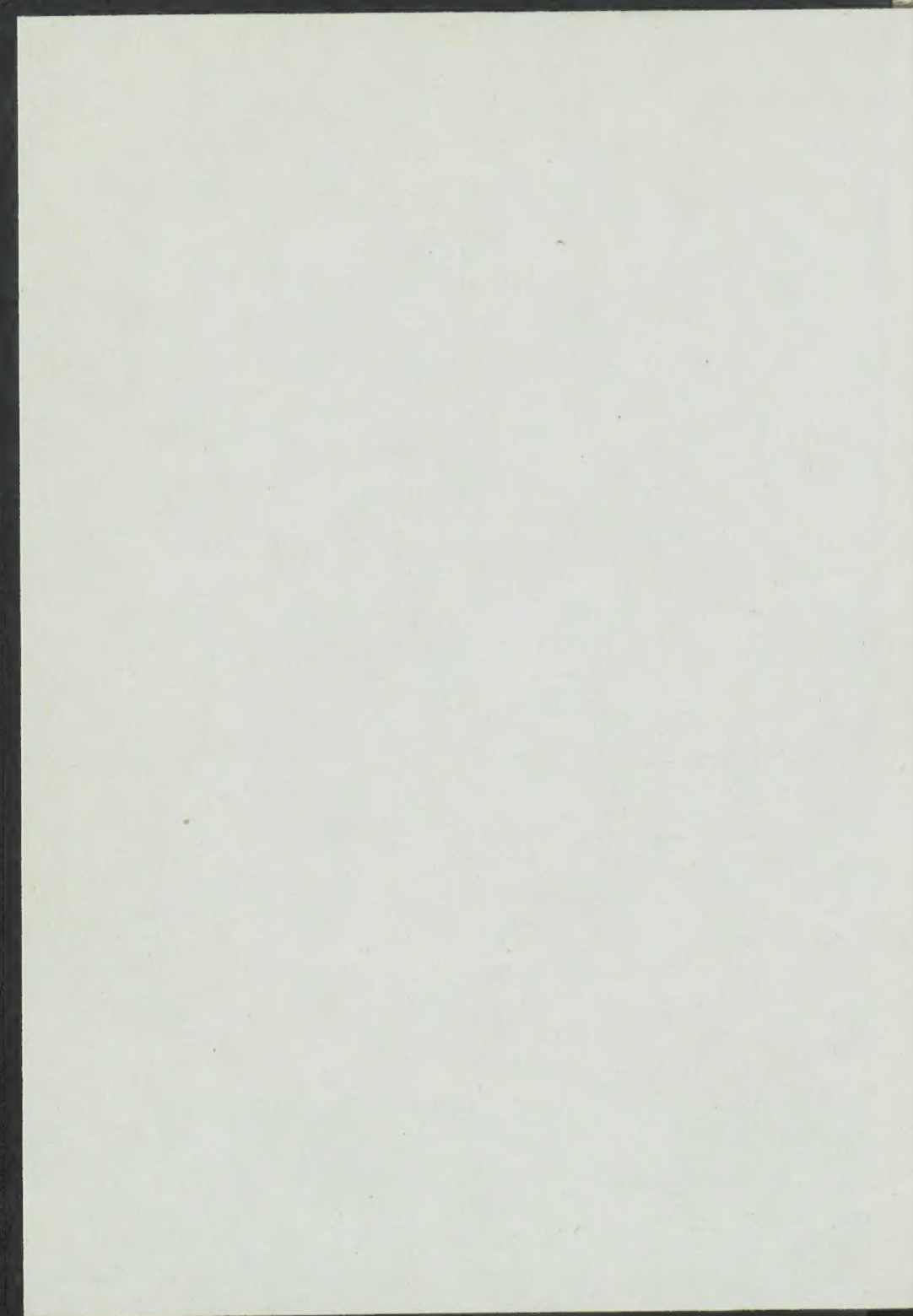
Facile populos meditare aduerbia Paulô,
Hæc erit lunt vitæ regula sancta tuæ.
Sic San. San. San. San. ad Sanctissimum, tendemus &
peruenimus. Ad laudem & maiestatis & gloria, AMEN.

Quidius lib. 1. Elegiarum de Tristibus.

Itaque & cū subito, qui modo Cræsus erat.
Iniqua quæ res erat, pūi pūi, mutata, iocundus,
Pecunia exceptis ingenij, donis.

OPRAWĘ WYKONANO

w prac. introl.-konserwat.

Biblioteki „Ossolineum”

Data 6.10.85 podpis Dehmatu

